

İktisat Ekollerinin Başlıca Nüfus Teorileri

Theoretical Approaches to Population in Economic Thought: an Analytical Review

Levent AKSU

Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO

leventaksu71@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2298-0762>

ÖZET

Bu çalışma, iktisat düşüncesi tarihinde nüfus olgusunun nasıl kavramsallaştırıldığını ve farklı iktisat ekollerinin nüfus-ekonomi ilişkisini hangi teorik çerçevelerle ele aldığını sistematik biçimde incelemektedir. Nüfus, klasik iktisattan modern büyüme teorilerine kadar uzanan süreçte kimi zaman iktisadi büyümenin sınırlandırıcı bir unsuru, kimi zaman ise üretim kapasitesini ve refah düzeyini artıran stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, klasik iktisatçıların arz yönlü nüfus yaklaşımları, Malthusyen ve Neo-Malthusyen teorilerin kaynak kısıtları vurgusu, neoklasik modellerin nüfusu üretim fonksiyonunun dışsal bir girdisi olarak ele alışı ve Keynesyen yaklaşımın talep yönlü değerlendirmeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca Marksist iktisatta nüfusun üretim ilişkileri ve sınıf yapısıyla bağlantısı ile modern iktisat ekollerinde insan sermayesi, teknolojik ilerleme ve sürdürülebilir kalkınma ekseninde nüfusun yeniden tanımlanışı ele alınmaktadır. Demografik geçiş teorisi ve optimum nüfus yaklaşımı çerçevesinde nüfusun niceliksel değil, niteliksel özelliklerinin ön plana çıktığı gösterilmektedir. Çalışma, nüfusun tek boyutlu bir ekonomik değişken olmadığını; aksine tarihsel, kurumsal ve toplumsal yapılarla etkileşim içinde olan çok katmanlı bir dinamik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, nüfus teorilerinin evrimi, günümüz ekonomi politikaları açısından önemli çıkarımlar sunmakta ve nüfusun stratejik biçimde yönetilmesinin sürdürülebilir kalkınma açısından belirleyici rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Teorileri, İktisat Ekolleri, İktisadi Büyüme, Ekonomik Kalkınma, Demografik Geçiş, Beşerî (İnsan) Sermayesi, Nüfusun Nitelikleri ve Nüfusun Özellikleri

JEL Sınıflandırması: B10, J10, O15, O40

THEORETICAL APPROACHES TO POPULATION IN ECONOMIC THOUGHT: AN ANALYTICAL REVIEW

ABSTRACT

This study systematically examines how population has been conceptualized throughout the history of economic thought and how different schools of economics have interpreted the relationship between population and the economy within distinct theoretical frameworks. From classical economics to modern growth theories, population has been viewed alternately as a constraint on economic growth and as a strategic resource that enhances productive capacity and social welfare. The study comparatively analyzes the supply-side population perspectives of classical economists, the resource-scarcity emphasis of Malthusian and Neo-Malthusian theories, the neoclassical treatment of population as an exogenous input in production functions, and the demand-oriented interpretation of Keynesian economics. In addition, the

Marxist view of population as a reflection of production relations and class structures is discussed alongside modern economic approaches that redefine population through the lenses of human capital, technological progress, and sustainable development. By incorporating demographic transition theory and the optimum population approach, the study highlights the increasing importance of population quality rather than mere quantity. The findings demonstrate that population is not a one-dimensional economic variable but a multi-layered dynamic shaped by historical, institutional, and social interactions. In this context, the evolution of population theories provides critical insights for contemporary economic policy, emphasizing that the strategic management of population dynamics plays a decisive role in achieving long-term and sustainable economic development.

Keywords: *Population Theories, Schools of Economic Thought, Economic Growth, Economic Development, Demographic Transition, Human Capital, Population Quality, Population Characteristics.*

JEL Classification: B10, J10, O15, O40

1. GİRİŞ

Nüfus, ekonomik kalkınmanın yalnızca bir bileşeni değil, aynı zamanda üretim kapasitesi, refah düzeyi ve sürdürülebilir büyümenin stratejik belirleyicisidir. Günümüz dünyasında nüfus dinamikleri, enerji güvenliği, gıda arzı, istihdam ve çevresel sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu ekonomik sorunların merkezine yerleşmiştir. Bu nedenle, iktisat ekollerinin nüfusa ilişkin yaklaşımlarını anlamak, sadece tarihsel bir analiz değil; aynı zamanda çağdaş politika tasarımlarının da bilimsel zeminini oluşturur. Nüfus, iktisadi düşüncenin tarihsel gelişiminde hem üretim faktörlerinden biri olarak hem de iktisadi büyümenin temel belirleyicisi olarak ele alınmıştır. Antik dönemlerden itibaren nüfusun artışı, devletlerin zenginliği, üretim gücü ve toplumsal refahın bir ölçütü olarak değerlendirilmiş; bu bakımdan iktisat ekolleri nüfusla ekonomi arasındaki ilişkiye farklı bakış açılarıyla yaklaşmıştır. Nüfusun iktisadi yapılar üzerindeki etkisi, yalnızca niceliksel bir unsur olarak değil, aynı zamanda üretkenlik, sermaye birikimi, emek arzı, tüketim eğilimleri ve teknolojik yeniliklerle olan karşılıklı etkileşimleri üzerinden yorumlanmıştır. Bu nedenle nüfus, iktisat ekollerinin temel dinamiklerinden biri hâline gelmiş ve her ekol, dönemin sosyoekonomik koşullarına bağlı olarak nüfusun rolünü yeniden tanımlamıştır.

Nüfus olgusu, iktisadi düşüncenin başlangıcından itibaren iktisadi büyüme, kalkınma, refah ve kaynak kullanımı tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Her iktisat ekolü, kendi döneminin tarihsel, sosyoekonomik ve teknolojik koşullarına bağlı olarak nüfusun ekonomi üzerindeki etkisini farklı biçimlerde değerlendirmiştir. Bu nedenle nüfus teorileri, yalnızca demografik bir analiz alanı değil, aynı zamanda iktisadi sistemlerin temel varsayımlarını, üretim ilişkilerini ve refah anlayışlarını da yansıtan birer düşünsel aynadır. Klasik iktisatçılar, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, nüfusun iktisadi büyüme üzerindeki etkisini arz yönlü bir çerçevede ele almışlardır. Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" (1776) adlı eserinde nüfus, iş bölümünü ve üretkenliği artıran bir unsur olarak tanımlanırken; Thomas Robert Malthus, "Nüfus Üzerine Deneme" (1798) adlı çalışmasında nüfus artışını kıt kaynaklar karşısında bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu zıtlık, klasik ekol içerisinde dahi nüfusun iktisadi sistemdeki konumunun ne denli tartışmalı bir mesele olduğunu göstermektedir.

Marjinalist ve neoklasik yaklaşımlar ise nüfusu, üretim fonksiyonunun bir girdisi olarak değerlendirmiş; emek arzı ile ücret düzeyi arasındaki dengeyi belirleyen bir değişken olarak modellemiştir. Bu dönemde nüfusun bireysel fayda maksimizasyonu, sermaye birikimi ve marjinal verimlilik ilkeleri çerçevesinde ele alınması, klasik dönemin makro-toplumsal analizinden mikro-bireysel analizlere geçişin de göstergesidir. Böylece nüfus, üretkenliği artıran bir unsur olmanın ötesinde, piyasa dengesinin dinamik

bir belirleyeni hâline gelmiştir. William Stanley Jevons (1871), Léon Walras (1874) ve Alfred Marshall (1890) gibi iktisatçılar, nüfusu sadece emek arzı üzerinden değil, bireylerin fayda maksimizasyonu davranışları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bu yaklaşımla birlikte nüfus, üretim faktörlerinden biri olarak arz-talep dengesi içinde analiz edilmeye başlanmış; demografik değişkenlerin sermaye birikimi, ücret düzeyi ve tasarruf oranları üzerindeki etkileri daha mikro temelde incelenmiştir. Neoklasik teori, özellikle Solow (1956:65-94) modeliyle birlikte, nüfus artışını iktisadi büyümenin “dışsal” bir unsuru olarak tanımlamış; sabit getiriler varsayımı altında nüfus artışının kişi başına düşen gelir düzeyini sınırladığını öne sürmüştür.

Keynesyen iktisat, 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Büyük Buhran’ın ardından, nüfusun talep yönlü etkilerine odaklanmıştır. John Maynard Keynes’e (1936) göre, toplam talep eksikliği istihdam düzeyini belirleyen temel faktördür ve nüfus artışı, gelir dağılımı ve tüketim eğilimleri üzerinden bu mekanizma üzerinde belirleyici rol oynar. Dolayısıyla Keynesyen çerçevede nüfus, üretim faktörü olmaktan çok, efektif talebi şekillendiren bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Marksist iktisat ekolü ise nüfusu, üretim ilişkilerinin bir yansıması olarak görür. Karl Marx’a (1867) göre, Malthus’un ileri sürdüğü gibi nüfus artışı doğal yasalarla belirlenmez; tersine, kapitalist üretim tarzının içsel çelişkilerinden doğan bir sonuçtur. “Yedek sanayi ordusu” kavramı, nüfusun sermaye birikimi sürecinde işgücü piyasasında bir baskı unsuru olarak kullanıldığını açıklar. Bu bağlamda, Marksist analizde nüfus dinamikleri, sermaye birikiminin tarihsel ve sınıfsal boyutuyla birlikte değerlendirilir.

Modern iktisat ekolleri, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren teknolojik ilerleme, insan sermayesi ve beşerî kalkınma kavramlarıyla birlikte nüfusun rolünü yeniden tanımlamıştır. Theodore W. Schultz ve Gary Becker gibi endojen büyüme teorisyenleri, nüfusu yalnızca niceliksel değil, niteliksel bir faktör olarak ele almışlardır. Bu yaklaşıma göre, eğitim, sağlık ve beceri düzeyleri yükseldikçe nüfus artışı iktisadi büyümeyi teşvik edici bir unsura dönüşmektedir. Demografik geçiş teorisi, modern iktisadi düşünce içinde nüfus dinamiklerini tarihsel bir sürece oturtan en kapsamlı modellerden biridir. Bu teori, doğurganlık ve ölüm oranlarındaki değişimlerin ekonomik kalkınma düzeyleriyle birlikte nasıl evrildiğini açıklayarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki nüfus yapısı farklarını anlamada önemli bir çerçeve sunmuştur. Böylece nüfus, artık yalnızca bir tehdit ya da üretim girdisi olarak değil, ekonomik dönüşümün evrimsel bir bileşeni olarak yorumlanmıştır.

Son dönemde geliştirilen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları ise nüfus teorilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. İklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve çevresel baskılar, nüfus artışının yalnızca ekonomik değil, ekolojik etkilerini de gündeme getirmiştir. Bu çerçevede nüfus politikaları, kalkınmanın çevresel sürdürülebilirliğiyle birlikte ele alınmakta; yeşil ekonomi, döngüsel üretim ve ekolojik denge kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla, iktisat ekollerinin başlıca nüfus teorileri incelendiğinde, nüfusun ekonomik sistem içindeki rolünün tarihsel olarak dönüşen, çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Her ekol, kendi döneminin üretim biçimini, refah anlayışını ve değerler sistemini nüfus teorilerine yansıtmıştır. Klasik dönemden günümüze kadar süregelen bu entelektüel evrim, nüfusun yalnızca ekonomik bir değişken değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün belirleyici dinamiklerinden biri olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, nüfus olgusunu iktisat düşüncesinin farklı ekolleri çerçevesinde karşılaştırmalı ve bütüncül bir perspektifle ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Mevcut literatürde nüfus teorileri çoğunlukla belirli bir ekol (örneğin Klasik iktisat bağlamında Thomas Robert Malthus ya da Neoklasik büyüme modeli çerçevesinde Robert Solow) üzerinden incelenmekte; ekoller arası kavramsal süreklilik ve kopuşlar sistematik biçimde analiz edilmemektedir. Bu çalışma ise Klasik, Marksist, Keynesyen ve Neoklasik yaklaşımları aynı analitik düzlemde değerlendirerek, nüfusun üretim, bölüşüm,

büyüme ve refah üzerindeki etkilerini tarihsel ve teorik bir bütünlük içinde ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma, nüfus teorilerini yalnızca demografik bir değişken olarak değil; sermaye birikimi, emek arzı, teknolojik ilerleme ve gelir dağılımı gibi makroekonomik değişkenlerle etkileşimli bir yapı içinde ele alması bakımından literatürdeki parçalı yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, nüfus-büyüme ilişkisinin teorik temellerini yeniden sistematize ederek hem iktisadi düşünce tarihi literatürüne hem de güncel büyüme tartışmalarına kavramsal bir katkı sunmaktadır.

Bu makale çalışması araştırma yöntemlerine dayanılarak, iktisat ekollerinin nüfus teorilerini bütüncül ve karşılaştırmalı bir çerçevede analiz ederek literatürdeki önemli bir eksikliği gidermeyi hedeflemektedir. Mevcut çalışmalar genellikle tek bir düşünce okuluna odaklanmakta ya da nüfus meselesini yalnızca demografik geçiş teorisi bağlamında ele almaktadır. Oysa nüfus, Adam Smith'ten Karl Marx'a, John Maynard Keynes'ten modern büyüme teorisyenlerine kadar farklı kuramsal çerçevelerde üretim, ücret, kâr, kriz ve kalkınma süreçleriyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu teorik çeşitliliğin sistematik bir sentezi literatürde sınırlı kalmıştır. Çalışma, söz konusu teorileri yalnızca kronolojik olarak sıralamakla yetinmemekte; her ekolün nüfusa yüklediği işlevi (kaynak baskısı, emek arzı, artı-değer üretimi, talep unsuru, beşerî sermaye bileşeni vb.) analitik kategoriler altında karşılaştırarak kavramsal bir tipoloji geliştirmektedir. Bu yaklaşım, nüfus teorilerini günlük literatürden çıkararak teorik bir bütünlük içinde yeniden konumlandırmakta ve özellikle büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı tartışmalarına metodolojik bir katkı sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan nüfus teorileri, yalnızca iktisadi düşünce tarihinin bir parçası olarak değil, aynı zamanda günümüz kalkınma ve sürdürülebilirlik tartışmalarının teorik arka planı olarak da değerlendirilmelidir. Klasik yaklaşımda nüfusun kaynaklar üzerindeki baskısına yapılan vurgu, günümüzde çevresel sürdürülebilirlik ve doğal kaynak yönetimi politikalarında yeniden anlam kazanmaktadır. Özellikle United Nations tarafından ortaya konulan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde nüfus artışı, tüketim kalıpları ve çevresel kapasite arasındaki denge, Malthusçu tartışmaların modern bir versiyonunu gündeme taşımaktadır.

Bu makale çalışmasında ampirik veri analizine dayanmayan, kuramsal ve karşılaştırmalı bir literatür incelemesidir. Literatür seçimi yapılırken sistematik ve metodolojik bir yaklaşım izlenmiştir. İlk aşamada, iktisat düşünce tarihinde ekol oluşturmuş ve nüfus olgusuna teorik çerçevede yer vermiş temel eserler ve iktisat akımları belirlenmiştir. Bu kapsamda Klasik, Marksist, Keynesyen ve Neoklasik yaklaşımlar kurucu metinleri üzerinden incelenmiştir. İkinci aşamada ise, söz konusu kurucu yaklaşımların çağdaş literatürdeki araştırma analizleri, geniş perspektifli analiz yorumları ve eleştirileri değerlendirilmiştir. İktisat ekollerinin seçimi sürecinde şu ölçütler esas alınmıştır:

1. Nüfusun iktisadi büyüme ve kalkınma süreçleriyle teorik olarak ilişkilendirilmiş olması,
2. Emek arzı, ücretler, sermaye birikimi ve gelir dağılımı gibi makro değişkenlerle bağlantı kurulması,
3. Akademik literatürde yerleşik ve yüksek atıf düzeyine sahip çalışmaların tercih edilmesi,
4. Ekolü temsil etme gücü yüksek birincil kaynaklara öncelik verilmesi.

Bu çerçeve, çalışmanın normatif yorumlardan uzak, sistematik ve karşılaştırmalı bir analiz sunmasını sağlamaktadır. Böylece çalışma, iktisat ekollerinin nüfus teorilerini metodolojik olarak şeffaf ve tutarlı bir zemin üzerinde değerlendirmektedir.

Sonuç olarak, iktisat ekollerinin nüfus konusuna yaklaşımları tarihsel bağlamda dönüşüm geçirmiştir. Nüfus teorilerinin iktisat düşüncesindeki evrimi, ekonominin insana, emeğe ve üretime bakışının da aynasıdır. Bu nedenle nüfus, yalnızca bir sayısal büyüklük değil, iktisadi sistemlerin ideolojik, kurumsal ve ahlaki temellerini yansıtan bir göstergedir. Klasik dönemden endojen büyüme teorilerine

uzanan süreçte nüfus, kimi zaman ekonomik genişlemenin sınırlarını belirleyen bir baskı unsuru, kimi zaman ise kalkınmanın ve refahın temel kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu evrim, nüfusun yalnızca sayısal bir büyüklük olmadığını; aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve teknolojik yapıların şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu çalışmada, iktisat ekollerinin nüfus teorilerine ilişkin yaklaşımları tarihsel, teorik ve analitik bir çerçevede incelenerek, ekonomik düşüncenin demografik boyutu bütüncül biçimde ele alınacaktır. İktisat ekollerinin nüfus teorileri arasındaki tarihsel farklılıklar, günümüz politik ekonomisine güçlü bir uyarı sunmaktadır: Nüfus ne salt bir yük ne de mutlak bir avantajdır; doğru yönetildiğinde kalkınmanın, yanlış yönlendirildiğinde ise çöküşün temel dinamiğidir. Bu nedenle, Türkiye'nin ve küresel ekonominin önümüzdeki yüzyıldaki başarısı, "nüfusu nasıl yöneteceğine" değil, "nüfusu hangi stratejik hedeflerle yönlendireceğine" bağlı olacaktır.

2. NÜFUS TEORİLERİ VE ANALİZLERİ

Nüfus teorileri, nüfusun artışı, azalışı, dağılımı ve nüfusun sosyoekonomik etkileri gibi konularda açıklamalar sunan teorik çerçeveleri ifade eder. Nüfus teorileri genellikle demografi, ekonomi, sosyoloji ve coğrafya gibi disiplinlerde incelenir. Bu teoriler, nüfus dinamiklerini anlamak ve yönetmek için çeşitli bakış açıları sunar ve demografik değişimlerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini analiz etmeye yardımcı olur. İktisat okullarının nüfus konusundaki görüşleri, önerileri, teorileri, politikaları ve stratejileri geniş bir yelpazede yukarıdaki bölümde yer almaktadır. Bu iktisat okullarının nüfus konusundaki farklı yaklaşımları, nüfus dinamiklerinin karmaşıklığını ve bu dinamiklerin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını anlamak için çeşitli perspektifler sunar. Her bir okul, nüfus artışının etkilerini ve nüfus politikalarının geliştirilmesini farklı açılardan ele alarak çeşitli önerilerde bulunur. Literatür seçimi üç temel ölçüte dayandırılmıştır: (i) ilgili ekolün nüfus olgusuna doğrudan veya dolaylı teorik katkı sunması, (ii) nüfusun büyüme, bölüşüm, emek piyasası ve sermaye birikimi ile ilişkilendirilmesi, (iii) akademik literatürde atıf düzeyi ve kuramsal etkisi yüksek eserlerin tercih edilmesi. Bu yaklaşım, çalışmanın kavramsal bütünlüğünü korumayı ve ekoller arası karşılaştırmayı sistematik bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır (Aksu, 2018: 45-51). İşte başlıca temel nüfus teorileri (aktaran bkz: Aksu, 2024:165):

2.1. Malthus Teorisi

İngiliz ekonomist Thomas Robert Malthus tarafından ortaya atılan bu teori, nüfusun doğal artış hızının, kaynakların artış hızından daha hızlı olduğunu ve bu durumun zamanla kaynakların yetersiz kalmasına yol açacağını öne sürer. Bu, nüfusun katlanarak artma eğiliminde olduğu bir modeldir. Malthus Teorisi, İngiliz ekonomist ve rahip Thomas Robert Malthus tarafından 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya atılan bir nüfus teorisidir. Bu teori, nüfus artışının, kaynakların artış hızından daha hızlı olduğunu ve bu durumun zaman içinde kaynakların yetersiz kalmasına yol açacağını savunur. İktisat literatüründe, nüfus konusunda son 2 asır boyunca birçok çalışma yapılmış, bunların içerisinde en dikkat çeken Thomas Malthus tarafından 1798'de yazılan "Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme" (An Essay on the Principle of Population) adlı eserinde sürekli bir nüfus artışının gelecekte bir gıda-beslenme yetersizliği sorunu yaratacağını ve bu durumunda insanlığın refahını ciddi olarak tehdit edeceğini belirtmiştir (Malthus, 1798:6-12). Ancak Malthus'tan önce William Godwin (1756-1836) ve Marquis de Condorcet (1743-1794) nüfus konusunda ciddi çalışma ve teoriler ortaya koymuşlardır. Ama Malthus bu iki yazarın düşüncesinden farklı olarak ve karşı çıkarak önem arz eden bir çalışma ortaya koymuştur. Malthus'un geliştirdiği büyüme modeli, nüfus ve hasıla-çıktı ve büyüme hızları arasındaki uyumsuzluk üzerine inşa edilmiştir (Ünsal, 2007:51; aktaran bkz: Aksu, 2024:165). "*Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme*" (An Essay on the Principle of Population) adlı eserinde belirttiği; "üretimdeki büyüme hızı, nüfus artış hızının önüne geçmeye, açlık ve sefaletin topluma hâkim olmasına kadar devam edecektir" (Begg, Fischer ve Dornbusch, 2010:518) düşüncesi büyüme modelinin temelini oluşturmuştur. Malthus, bu nedenle, sürekli bir nüfus artışının gelecekte bir gıda-beslenme yetersizliği sorunu yaratacağını ve bu durumda insanlığın refahını ciddi olarak tehdit

edeceğini belirtmiştir (Aksu,1998:236; aktaran bkz: Aksu, 2024:165). Malthus'a göre, nüfus kontrol edilmediği sürece geometrik hızla (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64,...) artarken, reel hasıla-çıktı ise aritmetik hızla (1,2,3,4,5,6,7,8,...) artar düşüncesini savunuyordu. Malthus, yirmi beş yıllık bir periyotu kabul ederek nüfus artışı ile yiyecek artışı arasındaki ilişkiyi şöyle izah etmiştir (Malthus, 1798:8; Özgüven, 1991:77-78; aktaran bkz: Aksu, 2024:166):

Yıl	1	25	50	75	100	125	150	175	200	225
Nüfus	1	2	4	8	16	32	64	128	256	512
Yiyecek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Yukarıdaki ilişkiye göre, nüfus, eğer kontrol altına alınamazsa, 225 yılda 512 misli artacak, buna karşılık yiyecek miktarı aynı dönemde yalnızca 10 misli artacaktır. Klasik iktisatçı Thomas Malthus, nüfusun geometrik (üstel) olarak arttığını, yiyecek üretiminin ise aritmetik olarak arttığını öne sürer. Bu nüfus, kontrol edilmediği takdirde her yirmi beş yılda bir kendini iki katına çıkarıyor veya geometrik oranda artmaktadır (Malthus, 1798:6-12)¹. Bu, bir noktada nüfusun yiyecek arzını aşarak kıtlık, açlık ve ölüm oranlarının artmasına yol açacağı anlamına gelir. Malthus'un teorisi, özellikle kaynakların sınırlı olduğu durumlarda nüfus artışının sürdürülemez olacağını ileri sürer. Malthus'un teorisinin **temel önermeleri** şunlardır (aktaran bkz: Aksu, 2024:166):

- **Doğal Nüfus Artışı:** Malthus, insanların doğal bir şekilde üreme eğiliminde olduğunu ve nüfusun geometrik bir artış gösterdiğini savunur. Yani, bir toplumun nüfusu belirli bir dönemde belirli bir oranla artar.
- **Aritmetik Gıda Üretimi:** Gıda üretimi gibi temel kaynakların artış hızı, aritmetik bir oranda artar. Bu, tarım alanlarının sınırlı olduğu ve verimliliğin artışının sınırlı olduğu bir durumu ifade eder.
- **Nüfus Paterni:** Malthus, nüfusun artış hızının gıda üretimi hızından daha hızlı olduğu durumda, insanların yaşam standardının düşeceğini ve nüfusun kontrol altına alınacağını öne sürer.
- **Gıda ve Kaynak Sınırlılığı:** Malthus, kaynakların, özellikle gıda üretiminin sınırlı olduğunu ve bu sınırlılık nedeniyle nüfusun artışının bir noktada duracağını savunur. Bu durumda, nüfus artışı, mevcut kaynakların karşılayamayacağı bir noktaya ulaşır ve bu noktada doğal denge sağlanır.

Klasik iktisatçılar, piyasa mekanizmalarının doğal olarak dengeyi sağlayacağına inanır. Nüfus artışı, ücretlerin düşmesine ve ölüm oranlarının artmasına neden olur, bu da nüfusun dengeye gelmesini sağlar. Malthus'un teorisi, zaman içinde eleştirilere maruz kalmış ve pek çok faktörün (teknolojik ilerleme, tarım verimliliği artışları, doğum kontrolü gibi) etkisiyle nüfus-kaynak dengesizliğinin tahmin ettiğinden daha karmaşık bir şekilde geliştiği görülmüştür (Malthus, 1798: 70-80). Malthus'un teorisi, nüfus ve kaynaklar arasındaki ilişkileri anlamak için temel bir referans noktası olarak kalmıştır² (aktaran bkz: Aksu, 2024:167).

¹ Thomas Malthus, insan nüfusunun **geometrik** bir oranla (2, 4, 8, 16...) artabileceğini, oysa gıda üretiminin ancak **aritmetik** bir oranla (1, 2, 3, 4...) artacağını öne sürmüştür. Bu durumu iki varsayımla temellendirmiştir:

1. **İnsanların üreme eğilimleri** nedeniyle nüfusun hızla artması.
2. **Gıda ve diğer kaynakların** sınırlı olması nedeniyle bu kaynakların nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yavaş artması.

² Malthus, nüfus artışını sınırlayan iki tür kontrol mekanizması öngörmüştür:

1. **Önleyici Kontroller (Preventive Checks):** Bunlar, nüfusun artış hızını yavaşlatabilecek insan eliyle uygulanan kontrol mekanizmalarıdır. Bu önlemler, **doğum kontrolü**, **geç evlilik** ve bireylerin çocuk sahibi olma

Klasik Malthusyen teori, nüfus artışının üretim kapasitesini aşarak kıtlığa yol açacağı öngörüsüne dayanır. Günümüz koşullarında bu yaklaşım, özellikle **kaynak yönetimi, gıda güvenliği ve enerji sürdürülebilirliği** politikaları açısından yeniden önem kazanmıştır. Modern ekonomi politikalarında Malthusyen öngörü, “sınırlı kaynak – artan talep” dengesizliği üzerinden çevre politikalarıyla ilişkilendirilmelidir. Türkiye gibi orta gelirli ülkelerde tarım verimliliği, su kaynaklarının etkin yönetimi ve iklim değişikliğine dayanıklı üretim modelleri, Malthusyen dengenin çağdaş yorumudur. Bu çerçevede, **nüfus planlaması, ekolojik üretim, yeşil altyapı yatırımları ve tarımsal inovasyon** stratejik öncelikler olarak değerlendirilmelidir.

2.2. Demografik Geçiş Teorisi (Demographic Transition Theory)

Warren S. Thompson (1929), “*Population*” adlı makalesiyle “**demografik geçiş**” kavramını ilk kez sistematik biçimde ortaya koymuştur (Thompson, 1929:961-972). Frank W. Notestein (1945), “*Population — The Long View*” adlı eserinde modern demografik geçiş teorisini biçimlendirmiştir (Notestein, 1945:36-57). Kingsley Davis (1951), “*The Population of India and Pakistan*” adlı eserinde geçiş sürecini sosyoekonomik değişimlerle ilişkilendirmiştir (Davis, 1951:15-48). John C. Caldwell (1976, 2006), “*Toward a Restatement of Demographic Transition Theory*” ve “*Demographic Transition Theory*” adlı eserleriyle kültürel ve yapısal açıklamalar getirmiştir. Eğitim, aile yapısı ve sağlık politikalarının geçişin belirleyicisi olduğunu vurgulamıştır (Caldwell, 1976:321-366, 2006:75-85). Bunun yanında birçok demograflar tarafından geliştirilen bu teori, bir toplumun nüfus yapısının, ekonomik gelişme ve modernleşme ile birlikte belirli bir evrim sürecinden geçtiğini savunur. Bu süreçte önce doğum oranları artar, sonra düşer ve nihayet ölüm oranları da düşer, nüfus artışı sınırlı bir düzeye gelir. Demografik Geçiş Teorisi, bir toplumun nüfus yapısının, ekonomik gelişme ve modernleşme ile birlikte belirli bir evrim sürecinden geçtiğini öne süren bir teoridir. Bu teori, nüfusun doğum ve ölüm oranlarının zaman içinde nasıl değiştiğini ve nüfus yapısının nasıl evrimleştiğini açıklamaya çalışır. Demografik Geçiş Teorisi, toplumların nüfus dinamiklerindeki bu evrimi anlamak için kullanılan bir modeldir. Ancak, bu teori her toplum için tek bir evrimsel yol belirlememekte; farklı topluluklar arasında değişiklik gösterebilmektedir. **Demografik Geçiş Teorisi (Demographic Transition Theory), nüfus değişimlerini ve toplumların demografik yapısının nasıl evrildiğini anlamak için kullanılan bir modeldir.** Bu teori, genellikle beş aşamada incelenir ve her aşama toplumların ekonomik ve sosyal gelişme düzeyine bağlı olarak doğum ve ölüm oranlarındaki değişiklikleri açıklar (aktaran bknz: Aksu, 2024:167).

1. Demografik Geçiş Teorisinin Özellikleri (aktaran bknz: Aksu, 2024:168):

Aşamaları: Bu teori, 1940 ve 1950’li yıllarda gelişmiş olup, sanayileşme ve ekonomik kalkınmayla bağlantılı nüfus dinamiklerine odaklanmaktadır. Blacker’a göre Demografik Geçiş Teorisi (Blacker, 1947:88-102; ayrıca bknz: Bal, 2019:45-46), genellikle beş evre üzerinden tanımlanır ve analiz edilir (Aksu, 2024:168):

1. **Yüksek Doğum ve Ölüm Oranları (Pre-Transition Stage):** Bu evrede, bir toplumda doğum ve ölüm oranları yüksektir. Bu durum, genellikle geleneksel toplumlarda, ekonomik olarak gelişmemiş ve tarım ekonomisine dayalı topluluklarda görülür. Doğum ve ölüm hızları %4-5, yıllık nüfus artış

konusunda daha ihtiyatlı davranmalarını içerir. Malthus’a göre, bu tür önlemler ahlaki bir zorunluluktur, çünkü kaynakların yetersiz olduğu bir dünyada aşırı nüfus artışı yoksulluk ve açlığa yol açacaktır.

2. **Pozitif Kontroller (Positive Checks):** Malthus’a göre, nüfus artışına karşı bir denge sağlayan bir diğer mekanizma ise pozitif kontrollerdir. Bunlar, nüfusu doğrudan azaltan faktörlerdir: **açlık, salgın hastalıklar, savaş** ve diğer felaketler bu gruba girer. Bu tür olaylar, nüfusun kontrol edilemeyen bir şekilde büyümesi sonucunda kaçınılmaz hale gelir.

hızı %2-3 düzeyinde seyreder. Yüksek doğum oranları, yüksek bebek ve çocuk ölüm oranlarını dengelemeye yöneliktir. Dünya nüfusunun 17.yüzyılın ortalarına kadar çok yavaş artış göstermesi, dünya popülasyonunun bu aşamada bulunulmasıyla açıklanmaktadır.

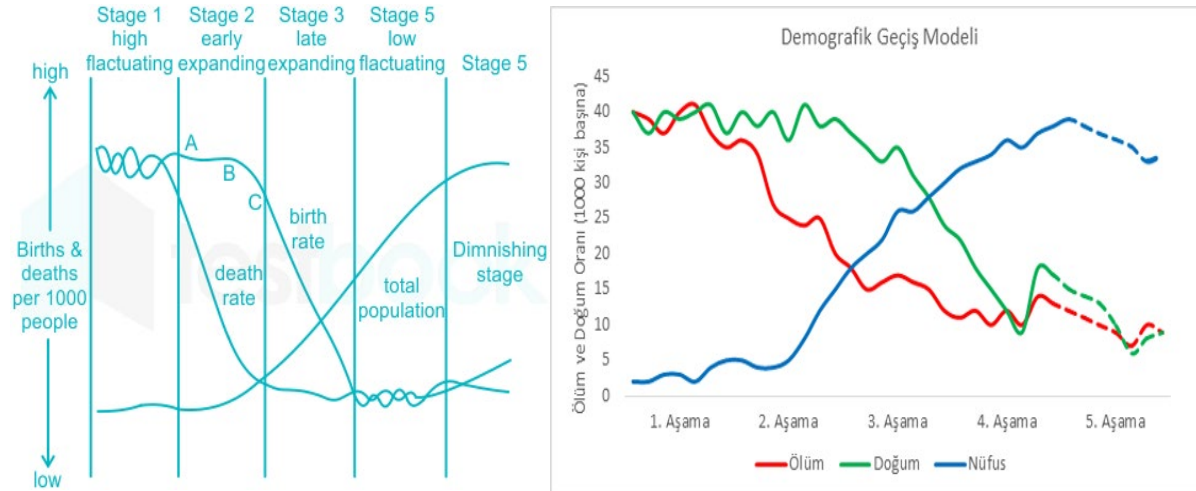
- **Özellikler:** Beslenme, tedavi, bakım ve hijyenik koşulların yetersizliği nedeniyle ölüm hızları çok yüksektir. Hem doğum hem de ölüm oranları yüksektir.
 - **Nüfus Büyümesi:** Yavaş veya durağan.
 - **Nedenler:** Yetersiz sağlık hizmetleri, yüksek bebek ve çocuk ölüm oranları, salgın hastalıklar, düşük yaşam standardı.
2. **Düşen Ölüm Oranları (Early Transition Stage):** İkinci evrede, ölüm oranları azalmaya başlar, ancak doğum oranları hala yüksek seviyededir. Bu, modern tıbbın ve sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle birlikte gerçekleşir. Bu dönemde nüfus hızla artar. Doğum hızları düşmekle birlikte, ölüm hızları gecikmeli olarak takip etmesi sebebiyle, “**nüfus bombardımanı**” denilen hızlı nüfus artışına yol açmaktadır. Bu evrede, doğum ve ölüm hızları %2-4 arasındadır. 18. yüzyılın ortalarından itibaren “sanayi devrimi” etkisiyle toplam nüfus artışı gelişmesini sürdürmüştür.
- **Özellikler:** Ölüm oranları hızla düşerken doğum oranları yüksek kalır.
 - **Nüfus Büyümesi:** Hızlı artış.
 - **Nedenler:** Gelişen sağlık hizmetleri, hijyen koşullarının iyileşmesi, beslenme ve yaşam koşullarının iyileşmesi.
3. **Düşen Doğum Oranları (Late Transition Stage):** Üçüncü evrede, doğum oranları da azalmaya başlar. Bu genellikle iktisadi büyüme, eğitim seviyelerinin artması ve kadın hakları gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleşir. Nüfus hala artmaya devam eder, ancak daha ılımlı bir hızda. Bu evrede, dengeli bir nüfus artış hızı meydana gelmiştir. Doğum ve ölüm hızları %1 civarında iken, yıllık nüfus artış hızı da %1’den daha düşük değerlere inmiştir.
- **Özellikler:** Doğum oranları düşmeye başlar.
 - **Nüfus Büyümesi:** Azalmaya başlar ancak büyüme devam eder.
 - **Nedenler:** Kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların iş gücüne katılımının artması, doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı.
4. **Düşük Doğum ve Ölüm Oranları (Post-Transition Stage):** Bu evrede hem doğum hem de ölüm oranları düşüktür. Bu durum, toplumun büyük ölçüde modernleştiği, ekonomik olarak gelişmiş olduğu ve eğitim seviyelerinin yüksek olduğu bir dönemi yansıtır. Nüfus artışı daha ılımlı bir seviyede devam eder.
- **Özellikler:** Hem doğum hem de ölüm oranları düşük seviyelere ulaşır.
 - **Nüfus Büyümesi:** Durağan veya yavaş.
 - **Nedenler:** Yüksek yaşam standardı, gelişmiş sağlık hizmetleri, düşük çocuk ölüm oranları.
5. **Doğum Oranlarının Ölüm Oranlarından Daha Düşük Olduğu Dönem (Declining Stage):**
- **Özellikler:** Doğum oranları ölüm oranlarının altına düşer.
 - **Nüfus Büyümesi:** Azalma.

- **Nedenler:** Aşırı yaşlı nüfus, düşük doğurganlık oranları, genç nüfusun azalması.

Blacker'in bu teorisi, klasik dört çalışma modelinde tarif edilse de bu teorinin takipçileri demografik çalışmalarında beşinci bir aşamanın sürece eklendiği durumu tespit etmişlerdir. Bu beşinci aşama, nüfus büyüme hızının durgunlaştığı ya da azaldığı bir dönemi kapsamaktadır. Gelişmiş ülkelerde doğurganlık oranlarının ölüm oranlarının azalması sonucunda nüfus artışının olduğu bir durumu ortaya koymuşlardır. Bu durumda, demografik dönüşüm sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümlerle de yakından ilişkilidir.

Blacker'in bu teorisi, Batı Avrupa ülkeleri gibi erken sanayileşen toplumlar için geliştirilmiş bir teori olup, dünyanın diğer bölgelerindeki ülkelerde farklı nüfus artış hızları gözlemlenmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için geçiş süreci daha uzun sürdüğü ya da farklı dinamiklerin ortaya çıktığı belirtmiştir. Demografik dönüşüm teorisi, nüfus artışını sadece iktisadi büyümeye bağlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin süreci bire bir etkilediğini tespit ve analiz edilmiştir (Aksu, 2024:170).

Grafik 1: Demografik Geçiş Teorisinin Aşamaları (Beş Aşamalı)

Kaynak: <https://testbook.com/question-answer/based-on-the-following-blackers-stages-of-pop;> erişim tarihi: 05.04.2024.

2. Demografik Geçiş Teorisinin Önemi (aktaran bkz: Aksu, 2024:170).

- **Ekonomik Gelişme:** Teori, ekonomik gelişme ile demografik değişiklikler arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Sanayileşme ve iktisadi büyüme ile birlikte ölüm oranlarının düşmesi ve ardından doğum oranlarının düşmesi beklenir.
- **Politika Geliştirme:** Ülkelerin sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler politikalarını şekillendirmelerine yardımcı olur.
- **Sürdürülebilir Kalkınma:** Nüfus artışı ve kaynak kullanımı arasındaki dengeyi anlamak için kullanılabilir.

Demografik Geçiş Teorisi, ülkelerin tarihsel nüfus dönüşümlerini açıklamada en yaygın ve işlevsel kuramsal çerçevelerden biri olarak kabul edilmektedir. Teori, özellikle sanayileşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte doğum ve ölüm oranlarında meydana gelen sistematik değişimleri analiz etmektedir.

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da Sanayi Devrimi sürecinde sağlık, beslenme ve hijyen koşullarının iyileşmesiyle ölüm oranlarının hızla düştüğü; bunu izleyen aşamada ise doğum oranlarında belirgin bir gerilemenin yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu gelişim, teorinin öngördüğü aşamalı geçiş modelini büyük ölçüde doğrulamaktadır (Notestein, 1945: 39–40). Gelişmekte olan bölgelerde ise demografik geçiş daha farklı bir hız ve biçimde gerçekleşmiştir. Asya ve Latin Amerika ülkelerinde sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması ve temel yaşam koşullarının iyileşmesi, ölüm oranlarını kısa sürede düşürmüştür; ancak doğurganlık oranlarındaki azalma daha gecikmeli olmuştur. Bu durum, hızlı nüfus artışını beraberinde getirerek ekonomik kalkınma, istihdam ve kentleşme üzerinde baskı oluşturmuştur (Chesnais, 1992: 23–27). Afrika kıtasında ise birçok ülke hâlen geçişin erken aşamalarında yer almakta; yüksek doğum ve görece yüksek ölüm oranlarının birlikte görüldüğü bir demografik yapı sergilemektedir. Bu durum, sağlık altyapısı, eğitim düzeyi ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarıyla yakından ilişkilidir.

Demografik Geçiş Teorisi’nin dayandığı temel unsurlar arasında sağlık ve hijyen koşullarındaki iyileşmeler, ekonomik kalkınma düzeyi, eğitim olanakları ve özellikle kadınların toplumsal konumu ön plana çıkmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin artması ölüm oranlarını düşürürken; eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadınların iş gücüne katılımının artması doğurganlık davranışlarını dönüştürmektedir. Bu faktörler, demografik değişimin yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır (Caldwell, 1982: 113–118). Ülke örnekleri açısından bakıldığında, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya gibi sanayileşmiş ülkeler demografik geçişin tüm aşamalarını tamamlamış; düşük doğum ve düşük ölüm oranlarının hâkim olduğu durağan bir nüfus yapısına ulaşmıştır. Buna karşılık Hindistan ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler, geçişin orta aşamalarında yer almakta ve doğurganlık oranlarında belirgin düşüşler yaşamaktadır. Bu heterojen yapı, demografik geçişin evrensel bir model sunmakla birlikte, her ülkenin tarihsel, kültürel ve ekonomik koşullarına bağlı olarak farklılaşabildiğini göstermektedir (United Nations, 2019: 21–25; aktaran bkz: Aksu, 2024: 170).

493

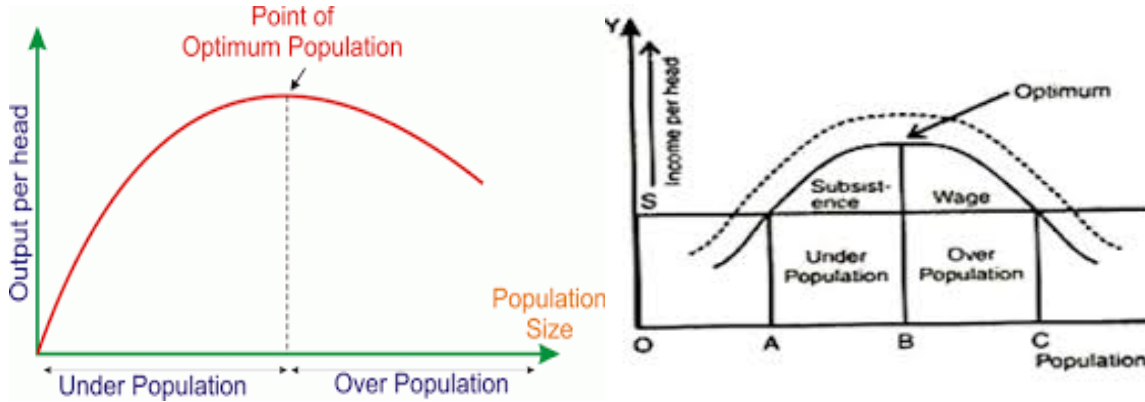
Demografik Geçiş Teorisi, nüfus değişimlerini anlamak ve bu değişimlere yönelik politikalar geliştirmek için kritik bir araçtır. Ekonomik, sosyal ve sağlık alanlarındaki gelişmelerin nüfus dinamikleri üzerindeki etkilerini analiz ederek, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal refah hedeflerine ulaşmada önemli bir rehberlik sağlar. Demografik geçiş teorisi, doğum ve ölüm oranlarındaki dönüşümün ekonomik kalkınma ile paralel ilerlediğini savunur. Bu model, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde **demografik fırsat penceresi** kavramıyla büyük önem taşır. Genç nüfusun fazla olması, doğru politikalarla üretim kapasitesini artırabilir; yanlış yönlendirilirse işsizlik ve sosyal maliyetleri derinleştirir. Dolayısıyla, **egitim-istihdam uyumu**, **kadın işgücüne katılımının teşviki** ve **bölgesel kalkınma dengesi** politikalarının eşgüdüm içinde uygulanması gerekir. Ayrıca, yaşlanan nüfusun arttığı bölgelerde **sosyal güvenlik reformu** ve **aktif yaşlanma politikaları** öncelikli hale getirilmelidir (aktaran bkz: Aksu, 2024: 170).

2.3. Optimum Nüfus Teorisi

Edwin Cannan (1861–1935), “**Optimum Population**” kavramını ilk sistematik biçimde kullanan iktisatçılarıdır. Cannan’a göre; “Nüfus artışının üretkenlik üzerindeki etkisi doğrusal değildir; belirli bir düzeyden sonra kişi başına düşen geliri azaltır.” (Cannan, 1924:123-138). **Henry Sidgwick (1838–1900)**, Cannan’dan önce “ideal nüfus büyüklüğü” fikrini ahlaki ekonomi içinde tartışmıştır (Sidgwick, 1883:391-404). **Lionel Robbins (1898–1984)**, “Kıt kaynakların etkin dağılımı” ilkesini nüfus politikalarına uyarlamıştır (Robbins, 1932:68-75). **A. Carr-Saunders (1899–1966)**, *The Population Problem* adlı çalışmasında nüfus artışı ve kaynak dağılımı arasındaki ilişkiyi demografik modellerle açıklamıştır (Carr-Saunders, 1936:256-278). **Colin Clark (1905–1989)**, “*Population Growth and Living Standards*” adlı çalışmasında optimum nüfusun üretim faktörleriyle ilişkisini modellemiştir (Clark, 1957:3-14). **Ester Boserup’un (1910–1999)**, çalışmalarıyla bağlantılı olarak gelişen bu teori, bir toplumun nüfusunun, kaynakları en iyi şekilde kullanarak optimum bir düzeyde olması gerektiğini savunur. Bu, tarım ve teknoloji

gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir. Optimum Nüfus Teorisi, Danimarkalı ekonomist ve antropolog Ester Boserup tarafından geliştirilen bir teoridir. Bu teori, bir toplumun nüfusunun, kaynakları en iyi şekilde kullanarak optimum bir düzeyde olması gerektiğini savunur. **Ester Boserup**'un çalışmaları, özellikle tarım ve gıda üretimi ile ilişkilidir. *Optimum Nüfus Teorisinin temel argümanı, ekonomik üretkenlik ve refah düzeyinin, nüfusla doğrudan ilişkili olduğudur. Teorinin en önemli noktası, optimum nüfus seviyesinin belirli bir ülkenin üretim kapasitesine ve kaynaklarına bağlı olarak maksimum ekonomik verimlilik sağlayacağıdır.*³(aktaran bkz: Aksu, 2024:172).

Grafik 2: Optimum Nüfus Teorisi Analiz Eğrisi

Kaynak: <https://dineshbakshi.com/igcse-gcse-economics>; erişim tarihi:05.04.2024.

Optimum Nüfus Teorisi'nin temel koşulları şunlardır (aktaran bkz: Aksu, 2024:172-173):

- **Tarım ve Gıda Üretimi:** Teori, bir toplumun optimum nüfus düzeyini belirlerken tarım ve gıda üretiminin önemli bir role sahip olduğunu vurgular. Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir olması için nüfusun, mevcut tarımsal kaynakları en iyi şekilde kullanması gerektiğini ileri sürer.
- **Teknolojik İlerleme:** Boserup, teknolojik ilerleme ve tarımsal üretimdeki yeniliklerin, nüfusun artışıyla başa çıkma kapasitesini artırabileceğini öne sürer. Bu, toplumun üretim süreçlerini geliştirmesi ve tarımda verimliliği artırması anlamına gelir.
- **Üretim Şekilleri ve Adaptasyon:** Toplamlar, nüfuslarına ve kaynaklarına bağlı olarak farklı üretim modellerini benimseyebilirler. Boserup'a göre, toplamlar zaman içinde tarımsal üretimlerini adapte ederek ve geliştirerek optimum nüfus düzeyine ulaşabilirler.
- **Nüfus Artışı ve Adaptasyon:** Nüfus artışı, bir toplumun üretim yöntemlerini ve tarımsal uygulamalarını geliştirmesine yol açabilir. Artan nüfus, bu toplumsal adaptasyonlara ve inovasyonlara cevap olarak ortaya çıkabilir.

³ **Optimum Nüfus Teorisinin uygulamalı analizinde, genellikle üretim fonksiyonları ve marjinal verimlilik teorisi kullanılır. Bir ülkenin nüfustaki artışın marjinal getirileri önce artar, ancak nüfus arttıkça bir noktadan sonra azalmaya başlar. Bu durumu şu şekilde ifade edebiliriz:**

- **İlk aşamada,** nüfus artışı üretkenliği artırır. Çünkü işgücü arzi büyür ve ölçek ekonomileri ile üretim kapasitesi genişler.
- **İkinci aşamada** ise nüfus optimum seviyeye yaklaştığında, üretim maksimum verimliliğe ulaşır.
- **Üçüncü aşamada,** nüfus artmaya devam ederse, marjinal verimlilik azalmaya başlar, işsizlik artar ve kaynakların etkin kullanımı zorlaşır. Bu aşamada ekonomik refah düşer.

- **Üretimde Çeşitlenme:** Boserup'un teorisine göre, tarım ve gıda üretiminde çeşitlilik, toplumların farklı koşullara uyum sağlamasını sağlayabilir. Farklı ürünlerin yetiştirilmesi ve çeşitli tarım pratiklerinin benimsenmesi, kaynakların daha etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanır.
- **Yenilik ve İnovasyon:** Optimum Nüfus Teorisi, toplumların yeni fikirler ve inovasyonlar yoluyla üretim süreçlerini geliştirmeleri gerektiğini vurgular. Yenilikler, tarım verimliliğini artırabilir ve nüfus artışına yanıt olarak ortaya çıkabilir.

Optimum Nüfus Teorisi, Ester Boserup'un çalışmalarına dayanarak ortaya çıkan bir teoridir ve tarım ve gıda üretimiyle yakından ilişkilidir. Bu temel koşullar, Ester Boserup'un teorisinin ana prensiplerini oluşturur ve toplumların nüfus artışıyla başa çıkma stratejilerini anlamak için önemlidir. Optimum Nüfus Teorisi, bir ülkenin ekonomik ve toplumsal refahını en üst düzeye çıkarabilecek ideal nüfus seviyesini belirlemeye çalışan bir demografik teoridir. Bu teori, nüfus artışının ne çok fazla ne de çok az olmaması kaydı şartıyla, üretimin etkin ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için uygun nüfus seviyesinde hasılanın (çıktının) artırılmasını amaçlayan teoridir. Buna göre, Optimum Nüfus Teorisi, iktisadi büyümenin ve etkinliğinin başarılı olarak sürdürülebilmesi için, aşırı nüfus ve yetersiz nüfus gibi iki uç durumda, toplumsal refah üzerinde yaratılacağı bozulmaya engel olacak ekonomik şartların oluşturulması gerekir. Optimum Nüfus Teorisi, Malthus'un teorisinden farklı olarak, nüfus artışının kendisi başlı başına bir sorun oluşturmadığını savunur. Boserup'a göre, insanlar yeni teknolojiler ve üretim yöntemleri geliştirerek kaynakları daha verimli bir şekilde kullanabilirler. Teori, nüfus ve üretim kaynaklarının birbirleriyle etkileşimini daha olumlu bir şekilde ele alır ve nüfus artışı ile ekonomik üretim süreci arasında bir adaptasyonun sağlanarak, kaynaklar üzerindeki olumsuz baskıların azaltılabileceğini öne sürer. Bu durum, ideal nüfus düzeyinde, ülkelerin kaynaklarının en etkin şekilde kullanılmasını imkân sağlarken, aynı zamanda toplumsal refahı ve sürdürülebilir iktisadi büyümenin koşullarının tesis edilmesi gerektiği savunulur. Amaç, akılcı bir iktisadi büyüme için gerekli olan insan sayısının sağlanmasıdır. Optimum Nüfus Teorisi, belirli bir nüfus düzeyinde ekonomik verimlilikleri maksimuma çıkaracak, kaynakları en verimli şekilde kullanabilecek ve teknolojik yenilikleri teşvik edecek, kaynak kıtlığına çözüm bulabileceği bir denge noktasını oluşturmaktır. Ester Boserup'un geliştirdiği yaklaşım, Malthusyen karamsarlığın aksine nüfus artışını teknolojik ilerlemenin itici gücü olarak görür. Bu bağlamda "optimum nüfus" kavramı, **iktisadi büyüme, istihdam ve üretim kapasitesi** arasında dinamik bir denge kurmayı hedefler. Türkiye açısından bu teori, **nitelikli beşerî sermaye** oluşturma ve **Ar-Ge odaklı üretim modeline geçiş** politikalarıyla ilişkilidir. Eğitim sisteminin teknolojiye, dijital becerilere ve yenilikçi düşünceye dayalı hale getirilmesi, nüfusun ekonomik katma değere dönüşmesinde kritik rol oynamaktadır. Boserup'un görüşü, bugünün dünyasında "nüfus artışı sorun değil, yönetilmezse sorundur" anlayışına dönüşmüştür (aktaran bkz: Aksu, 2024:173).

2.4. Neo-Malthusyan Teori

Paul R. Ehrlich (1968:65-98), "The Population Bomb" adlı eserinde, Aşırı nüfus artışı çevresel felaketleri tetikleyecek; nüfus kontrolü zorunlu olması gerektiğini öne sürmüştür. **Garrett Hardin (1968:1243-1248)**, "The Tragedy of the Commons" adlı eserinde, kaynakların aşırı kullanımı çevresel yıkıma yol açtığını; nüfus kontrolünün etik bir zorunluluk olduğu anlayışını benimsemiştir. **Ugo Bardi (2011:40-72)**, "The Limits to Growth Revisited" adlı eserinde, Roma Kulübü'nün bulgularını modern verilerle güncelledi, "ekolojik denge" vurgusu yapmıştır. **Jørgen Randers (2012:68-102)**, "2052: A Global Forecast for the Next Forty Years" adlı çalışmasında, Nüfus artışının yavaşlayacağını ama çevresel sınırların kritikleşeceğini öngörmüştür. Malthus'un teorisini günümüzdeki şartlara uyarlamaya çalışan bu yaklaşım, özellikle doğal kaynakların sınırlı olduğu, çevresel sorunların arttığı ve aşırı nüfus artışının bu sorunları tetikleyebileceği görüşünü savunur. Neo-Malthusyan teori, Malthus'un nüfus-kaynak dengesi konusundaki öngörülerine benzer bir bakış açısını paylaşan ve nüfus artışının kaynak sınırlarıyla sınırlı olduğunu savunan bir perspektifi ifade eder. Neo-Malthusyan teori, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan bir dizi çevresel sorun ve sürdürülebilirlik endişeleri bağlamında popülerlik

kazanmıştır. *Neo-Malthusyan Teorisi'nin en önemli argümanı; dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artmasının çevresel kaynaklar üzerinde tükenmeye yol açabileceğidir. Bu teoriye göre, nüfus artışı devam ettikçe, gıda, su, enerji gibi hayati kaynakların talebi artacak, ancak bu kaynaklar sınırlı olduğu için ciddi krizler ortaya çıkacaktır. Özellikle, çevresel sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği gibi konular, bu yaklaşımın odak noktalarındandır. İşte Neo-Malthusyan teorinin ana özelliklerini belirtmek gerekirse* (aktaran bknz: Aksu, 2024:174):

- **Nüfus Artışı ve Doğal Kaynak Sınırları:** Neo-Malthusyan teori, nüfus artışının doğal kaynakları aşırı kullanma ve tüketme eğiliminde olduğunu savunur. Bu teori, özellikle su, toprak, enerji ve gıda gibi temel kaynakların sınırlı olduğu bir çerçeve içinde nüfus artışının sürdürülebilir olmadığını ileri sürer.
- **Çevresel Sorunlar:** Neo-Malthusyan teori, nüfus artışının çeşitli çevresel sorunlara neden olduğunu vurgular. Bu sorunlar arasında ormansızlaşma, toprak erozyonu, su kirliliği, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybı gibi faktörler bulunabilir.
- **Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Ayak İzi:** Neo-Malthusyanlar, toplumların doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanma yeteneklerinin, nüfus büyüklüğüne ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olduğunu savunurlar. Bu çerçevede, bireylerin ve toplumların ekolojik ayak izini azaltarak sürdürülebilir bir gelecek için çaba göstermelerini teşvik ederler.
- **Doğal Kaynakların Eksikliği ve Rekabet:** Neo-Malthusyanlar, doğal kaynakların sınırlı olduğunu ve nüfus artışının bu kaynaklar üzerinde rekabeti artırabileceğini ileri sürerler. Bu rekabetin, özellikle ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirebileceğini belirtirler.
- **Nüfus Kontrolü ve Politika Önerileri:** Neo-Malthusyan teori, nüfus artışının sınırlanması ve kontrol edilmesi için politika önerilerini içerir. Bu öneriler arasında aile planlaması, eğitim, doğum kontrolü gibi önlemler yer alabilir.
- **Teknolojik İlerleme ve Adaptasyon:** Neo-Malthusyan teori, teknolojik ilerlemenin doğal kaynakların daha etkili kullanımına ve çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunabileceğini kabul eder. Ancak, bu ilerlemenin, nüfus artışının yarattığı baskıları tamamen ortadan kaldırmayabileceğini vurgular.
- **Ekonomik ve Sosyal Eşitsizlik:** Neo-Malthusyan teori, doğal kaynaklar üzerindeki rekabetin ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirebileceğini öne sürer. Kaynaklara erişimdeki eşitsizliklerin, nüfus artışının etkilerini şiddetlendirebileceğini savunur.

Yeni Malthusçu teoriler, nüfus artışı ile doğal kaynaklar arasındaki dengesizliğe dikkat çekerek, çağdaş kalkınma tartışmalarında çevresel sürdürülebilirliği merkeze alan önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle çevresel bozulma, iklim değişikliği ve ekosistem üzerindeki baskıların nüfus artışıyla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Aksu'ya (2024:175) göre Yeni Malthusçu düşünce, çevre bilincinin artırılmasını ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının nüfus dinamikleriyle birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda teori, yalnızca demografik bir uyarı niteliği taşımamakta; aynı zamanda çevresel politika tasarımlarına yön veren normatif bir çerçeve de sunmaktadır. Yeni Malthusçu yaklaşımın bir diğer temel vurgusu, hızlı nüfus artışının kontrol altına alınması gerekliliğidir. Teoriye göre nüfus artış hızının iktisadi büyüme, kişi başına gelir ve yaşam standartları üzerinde baskı oluşturmaması, devletleri aktif nüfus politikaları geliştirmeye yöneltmektedir. Aksu (2024:174), bu çerçevede aile planlaması ve doğum kontrolüne yönelik politikaların bazı ülkelerde başarıyla uygulandığını belirtmektedir. Özellikle Çin'in uzun yıllar uyguladığı "Tek Çocuk Politikası", nüfus artış hızını düşürerek ekonomik kalkınma sürecine belirli ölçüde katkı sağlamış; ancak bu politika aynı zamanda demografik yaşlanma ve cinsiyet dengesizliği gibi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir (aktaran bknz: Aksu, 2024: 174).

Teorinin dayandığı temel varsayımlar arasında doğal kaynakların sınırlılığı, çevresel degradasyon riski ve gıda üretiminin nüfus artış hızına ayak uyduramaması yer almaktadır. Yeni Malthusçu düşünceye göre, kontrolsüz nüfus artışı; tarım alanlarının aşırı kullanımı, su kaynaklarının tükenmesi ve gıda güvenliği sorunlarını derinleştirmektedir (Aksu, 2024:175). Bu nedenle teori, yalnızca nüfusun nicel artışına değil, aynı zamanda bu artışın kaynaklar üzerindeki taşıma kapasitesine olan etkilerine odaklanmaktadır. Bu yönüyle Yeni Malthusçuluk, ekonomik kalkınmayı çevresel sınırlar içinde yeniden tanımlayan bir yaklaşım sunmaktadır. Uygulama örnekleri incelendiğinde, Yeni Malthusçu politikaların ülkeler arasında farklı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bangladeş gibi bazı ülkelerde aile planlaması programları ve doğum kontrol hizmetlerinin yaygınlaştırılması nüfus artış hızını düşürmede görece başarılı olurken; Sahra Altı Afrika ülkelerinde kültürel, dini ve sosyoekonomik nedenlerle bu politikaların etkinliği sınırlı kalmıştır. Hindistan örneği ise bölgesel farklılıkların belirleyici olduğu karma bir yapı sergilemektedir (aktaran bknz: Aksu, 2024:176). Bu durum, nüfus politikalarının başarısının yalnızca teorik doğruluğa değil, aynı zamanda toplumsal yapı, kurumsal kapasite ve siyasal irade ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yeni Malthusçu teoriler, nüfus artışı ve kaynaklar arasındaki dengeyi sağlamak için önemli bir çerçeve sunar. Çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ve gıda güvenliği gibi konulara dikkat çekerek, nüfus politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması için rehberlik sağlar. Ancak, bu teorilerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin dikkate alınmasını gerektirir. Neo-Malthusyan teori, genel olarak nüfus artışı ve doğal kaynakların sınırları arasındaki potansiyel çatışmaya odaklanır ve sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için politika ve adaptasyon önerileri sunar. Neo-Malthusyan teori, nüfus-kaynak dengesi konusundaki endişeleri vurgular. Ancak, eleştirmenler, bu teorinin bazen sosyal ve ekonomik faktörleri göz ardı ettiğini ve yalnızca nüfus büyüklüğüne odaklandığını iddia edebilirler. Neo-Malthusçu teori, Malthus'un modern stratejisi ve sosyo-ekonomik analizlerini genişleterek daha kapsamlı bir bakış açısı sunan demografik teoridir. Neo-Malthusyanlar, nüfus artışının yalnızca gıda arzı üzerinde değil, aynı zamanda çevresel durumlar ve bozulmalar, enerji kaynakları, iklim değişikliği, tarımsal alanların verimsiz kullanımı ve su kaynaklarının kısıtlanması gibi birçok unsur üzerinde ciddi baskılar yarattığını öne çıkartan bir teoridir. Bu bağlamda, Neo-Malthusyan teorisi, nüfus artışının sadece ekonomik bir soruna neden olduğu değil, küresel çevre krizinin de bir unsuru olduğunu vurgulayan bir teoridir. Bu teori, çağın getirdiği ekonomik, çevresel ve toplumsal sorunları öne çıkartarak, Malthusyen teoriden ayıran farklılıkları bu şekilde ortaya koymuşlardır. Analizlerini buna göre yapmışlardır (aktaran bknz: Aksu, 2024:174-176).

Neo-Malthusyen yaklaşım, modern dünyada çevresel sürdürülebilirlik ekseninde yeniden biçimlenmiştir. Hızlı nüfus artışı, enerji ve doğal kaynak tüketimini artırarak ekolojik kapasiteyi zorlamaktadır. Bu nedenle, **nüfus politikaları ile çevre politikaları** arasında sıkı bir entegrasyon sağlanmalıdır. Türkiye’de bu bağlamda; **yenilenebilir enerji yatırımları, su yönetimi, döngüsel üretim sistemleri ve karbon emisyonu denetimi** stratejik öneme sahiptir. Neo-Malthusyen yaklaşım, iktisadi büyümenin ekosistem sınırları içinde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulayan politikaların teorik temelini oluşturur (aktaran bknz: Aksu, 2024:176).

2.5. Bağımsızlık Hipotezi (Independence Hypothesis)

Amerikalı demograf Warren Thompson (1929:959-975), “Population Problems” adlı çalışmasında, Bağımsızlık Hipotezi’ni ilk kez formüle etmiştir; doğurganlık ve ölüm oranlarının birbirinden bağımsız değişebileceğini öne sürmüştür. Thompson tarafından geliştirilen ve nüfus dinamikleriyle iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye odaklanan bir teoridir. Bir toplumun doğum oranlarının ve ölüm oranlarının birbirinden bağımsız olarak değişebileceğini savunur. Bu durum, gelişen ülkelerde görülen demografik değişimlerin temelini oluşturabilmektedir. Ünlü demograf Warren Thompson tarafından ortaya atılan Bağımsızlık Hipotezi, toplumların doğal kaynaklar ve nüfus artışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir demografik teoridir.

Bu hipotez, özellikle kaynakların bolluğu ve doğurganlık oranlarındaki değişiklikler üzerinde durur. **Bağımsızlık Hipotezi'nin en önemli argümanı, nüfus artışının iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin sabit olmadığı ve her zaman olumsuz sonuçlar doğurmadığıdır.** Yani, nüfus artışı ve iktisadi büyüme arasında doğrudan ve kesin bir ilişki bulunmamaktadır. Thompson'a göre, "bir ülkenin nüfusunun artışı, ekonomiyi mutlaka yavaşlatmaz veya hızlandırmaz; bunun yerine, iktisadi büyüme daha çok kurumların yapısına, teknolojik gelişmelere ve kaynakların nasıl kullanıldığına bağlıdır." (Thompson, 1929:959-975). Simon Kuznets (1967:170-193), "Population and Economic Growth" adlı eserinde, Nüfus ve büyüme ilişkisinin bağımsız ve değişken doğasını ampirik olarak incelemiştir. **Bağımsızlık Hipotezi'nin temel özellikleri** şunlardır (aktaran bkz: Aksu, 2024:177):

- **Doğal Kaynaklar ve Nüfus Artışı:** Bağımsızlık Hipotezi, toplumların doğal kaynakları ve nüfus artışı arasında bir bağımsızlık ilişkisi olduğunu öne sürer. Yani, doğal kaynakların bolluğu veya kıtlığı, nüfus artışı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.
- **Doğal Kaynak Bolluğu ve Düşük Doğurganlık:** Hipoteze göre, bir toplumun doğal kaynaklarının bolluğu, genellikle düşük doğurganlık oranları ile ilişkilidir. Bu durumda, insanlar daha fazla kaynağa erişebildiklerinden, daha az çocuk sahibi olma eğilimindedirler.
- **Doğal Kaynak Kıtlığı ve Yüksek Doğurganlık:** Doğal kaynakların kıt olduğu durumlarda, toplumlar genellikle daha yüksek doğurganlık oranlarına sahiptir. Bu durumda, insanlar gelecekteki belirsizliklere karşı sigorta olarak daha fazla çocuk sahibi olma eğilimindedirler.
- **Demografik Geçiş ve Bağımsızlık:** Bağımsızlık Hipotezi, demografik geçiş teorisine de bağlıdır. Demografik geçiş, bir toplumun başlangıçta yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarından düşük doğurganlık ve düşük ölüm oranlarına geçişini açıklar. Bağımsızlık Hipotezi, bu geçişin doğal kaynaklarla ilişkilendirilebileceğini savunur.
- **Çevresel Faktörlerin Rolü:** Bağımsızlık Hipotezi, doğal kaynaklarla birlikte çevresel faktörlerin de nüfus artışını etkilediğini vurgular. Bu faktörler arasında iklim, tarım olanakları, su kaynakları ve diğer çevresel koşullar bulunabilir.

Bu temel özellikler, Bağımsızlık Hipotezi'nin doğal kaynaklar ve nüfus artışı arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik ana çerçevesini oluşturur. Ancak, her toplumun kendine özgü koşulları dikkate alındığında, genellemeler yapmak zor olabilir ve diğer demografik ve sosyoekonomik faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir. Bağımsızlık Hipotezi, doğal kaynakların nüfus artışı üzerindeki etkilerini vurgulayarak demografik değişimlerin ve toplumların evriminin anlaşılmasına katkıda bulunan önemli bir teoridir. Ancak, bu hipotez genellikle tek başına değil, diğer demografik teoriler ve sosyal ekonomik faktörlerle birlikte ele alınmalıdır (aktaran bkz: Aksu, 2024:178).

Warren Thompson'un Bağımsızlık Hipotezi, iktisadi büyüme ile nüfus artışı arasındaki ilişkinin doğrudan olmadığını savunur. Bu görüş, günümüzde "kurumsal kalite" ve "yönetişim kapasitesi" ile birleştiğinde daha stratejik anlam kazanır. İktisadi büyümenin nüfustan çok, **kurumsal verimlilik, yönetim kalitesi ve kaynak kullanım biçimiyle** belirlendiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bölgesel farklılıklarını azaltacak **akılcı kaynak yönetimi, bölgesel kalkınma ajansları ve inovatif yerel yönetim modelleri**, Bağımsızlık Hipotezi'nin çağdaş yansımalarıdır.

2.6. Nüfus Kritiği Teorisi (Population Critique Theory)

Amartya SEN (1999:87-122), "Development as Freedom" adlı çalışmasında, Nüfusun kalkınma üzerindeki etkisinin insani özgürlükler ve fırsat eşitliğiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. **Jeffrey D. Sachs (2008:21-78)**, "Common Wealth: Economics for a Crowded Planet" adlı çalışmasında, nüfus artışı ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki gerilimi küresel ekonomi perspektifinden analiz etmiştir. Uluslararası ilişkiler bağlamında ele alınan bu teori, ülkelerin nüfus büyüklüklerinin ve yapılarının siyasi, ekonomik ve sosyal güçleri üzerinde etkisi olduğunu savunur. Büyük nüfusa sahip ülkelerin diğerlerine göre

daha fazla güç sahibi olabileceği düşünülür. Genel olarak uluslararası ilişkiler bağlamında nüfusun siyasi, ekonomik ve sosyal güçleri üzerinde etkisi olan konulara dair geliştirilen bir teoridir. Bu konulardan biri, nüfusun bir güç kaynağı olarak değerlendirilmesi ve demografik faktörlerin uluslararası ilişkileri nasıl etkileyebileceği konusundaki araştırmalardır. Nüfus Kritiği Teorisine göre nüfus, bir ülkenin **güç, refah ve sürdürülebilirlik kapasitesinin hem nedeni hem sonucu** olabilir. Ancak bu ilişkinin yönü ve etkisi, kurumların kalitesi, çevre politikaları, gelir dağılımı ve kaynak yönetimi gibi faktörlere bağlıdır. Nüfus artışının ve demografik değişimlerin toplumsal, ekonomik ve çevresel etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendiren bir yaklaşımdır. Bu teori, nüfus büyüklüğünün ve dağılımının sürdürülebilir kalkınma, kaynak yönetimi ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini inceler. *Teorinin en önemli argümanı, nüfus artışının sınırlı kaynaklar üzerinde yarattığı baskının, ekonomik ve çevresel dengesizliklere neden olabileceğidir. Bu teoriye göre, nüfus büyümesi kontrolsüz şekilde devam ederse, özellikle gıda, su, enerji ve toprak gibi sınırlı kaynakların tükenmesiyle yaşam kalitesi düşer ve toplumlar sürdürülemez bir duruma gelir. Ancak, nüfusun optimum seviyede tutulması, kaynakların etkin kullanılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması halinde, nüfus artışı iktisadi büyümeyi teşvik edebilir.* Bu teori genellikle **şu temel özellikleri** içermektedir (aktaran bknz: Aksu, 2024:178-179):

- **Demografik Faktörlerin Güç Üzerindeki Etkisi:** Nüfusun büyüklüğü, yapısı, yaş dağılımı gibi demografik unsurların, bir ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal güçlerini etkileyebileceği düşünülür.
- **Genç Nüfus ve İktisadi Büyüme:** Genç bir nüfus, potansiyel olarak iktisadi büyümeyi destekleyebilir. Bu durum, işgücündeki genç nüfusun üretkenlik potansiyelini artırabilir.
- **Demografik Yapının Stratejik Etkileri:** Nüfusun yaş yapısı, bir ülkenin stratejik politikalarını ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü etkileyebilir. Örneğin, yaşlanan bir nüfus, sağlık hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duyabilir ve bu da ekonomik kaynakların yönlendirilmesinde değişikliklere neden olabilir.
- **Göç ve Kültürel Etkileşim:** Nüfus yapısındaki değişiklikler, göç ve kültürel etkileşimler uluslararası ilişkileri etkileyebilir. Farklı kültürlerden gelen göçmenler, ülkeler arasında kültürel etkileşimi artırabilir.
- **Güvenlik ve Nüfus:** Nüfusun büyüklüğü ve demografik yapısı, bir ülkenin iç ve dış güvenlik dinamiklerini etkileyebilir. Örneğin, genç bir nüfus, askeri potansiyeli artırabilir.

Yeni Malthusçu yaklaşımın temel önemi, nüfus artışı ile doğal kaynaklar arasındaki karşılıklı etkileşimi sürdürülebilirlik ekseninde ele almasıdır. Bu teori, hızlı nüfus artışının su, toprak, enerji ve biyolojik kaynaklar üzerindeki baskıyı artırdığını; kaynakların plansız kullanımının ise uzun vadede ekonomik ve toplumsal refahı tehdit ettiğini vurgular. Aksu'ya (2024: 179–180) göre bu yaklaşım, kaynak yönetiminin yalnızca ekonomik verimlilik perspektifiyle değil, kuşaklar arası adalet ve çevresel denge çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yönüyle teori, nüfus politikaları ile çevre koruma politikaları arasında bütüncül bir bağ kurmaktadır. Teorinin dayandığı temel analitik konular çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarında şekillenmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında nüfus artışının ekosistemler, su kaynakları, orman alanları ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik boyutu ise kaynakların etkin kullanımı, iktisadi büyümenin sınırları ve gelir dağılımı adaleti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyal adalet ekseninde ise nüfus artışının eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki baskısı değerlendirilmekte; bu baskıların toplumsal refahı nasıl dönüştürdüğü ele alınmaktadır. Ayrıca küresel ısınma ve iklim değişikliği bağlamında nüfus artışının sera gazı emisyonlarını artırıcı etkisi teorinin önemli tartışma alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır (aktaran bknz: Aksu, 2024: 179–180).

Uygulama örnekleri incelendiğinde, sürdürülebilir nüfus politikalarının ülkelerin kurumsal kapasitesi ve ekonomik yapısıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. İsveç ve Almanya gibi ülkeler,

çevre dostu üretim modelleri, yenilenebilir enerji yatırımları ve sosyal refah sistemleri sayesinde nüfus dinamiklerini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirebilmiştir. Avrupa Birliği genelinde ise sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çevresel, ekonomik ve sosyal politikalar eşgüdümlü biçimde yürütülmekte; Japonya’da ise nüfusun yaşlanmasına rağmen teknoloji ve verimlilik odaklı politikalarla refah düzeyi korunmaya çalışılmaktadır. Bu örnekler, nüfus artış hızının tek başına değil, politika kalitesiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık Bangladeş, Nijerya, Hindistan ve birçok Afrika ülkesinde hızlı nüfus artışı, sınırlı kaynaklar ve yetersiz yönetim kapasitesi nedeniyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerini zorlaştırmaktadır. Yüksek doğurganlık oranları, çevresel kaynakların aşırı kullanımı, gelir eşitsizliklerinin derinleşmesi ve kamusal hizmetlerde yetersizlikler bu ülkelerde belirgin sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Aksu’nun (2024: 180) da vurguladığı üzere, bu durum Yeni Malthusçu yaklaşımın normatif uyarılarının hâlen geçerliliğini koruduğunu; ancak teorinin başarısının toplumsal yapı, kültürel faktörler ve kurumsal kapasiteyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (aktaran bknz: Aksu, 2024: 179-180).

Her bir teori, belirli bir perspektiften nüfusun dinamiklerini açıklamaya çalışır ve genellikle belirli bir zaman dilimine, coğrafi bölgeye, kültürel veya toplumsal duruma göre değişiklik gösterebilmektedir. Nüfus Kritiği Teorisi, nüfus artışının ve demografik değişimlerin toplumsal, ekonomik ve çevresel etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir. Bu teori, sürdürülebilir kalkınma, kaynak yönetimi ve yaşam kalitesi üzerindeki nüfus dinamiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Ülkeler, bu teoriyi baz alarak, nüfus artışının olumsuz etkilerini minimize edecek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşacak politikalar geliştirmelidir (aktaran bknz: Aksu, 2024:179).

Nüfus Kritiği Teorisi, nüfusun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda **politik ve stratejik güç** unsuru olduğunu savunur. Bu teoriye göre, nüfus yapısı bir ülkenin **askeri, teknolojik ve diplomatik kapasitesini** de belirler. Türkiye açısından bu teori hem **jeopolitik güç dengesi** hem de **ulusal kalkınma stratejisi** açısından önemlidir. Genç, eğitilmiş ve üretken bir nüfus yapısı, ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırırken; nitelsiz ve işsiz gençlik oranı, sosyal riskleri büyütür. Bu nedenle, nüfusun niceliksel büyüklüğünden çok, **stratejik kalitesi** ön plana çıkarılmalıdır. Türkiye açısından; hızlı kentleşme, genç nüfusun istihdama katılımı, enerji güvenliği ve çevre yönetimi politikalarının bütünleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de nüfus politikaları artık yalnızca doğurganlık oranlarına değil, **ekolojik denge, beşerî sermaye niteliği ve bölgesel sürdürülebilir kalkınma** üçlüsüne odaklanmalıdır. Bu yaklaşım, “*nitelikli nüfus = sürdürülebilir kalkınma*” denkliğini öne çıkararak hem iktisadi büyümenin hem çevresel dengenin korunmasına yönelik stratejik bir çerçeve sunmaktadır (aktaran bknz: Aksu, 2024:179-180).

2.7. Demografik Bağlantılar Teorisi (Demographic Dividend Theory)

Demografik Bağlantılar Teorisi, bir ülkenin iktisadi büyüme ve kalkınma potansiyelini, yaş yapısındaki değişimlerin etkisiyle açıklayan bir teodir. Özellikle doğurganlık oranlarındaki düşüş ve ölüm oranlarındaki azalma sonucunda ortaya çıkan “**demografik fırsat penceresini**”⁴ vurgular. Bir ülkenin doğurganlık oranlarının düşmesi sonucu, çalışan nüfusun bağımlı nüfusa oranının artmasıyla iktisadi büyüme fırsatlarının ortaya çıkacağını savunur. Doğru politikalar ve yatırımlar ile demografik fırsat penceresinin iktisadi büyümeye dönüştürülebileceğini gösterir. **Demografik Bağlantılar Teorisi**, demografik değişimlerin ekonomik, sosyal ve çevresel yapılarla nasıl bağlantılı olduğunu inceleyerek, nüfus

⁴ Çalışma çağındaki nüfusun hızlı artmasıyla iktisadi büyüme fırsatları doğar. Bu süreçte, nüfusun büyük bir kısmı iş gücüne katıldığında, üretkenlik artışı, tasarruf oranlarının yükselmesi ve yatırımların artmasıyla iktisadi büyüme ivme kazanır. Bu durum, teorinin “**demografik fırsat penceresi**” veya “**demografik bonus**” olarak adlandırdığı bir dönemdir.

hareketlerinin toplum üzerindeki çok yönlü etkilerini anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Kingsley Davis ve diğer demografların katkıları ile şekillenen bu teori, nüfus dinamiklerinin kalkınma, toplumsal yapı ve çevre üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde analiz etmektedirler (Lee, 2003: 167-190, Caldwell, J.C., 2006:75-85). Doğu Asya ülkelerinin (özellikle Güney Kore ve Tayvan) 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı hızlı iktisadi büyüme örnek olarak gösterilebilir. *Teorinin en önemli argümanı, demografik değişimlerin bir toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel yapısını hem şekillendirdiği hem de bu yapılardan etkilendiğidir. Bu teoriye göre, nüfus artışı, göç ve doğurganlık gibi demografik olaylar, bir toplumun kalkınmasını, iş gücü piyasalarını, tüketim alışkanlıklarını ve çevreyi doğrudan etkilerken; aynı zamanda bu faktörlerden de etkilenir. Bu bağlamda, demografi ve ekonomi, toplumsal yapılar ve çevresel sürdürülebilirlik arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır* (Aksu, 2024:180-181). **Demografik Bağlantılar Teorisi**, 20. yüzyılda birçok sosyolog ve demograf tarafından geliştirilmiş olsa da teoriyle yakından ilişkilendirilen isimlerden biri **Kingsley Davis**'tir. Davis, demografik değişimlerin toplumsal ve ekonomik yapılar üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceleyen çalışmaları ile bilinir. **Davis'in çalışmaları**, özellikle demografik geçiş teorisinin gelişimine katkıda bulunmuş ve demografik değişimlerin toplumsal yapılarla olan ilişkilerini ortaya koymuştur. Kingsley Davis, **"The Population of India and Pakistan"** adlı eserinde Hindistan ve Pakistan'daki nüfus dinamiklerini incelemiş ve nüfus artışının ekonomik kalkınma, toplumsal yapılar ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Davis, demografik değişimlerin ekonomik kalkınma ve toplumsal düzen üzerindeki etkilerini inceleyen yaklaşımları ile bu teoriye önemli katkılarda bulunmuştur (Davis, 1951). Demografik Bağlantılar Teorisi, nüfus yapısındaki değişimlerin iktisadi büyüme, sosyal kalkınma ve refah üzerinde nasıl etkiler yarattığını açıklamaya odaklanır. Teoriye göre, nüfus dinamikleri (yaş dağılımı, bağımlı nüfus oranları, doğurganlık ve yaşam beklentisi gibi unsurlar) bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını şekillendirmede kritik bir rol oynar. Teori, bağımlı nüfus (gençler ve yaşlılar) ile çalışma çağındaki nüfus arasındaki dengeyi ele alır. Genç ve yaşlı bağımlı nüfus oranının yüksek olması, çalışan nüfusun bu grupları destekleme yükünü artırır. Ancak bu oran azaldığında, çalışma çağındaki nüfus artar ve ekonomide "demografik fırsat penceresi" açılır. Bu teorinin temel özellikleri şunlardır (aktaran bkz: Aksu, 2024:181-182):

1. **Yaş Yapısındaki Değişim:** Teori, genç bağımlı nüfusun çalışma çağına gelmesiyle birlikte iktisadi büyüme için fırsat yaratılabileceğini savunur. Yani, genç bağımlı nüfusun artışı, kısa vadede ekonomiye bir yük getirir. Ancak, genç nüfus çalışma çağına eriştiğinde, iş gücü piyasasına katılım artar ve bu durum, üretkenliği artırarak iktisadi büyüme sağlayabilir. Dolayısıyla, teorinin odak noktası, genç bağımlı nüfusun ileride işgücüne katılarak ekonomik bir fırsat yaratacağıdır, ancak genç bağımlı nüfus artışı doğrudan işgücü katılımını artırmaz.
2. **İktisadi Büyüme:** Çalışma çağındaki nüfusun artışı, iktisadi büyüme ve verimlilik artışı için önemli bir fırsat yaratır. Demografik Bağlantılar Teorisi, genç bağımlı nüfusun artması ile işgücüne katılım arasında doğrudan bir bağlantı öngörmez; aksine, genç bağımlı nüfusun artışı, işgücüne olan talebi artırır ancak iktisadi büyümeye hemen katkıda bulunmaz.
3. **Tasarruf ve Yatırım:** Çalışma çağındaki nüfusun artması, tasarruf oranlarının ve yatırımların artmasına yol açabilir. Çalışma çağındaki nüfusun fazla olduğu dönemlerde bireyler daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olur. Bu birikimler, sermaye oluşumunu destekler ve yatırımlara yönlendirilerek iktisadi büyümeyi hızlandırabilir. Demografik fırsat penceresi boyunca yükselen tasarruf oranları, ülkenin refah seviyesinin artmasına katkıda bulunur.
4. **Eğitim ve Sağlık:** Nüfus yapısındaki değişimler, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlere olan talebi etkiler ve bu alanlarda yatırımları gerektirir.

Demografik Bağlantılar Teorisi'nin temel önemi, nüfus yapısındaki dönüşümlerin ekonomik kalkınma sürecine nasıl entegre edilebileceğini analitik bir çerçeveye ortaya koymasında yatmaktadır. Teoriye göre, bir ülkenin demografik yapısı yalnızca nicel bir nüfus göstergesi değil; aynı zamanda iktisadi büyümenin hızını, sürdürülebilirliğini ve kalitesini belirleyen stratejik bir faktördür. Aksu'nun (2024: 182–183) vurguladığı üzere, özellikle çalışma çağındaki nüfusun artış gösterdiği dönemler, doğru politikalarla desteklendiğinde ekonomik kalkınma için önemli bir fırsat penceresi yaratmaktadır. Bu bağlamda teori, demografik değişimlerin pasif biçimde izlenmesi yerine, aktif politika araçlarıyla yönlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Teorinin dayandığı temel unsurlar arasında doğurganlık oranları, işgücüne katılım düzeyi ve sosyal yatırımlar ön plana çıkmaktadır. Doğurganlık oranlarındaki düşüş, bağımlı nüfus oranını azaltarak çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payını artırmakta ve böylece demografik fırsat penceresini açmaktadır. Bu süreçte işgücüne katılım oranlarının yükselmesi, üretim kapasitesini genişletmekte ve kişi başına düşen gelirin artmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bu potansiyelin iktisadi büyümeye dönüşebilmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere beşerî sermayeyi güçlendiren sosyal yatırımların yeterli düzeyde gerçekleştirilmesine bağlıdır (aktaran bkz: Aksu, 2024:183). Dolayısıyla demografik avantaj, kendiliğinden değil, politika kalitesiyle ortaya çıkan bir sonuçtur.

Ülke deneyimleri incelendiğinde, Demografik Bağlantılar Teorisi'nin başarısının kurumsal kapasite ve politika eşgüdümüyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Güney Kore ve Singapur gibi ülkeler, doğurganlık oranlarındaki düşüşü eğitim, sağlık ve istihdam politikalarıyla destekleyerek demografik dönüşümü iktisadi büyümeye dönüştürmeyi başarmıştır. Çin'de ise Tek Çocuk Politikası ile nüfus artış hızının kontrol altına alınması, geniş işgücü arzı ve yüksek tasarruf oranlarıyla birleşerek uzun süreli bir büyüme sürecini desteklemiştir. Bu örnekler, demografik yapının tek başına değil, tamamlayıcı ekonomik ve sosyal politikalarla birlikte ele alındığında kalkınma üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Afrika'nın Sahra Altı bölgelerinde yüksek doğurganlık oranları, düşük eğitim düzeyi ve sınırlı işgücü piyasası kapasitesi nedeniyle demografik fırsat penceresi etkin biçimde kullanılamamaktadır. Bu ülkelerde bağımlı nüfus oranlarının yüksekliği, kamu kaynakları üzerinde baskı oluşturmakta ve sosyal yatırımların etkinliğini azaltmaktadır. Aksu'nun (2024: 183) belirttiği gibi, bu durum demografik avantajın evrensel ve otomatik bir sonuç olmadığını; aksine uzun vadeli planlama, beşerî sermaye yatırımları ve kurumsal yönetim kapasitesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Demografik Bağlantılar Teorisi, nüfus politikalarının ekonomik kalkınma stratejilerinden ayrı düşünülemeyeceğini açık biçimde göstermektedir.

Demografik Bağlantılar Teorisi, nüfus yapısındaki değişimlerin iktisadi büyüme ve kalkınma üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Bu teori, demografik fırsatların değerlendirilmesi için eğitim, sağlık ve işgücü politikalarının önemini vurgular. Ancak, demografik fırsatların başarılı bir şekilde değerlendirilmesi, ülkelerin sosyal ve ekonomik politikalarını etkin bir şekilde yönetmelerine bağlıdır. Demografik Bağlantılar Teorisi, nüfus yapısındaki değişimlerin iktisadi büyüme üzerinde dönüştürücü etkiler yaratabileceğini savunur. Teoriye göre, çalışma çağındaki nüfus oranının yükseldiği demografik fırsat penceresi döneminde gerçekleştirilecek uygun sosyal ve ekonomik yatırımlar, sürdürülebilir büyüme ve toplumsal refahın anahtarıdır. Ancak, bu fırsat döneminden sonra nüfusun yaşlanmasıyla artan bağımlılık oranlarına hazırlıklı olunmadığı takdirde, ekonomik yükler artabilir ve sürdürülebilir kalkınma zaafiyete uğrayabilir (Aksu, 2024:183-184).

Demografik Bağlantılar Teorisi, genç nüfusun üretim çağında ekonomiye kazandırılmasının önemini vurgular. Bu bağlamda, demografik fırsat penceresinin etkin değerlendirilmesi, **eğitim-istihdam uyumu, teknolojik dönüşüm, yetenek ekonomisi ve kapsayıcı büyüme** politikalarıyla mümkündür. Türkiye'nin bu fırsat penceresini kullanabilmesi için, **işgücü piyasalarının dijitalleşmeye adaptasyonu, mesleki eğitim reformu ve kadın istihdamının güçlendirilmesi** öncelikli hedefler olmalıdır. Bu hedef

doğrultusunda sürdürülebilir büyümenin oluşabilmesi için **insan sermayesi yatırımlarının artırılması, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması** gerekmektedir. Aksi halde, demografik fırsat “**demografik baskı**”ya dönüşebilir. Dolayısıyla, Türkiye’nin uzun vadeli kalkınma stratejilerinde demografik bağlamın **sürdürülebilir büyüme, eğitim ve teknolojik dönüşüm politikalarıyla entegre edilmesi** zorunludur (Aksu, 2024:183-184).

2.8. Nüfus İkamesi Teorisi (Replacement Migration Theory)

Nüfus İkamesi Teorisi, düşük doğurganlık oranlarına sahip ve yaşlanan nüfuslarla karşı karşıya olan ülkelerde, nüfusun ve işgücü açığının göçmenler aracılığıyla nasıl ikame edilebileceğini inceler. Bu teori, nüfus yapısını ve işgücü piyasasını dengelemek için göçmen kabulünün stratejik bir araç olduğunu vurgular. Nüfus İkamesi Teorisi, birçok demograf ve ekonomi bilimci tarafından tartışılmış olsa da özellikle **David Coleman (2006), “Immigration and ethnic change in low-fertility countries: A third demographic transition”** adlı eseriyle bu konuda önemli katkıda bulunmuştur. David Coleman, göçün demografik dengeyi sağlamak için kaçınılmaz olduğunu, ancak toplumsal uyum sorunları doğurabileceğini vurgulamıştır. Göç ve demografik değişimlerin Avrupa’daki etkilerini analiz ederek nüfusun sürdürülebilirliği için göç ve doğurganlık artışının önemine vurgu yapmıştır. Onun çalışmaları, nüfus ikamesinin özellikle yaşlanan Batı Avrupa toplumları üzerindeki etkilerini incelemektedir (Coleman, 2006:401-446). Coleman, nüfus ikamesi için göçün önemini savunurken, aynı zamanda **göçmen entegrasyonu** ve toplumsal uyum sorunlarına da dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, göç ile nüfusun ikamesinin ekonomik sürdürülebilirliği sağlamada bir araç olabileceğini ancak toplumsal uyumun da gözetilmesi gerektiğini savunur. Düşük doğum oranları ve yaşlanan nüfuslar nedeniyle işgücü kaybını ve ekonomik daralmayı önlemek için göçmenlerin nüfus ikamesi olarak kullanılmasını savunur. Göçmenlerin ekonomik katkıları ve işgücü piyasalarındaki rolleri üzerine odaklanır. Avrupa Birliği’nin yaşlanan nüfus sorununu çözmek için göç politikalarını kullanma stratejileri. *Teorinin en önemli argümanı, doğal nüfus artışının azaldığı ya da durduğu toplumlarda, göç veya doğurganlık politikaları ile nüfusun ikame edilmesi gerektiğidir. Teori, özellikle doğurganlık oranlarının 2.1’in altına düştüğü ülkelerde (ki bu oran, nüfusun kendini yenilemesi için gerekli olan "yenilenme oranı"dır) gelecekteki iş gücü, sosyal güvenlik sistemleri ve iktisadi büyüme açısından nüfus ikamesinin zorunlu olduğunu savunur. Nüfus ikamesi sağlanmadığında, uzun vadede nüfus azalması, yaşlanma ve buna bağlı ekonomik sorunlar ortaya çıkar* (Aksu, 2024:184). Bunun yanında **Rainer Münz & Ralf Ulrich (2003:25-38), “Migration, Population Ageing, and European Labour Markets”** adlı çalışmada, Avrupa’da nüfus ikamesinin iş gücü üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. **Philippe Fargues (2005:1-32), “International migration and the demographic transition: A two-way interaction”** adlı çalışmada, göçün hem nüfusu ikame eden hem de demografik geçişi hızlandıran çift yönlü etkisini tartışmıştır. **Peter McDonald (2011:485-499), “Migration and the demographic replacement in low fertility countries”** adlı çalışmada, göçün iktisadi büyüme ve yaşlı nüfus dengesi üzerindeki rolünü ampirik verilerle incelemiştir. **Michael S. Teitelbaum (2014:45-85), “Falling birth rates and the coming demographic crash”** adlı çalışmada, düşük doğurganlık nedeniyle göçün kaçınılmaz hale geldiğini savundu, ancak göç politikalarının sürdürülebilirliğine dikkat çekmiştir. Bu teorinin **temel özellikleri** şunlardır (aktaran bkz: Aksu, 2024:183-184);

1. **Nüfus Dengesini Sağlama:** Teori, düşük doğurganlık oranları nedeniyle nüfusu azalan ülkelerde, demografik dengeyi sağlamak için göçmenlerin önemini vurgular. Düşük doğurganlık oranına sahip ülkeler, iş gücü açığını kapatmak ve nüfus ikamesini sağlamak amacıyla göçmen politikalarına yönelir. Göçmenler, iktisadi büyüme için gerekli olan iş gücü açığını kapatabilir; ancak bu durum, uzun vadede sosyal uyum ve entegrasyon sorunlarını da gündeme getirebilir.
2. **İşgücü Piyasası:** Yaşlanan nüfusun işgücü piyasasında yarattığı açıkları kapatmak için göçmen işgücünün katkısını ele alır.

3. **İktisadi Büyüme:** Göçmenlerin, iktisadi büyümeye katkıda bulunabilecek genç ve dinamik işgücü sağladığı düşünülür.
4. **Sosyal Hizmetler:** Göçmenlerin, yaşlı nüfusun bakım ve sosyal hizmetler ihtiyaçlarını karşılamada rol oynayabileceği belirtilir.

Bu Teorinin Temel Aldığı Konular ve İlgilendiği Alanlar (aktaran bkz: Aksu, 2024:185-186):

1. **Doğurganlık Oranları:** Düşük doğurganlık oranlarına sahip ülkelerde nüfusun yenilenmesi için göçmenlerin rolünü inceler. Teori, nüfus yapısının değişimini inceler ve demografik geçiş sürecindeki doğurganlık oranlarının düşüşünü analiz eder.
2. **Yaşlanan Nüfus:** Yaşlı nüfusun bakım ve sosyal hizmetler ihtiyaçlarını karşılamak. Bunun yanında, doğurganlık oranının düşük olduğu toplumlarda, çalışma çağındaki nüfus zamanla azalır ve yaşlı bağımlı nüfus artar. Bu durum, sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri üzerinde baskı yaratır. Genç nüfusun azalması, yaşlanan nüfusu desteklemek için yeterli ekonomik gücü sağlayamayacağından, emeklilik ve sağlık giderleri önemli bir sorun haline gelir. Düşük doğurganlık oranlarının sosyal güvenlik sistemine etkilerini, emeklilik fonlarının sürdürülebilirliği gibi konuları inceler.
3. **İşgücü Piyasası:** Çalışma çağındaki nüfusun azalması, iktisadi büyüme için gerekli işgücü arzını düşürür. Bu azalma, özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde işgücü açığına yol açar. İşgücü piyasasında yaratılan açıkların göçmen işgücü ile kapatılmasını ele alıp inceler.
4. **Sosyal Entegrasyon:** Göçmenlerin topluma entegrasyonu ve sosyal uyumun sağlanmasını ele alır. Göç, nüfus ikamesi sağlanamadığında ülkelerin işgücü açığını doldurmak için bir seçenek olarak incelenir. Teori, göç politikalarının sosyal ve kültürel uyum üzerindeki etkilerini de ele alıp, araştırmalarda bulunur.

504

Nüfus İkamesi Teorisi, özellikle düşük doğurganlık oranlarına sahip ülkelerde demografik yapının sürdürülebilirliğini açıklamada temel bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Teoriye göre bir toplumun nüfusunu uzun vadede koruyabilmesi için doğurganlık oranının ikame düzeyi olarak kabul edilen kadın başına yaklaşık 2,1 çocuk seviyesinde seyretmesi gerekmektedir. Bu eşik değerin altına düşülmesi durumunda, nüfus kendini yenileyememekte ve zaman içerisinde mutlak nüfus azalması ile yaşlanma süreci hız kazanmaktadır. Aksu'nun (2024:185) vurguladığı üzere bu demografik dönüşüm yalnızca nüfus büyüklüğünü değil; işgücü arzını, sosyal güvenlik sistemlerini ve ekonomik dinamizmi doğrudan etkilemektedir. Teorinin ekonomik boyutu, nüfus ikamesi ile işgücü piyasası arasındaki karşılıklı ilişki üzerinden şekillenmektedir. Çalışma çağındaki nüfusun azalması, üretim kapasitesini sınırlamakta ve iktisadi büyümenin sürdürülebilirliğini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda nüfus ikamesi, işgücü piyasasında ortaya çıkan açıkların kapatılması açısından kritik bir işlev üstlenmektedir. Göç politikaları aracılığıyla sağlanan nüfus ikamesi hem emek arzının korunmasına hem de kamu maliyesi üzerindeki yaşlanma kaynaklı baskıların hafifletilmesine katkı sunmaktadır. Aksu'ya (2024: 185) göre nüfus ikamesi, iktisadi büyümeyi destekleyen tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir; zira demografik yapıdaki bozulmalar doğrudan üretkenlik ve tasarruf oranlarını etkilemektedir.

Sosyal refah perspektifinden bakıldığında, nüfus ikamesi yaşlanan toplumların karşı karşıya kaldığı sağlık, bakım ve sosyal güvenlik harcamalarının sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Nüfusun yeterli düzeyde yenilenememesi durumunda, aktif-pasif nüfus dengesi bozulmakta ve çalışan nüfus üzerinde artan bir mali yük oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, düşük doğurganlık oranları uzun vadede aile yapısında dönüşümlere, kuşaklar arası dayanışmanın zayıflamasına ve kültürel değerlerde aşınmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle nüfus ikamesi yalnızca nicel bir demografik mesele değil; aynı zamanda

toplumsal yapı ve kültürel süreklilik açısından da stratejik bir konudur (Aksu, 2024:185). Ülke örnekleri incelendiğinde, Nüfus İkamesi Teorisi'nin başarısının büyük ölçüde göç politikaları ve sosyal entegrasyon kapasitesiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Almanya ve Kanada, nitelikli göçmen işgücünü çekmeye yönelik politikalarla yaşlanan nüfusun yarattığı demografik boşluğu dengelemeye çalışmakta ve bu süreci ekonomik kalkınma stratejileriyle uyumlu biçimde yönetmektedir. Buna karşılık Japonya ve İtalya gibi ülkeler, düşük doğurganlık oranlarına rağmen göç politikalarındaki kısıtlar ve entegrasyon sorunları nedeniyle nüfus ikamesi konusunda ciddi zorluklar yaşamaktadır. Aksu'nun (2024: 186) da belirttiği gibi bu karşıt örnekler, nüfus ikamesinin yalnızca demografik eğilimlerle değil, kurumsal yapı ve politika tercihlerinin niteliğiyle şekillendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Nüfus İkamesi Teorisi, demografik yapıyı dengelemek ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak için göçmen kabulünün stratejik bir araç olduğunu vurgular. Bu teori, özellikle düşük doğurganlık oranlarına sahip ve yaşlanan nüfuslarla karşı karşıya olan ülkelerde önemli bir çözüm olarak değerlendirilir. Göçmenlerin ekonomik, sosyal ve demografik katkıları, bu teorinin uygulama ve başarısında kritik rol oynar. Ancak, göçmen kabulü ve entegrasyonu, başarılı sonuçlar elde etmek için dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereken karmaşık süreçlerdir (Aksu, 2024:187).

Nüfus İkamesi Teorisi, Avrupa'nın ve Japonya'nın yaşlanan nüfus sorununa yanıt olarak geliştirilen bir demografik politika paradigmasıdır. Bu teoriye göre, doğurganlık oranlarının yenilenme düzeyinin altına düştüğü toplumlarda (2.1 çocuk/kadın), nüfusun sürdürülebilirliği için **göç politikaları** zorunludur. Nüfus ikamesi, düşük doğurganlık oranlarının yarattığı demografik boşluğu **göç politikaları** ile dengelemeyi önerir. Avrupa Birliği ülkelerinde ve Japonya gibi ülkelerde olduğu gibi, yaşlanan nüfusun sürdürülebilirliği göçmen işgücüne bağlı hale gelmiştir. Ancak bu süreçte **entegrasyon politikaları, kültürel uyum ve sosyal kapsayıcılık** kritik önemdedir. Türkiye hem göç veren hem de göç alan bir ülke olarak bu sürecin iki yönlü etkisini yaşamaktadır. Bu bağlamda, **nitelikli göç yönetimi, kültürel bütünleşme ve bölgesel istihdam stratejileri**, nüfus ikamesinin başarılı olmasının temel koşullarıdır. Türkiye, genç nüfus avantajını hâlen koruyor olsa da doğurganlık düşüşü ve yaşlanan nüfus trendi göz önüne alındığında, **planlı ve hedef odaklı göç politikaları ile işgücü açığını kapatması ve sürdürülebilir iktisadi büyümeyi desteklemesi gerekmektedir**. Göçmen entegrasyonu, eğitim ve meslek becerileri geliştirme, sağlık ve sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesiyle Türkiye hem demografik hem de ekonomik açıdan 21. yüzyılda güçlü ve sürdürülebilir bir konum elde edebilir (Aksu, 2024:185-187).

2.9. Nüfus ve İnovasyon Teorisi (Population and Innovation Theory)

Nüfus ve İnovasyon Teorisi, nüfusun büyüklüğünün ve yapısının inovasyon sürecine nasıl etki ettiğini inceleyen bir yaklaşımdır. Bu teori, nüfus artışının ve demografik yapıların iktisadi büyüme, teknolojik yenilikler ve toplumsal ilerlemeler üzerindeki etkilerini anlamaya çalışır. Nüfus artışının inovasyonu ve teknolojik gelişmeyi teşvik ettiğini savunur. Büyük nüfuslar daha fazla beyin gücü ve fikir üretebilir. Nüfus artışının sadece negatif sonuçlar doğurmadığını, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik ilerlemeyi teşvik edebileceğini vurgular. Özellikle Sanayi Devrimi ve dijital devrim sırasında büyük nüfusların yenilikçi katkıları bu teori bağlamında değerlendirilir. *Teorinin en önemli argümanı, nüfus büyüklüğünün bir toplumun yenilikçi kapasitesini ve teknolojik ilerlemesini artırdığı yönündedir. Daha fazla insan, daha fazla fikir üretme potansiyeli ve daha fazla sorun çözme kapasitesi anlamına gelir. Bu nedenle nüfusun artması, inovasyon ve iktisadi büyümeyi teşvik eder.* Julian Simon bu düşüncüyü, **"en büyük kaynak insandır"** şeklinde özetlemiştir. Yani, daha fazla insan daha fazla bilgi ve yenilik üretme kapasitesine sahiptir. Julian Simon'ın başyapıtlarından biri olan **"The Ultimate Resource" (1981)**, nüfusun yenilikçi çözümler yaratma kapasitesini savunarak Malthusyen kıtlık teorilerine karşı çıkmıştır. Yani, daha fazla insan daha fazla bilgi ve yenilik üretme kapasitesine sahiptir. Simon'ın görüşüne göre, nüfus arttıkça,

daha fazla insanın yenilikçi düşünceleri ve girişimleri sayesinde hem teknolojik hem de ekonomik anlamda ilerlemeler yaşanır. Bu yaklaşım, Malthusyen teorilerin aksine, nüfus artışının negatif etkilerinden çok pozitif etkilerini vurgular (Simon, 1981:348-370). Teorinin temel özellikleri ve önemi şunlardır (aktaran bknz: Aksu, 2024:187-188):

1. **Nüfus Yoğunluğu ve İnovasyon:** Teori, yüksek nüfus yoğunluğunun inovasyon ve teknolojik gelişmeler için elverişli bir ortam sağladığını savunur.
2. **Demografik Yapı:** Genç ve dinamik bir nüfusun, inovasyon süreçlerini hızlandırabileceği ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabileceği belirtilir.
3. **İşgücü ve Yetenek Havuzu:** Büyük bir nüfus, geniş bir yetenek havuzu ve çeşitli becerilere sahip işgücü anlamına gelir, bu da inovasyonu teşvik eder.
4. **Talep ve Pazar:** Kalabalık nüfus, yeni ürün ve hizmetlere olan talebi artırarak inovasyon için motive edici bir pazar yaratır.

Bu Teorinin Temel Aldığı Konular ve İlgilendiği Alanlar (aktaran bknz: Aksu, 2024:188-189):

1. Nüfus Büyüklüğü ve İnovasyon Arasındaki Doğrudan Bağlantı

Nüfus büyüklüğü, inovasyonun en temel kaynağı olarak görülür. Büyük nüfuslar, daha fazla beyin gücü ve daha geniş bir yetenek havuzu anlamına gelir. Bu da bilim, teknoloji, mühendislik gibi alanlarda daha fazla ilerleme sağlama potansiyelini doğurur. Julian Simon, nüfusun büyüklüğünün ve yoğunluğunun daha fazla problem çözmeye ve bu problemlere yaratıcı çözümler üretmeye olanak tanıdığını belirtmiştir. İnovasyon, toplumların karşılaştığı kaynak sınırlamaları ve diğer ekonomik problemlerle başa çıkmak için kritik bir unsurdur.

2. Piyasa Dinamikleri ve İnovasyonun İtici Gücü

Teori, nüfusun artışı ile birlikte pazarın da genişlediğini savunur. Daha büyük pazarlar, daha fazla tüketici ve daha fazla talep yaratır. Bu durum, şirketleri ve bireyleri yeni ürünler, teknolojiler ve süreçler geliştirmeye iter. İnovasyon genellikle ticari başarı elde etmek amacıyla yapılır ve daha geniş bir piyasa, bu başarıyı daha olası kılar. Dolayısıyla, artan nüfus, girişimciliği ve rekabeti artırarak inovasyonu teşvik eder.

3. Fırsatlar ve Yaratıcılığın Artışı

Büyük bir nüfus, toplum içinde daha çeşitli yetenek ve becerilere sahip bireylerin bulunmasına olanak tanır. Bu çeşitlilik, inovasyonun temel unsurlarından biridir. Farklı perspektifler, yetenekler ve deneyimlerin bir araya gelmesi, yaratıcı düşünce süreçlerini besler. Bu nedenle, nüfus arttıkça, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkma ihtimali de artar. Özellikle büyük şehirler ve yoğun nüfuslu bölgeler, inovasyonun merkezi olarak görülür. Richard Florida gibi şehir planlama uzmanları, bu yoğun nüfuslu bölgelerin inovasyon ve iktisadi büyüme için kritik öneme sahip olduğunu vurgular.

4. Nüfus Yoğunluğu ve Teknolojik Gelişim

Teorinin bir diğer önemli boyutu, nüfus yoğunluğunun inovasyonu teşvik edici bir unsur olduğudur. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, daha fazla insan etkileşimde bulunarak fikir alışverişi yapar. Bu da yeni fikirlerin hızla yayılmasını ve geliştirilmesini sağlar. Ayrıca, yoğun bölgelerdeki altyapı ve hizmetlerin gelişmişliği, inovasyon için gerekli olan kaynakları sağlar. Örneğin, Silicon Valley, nüfus yoğunluğu ve iş birliğine dayalı girişimcilik ruhu sayesinde teknoloji alanında dünya lideri bir merkez haline gelmiştir.

5. Kaynak Sınırlamaları ve Teknolojik Çözümler

Nüfus arttıkça kaynaklara olan talep da artar. Ancak bu durum, inovasyonun bir itici gücü olarak da görülür. Julian Simon'a göre, kaynak sınırlamaları inovasyonu teşvik eder. İnsanlar karşılaştıkları sorunları çözmek için yeni teknolojiler ve süreçler geliştirirler. Bu nedenle, nüfus artışı doğrudan kıtlık ve kaynak sınırlamalarını artırsa da insanlar bu zorlukları aşacak yeni çözümler üretirler. Örneğin, tarım teknolojilerindeki ilerlemeler, artan nüfusu beslemek için yeni yollar sunmuştur.

6. Kritikler ve Karşı Argümanlar

Nüfus ve İnovasyon Teorisi, birçok demograf ve ekonomist tarafından desteklenmiş olsa da eleştiriler de almıştır. Özellikle Paul Ehrlich gibi çevreci bilim insanları, nüfus artışının çevresel sürdürülebilirlik açısından büyük tehditler oluşturduğunu savunurlar. Nüfus artışının inovasyonu teşvik ettiği kabul edilse bile, bu inovasyonların çevresel kaynakları ne ölçüde koruyabileceği tartışmalıdır. Ayrıca, bazı eleştirmenler, tüm toplumların eşit derecede inovatif olamayacağını ve bazı ülkelerin yüksek nüfusa rağmen inovasyon konusunda zayıf kalabileceğini vurgulamaktadır.

Nüfus ve İnovasyon Teorisi, demografik yapının iktisadi büyüme ve teknolojik ilerleme üzerindeki belirleyici rolünü açıklayan önemli bir kuramsal yaklaşımdır. Bu teoriye göre nüfusun büyüklüğü kadar yaş yapısı ve eğitim seviyesi de yenilik üretme kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Özellikle genç, dinamik ve iyi eğitilmiş nüfus, bilgi üretimini hızlandırmakta; yeni fikirlerin, teknolojilerin ve üretim süreçlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Aksu'nun (2024: 188–189) belirttiği üzere nüfus yapısı, yalnızca emek arzı bakımından değil, aynı zamanda inovasyonun temel girdisi olan beşerî sermayenin niteliği açısından da ekonomik kalkınmanın merkezinde yer almaktadır.

Teorinin teknolojik boyutu, eğitim ve araştırma–geliştirme (AR-GE) yatırımları ile demografik yapı arasındaki etkileşim üzerinden şekillenmektedir. Genç ve eğitilmiş nüfus, teknolojiye adaptasyon kapasitesini artırarak yenilikçi üretim modellerinin yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda inovasyon, yalnızca iktisadi büyümeyi hızlandıran bir araç değil; aynı zamanda toplumsal yaşamın her alanında verimlilik, refah ve yaşam kalitesini yükselten bir dönüşüm mekanizmasıdır. Aksu (2024: 188), inovasyon süreçlerinin başarısının, nüfusun nicel büyüklüğünden ziyade nitel özellikleriyle ve bu özellikleri destekleyen kamusal politikalarla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Uygulama örnekleri incelendiğinde, Nüfus ve İnovasyon Teorisi'nin başarısının büyük ölçüde eğitim altyapısı, AR-GE harcamaları ve kurumsal teşviklerle bağlantılı olduğu görülmektedir. ABD'de Silicon Valley, yüksek eğitilmiş ve çok kültürlü nüfus yapısı, üniversite–sanayi iş birlikleri ve yoğun AR-GE yatırımları sayesinde küresel bir inovasyon merkezi hâline gelmiştir. Benzer biçimde Çin'in Shenzhen kenti, hızla artan nüfusu ve devlet destekli teknoloji politikaları sayesinde kısa sürede yüksek katma değerli üretimin ve dijital inovasyonun öncü merkezlerinden biri olmuştur. Aksu'ya (2024: 190) göre bu örnekler, demografik potansiyelin doğru politika setleriyle birleştirildiğinde inovatif kalkınmanın güçlü bir kaldıraç etkisi yaratabildiğini göstermektedir. Buna karşılık bazı ülkelerde demografik avantajlara rağmen inovasyon süreçlerinin istenilen düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Rusya'da yüksek eğitim seviyesine sahip insan kaynağına rağmen ekonomik ve siyasal belirsizlikler inovasyon performansını sınırlamaktadır. Orta Doğu ülkelerinde genç ve dinamik nüfus yapısı bulunmasına karşın, siyasi istikrarsızlık ve yetersiz AR-GE yatırımları yenilikçi kapasiteyi zayıflatmaktadır. Japonya'da ise yaşlanan nüfus, inovasyon hızını yavaşlatma potansiyeline sahip olmakla birlikte, ileri teknoloji yatırımları ve güçlü eğitim politikaları bu riskleri dengelemeye yönelik bir strateji sunmaktadır. Avrupa Birliği'nde ise nüfusun yaş yapısı ve büyüklüğündeki ülkesel farklılıklar, inovasyon politikalarının etkinliğinde heterojen bir görünüm yaratmaktadır (Aksu, 2024: 190).

Nüfus ve İnovasyon Teorisi, nüfusun büyüklüğü ve yapısının, iktisadi büyüme ve toplumsal ilerleme için inovasyon süreçlerini nasıl etkilediğini anlamaya çalışır. Bu teori, büyük ve genç nüfusların, teknolojik

gelişmeler ve yenilikler için elverişli ortamlar sunduğunu vurgular. Nüfus ve İnovasyon Teorisi, büyük ve yoğun nüfusların yeni fikirlerin üretilmesi, bilgi birikiminin artması ve iktisadi büyümenin hızlanması için gerekli ortamı sağladığını savunur. Bu teoriye göre, nüfus artışı ve çeşitliliği, toplumların inovasyon kapasitesini artırır ve uzun vadede ekonomik ve sosyal gelişim sağlar. Ancak bu iktisadi büyümenin sürdürülebilir bir çerçevede ilerlemesi, çevresel ve kaynak yönetimi sorunlarına karşı duyarlı politikalarla desteklenerek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilirliğini öne sürmektedir (Aksu, 2024:190-191). Julian Simon'un öncülüğünü yaptığı bu teori, nüfusu iktisadi büyümenin yenilikçi gücü olarak görür. Günümüzde inovasyon kapasitesi, doğrudan beşerî sermayenin niteliğiyle ilişkilidir. Eğitim sisteminin bilgi temelli hale getirilmesi, Ar-Ge yatırımlarının artırılması ve **STEM (bilim, teknoloji, mühendislik, matematik)** odaklı işgücü yetiştirilmesi bu teorinin uygulanabilir yönleridir. Türkiye açısından **dijital dönüşüm, girişimcilik ekosistemleri ve yaratıcı endüstriler** politikaları, nüfus ve inovasyon arasındaki pozitif ilişkiyi güçlendirecek stratejik alanlardır. Türkiye, genç ve dinamik nüfus yapısı ile inovasyon potansiyeli yüksek bir ülkedir. Ancak bu potansiyelin iktisadi büyümeye ve sürdürülebilir kalkınmaya dönüşebilmesi için **STEM odaklı eğitim, Ar-Ge yatırımları, kentleşme yönetimi ve yeşil inovasyon stratejilerinin koordineli şekilde uygulanması** gerekmektedir. Küresel eğilimler ve demografik fırsatlar göz önüne alındığında, Türkiye'nin **nüfus kaynaklı inovasyon avantajını sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle entegre ederek, 21. yüzyılda rekabet gücünü artırması ve ekonomik refahını yükseltmesi mümkündür** (Aksu, 2024:188-191).

2.10. Yaşlanma Teorileri (Aging Theories)

D. Harman (1956:298-304), "Aging: A theory based on free radical and radiation chemistry" adlı çalışmasında, hücrelerde serbest radikallerin birikmesinin yaşlanmaya yol açtığını savunur. Bu durumun toplum ve kişi üzerindeki etkilerini ilk olarak incelemiştir. **Cumming, E., & Henry, W. (1961:1-90), "Growing old: The process of disengagement"** adlı eserlerinde, Sosyolojik yaşlanma kuramının temeli olan "disengagement theory"yi ortaya koymuşlardır. **R. J. Havighurst (1963:80-120), "Activity theory of Aging"** adlı çalışmasında, yaşlı bireylerin aktif kalmasının toplumsal uyumu artırdığını savunur. **R. C. Atchley (1989:183-190), "Continuity Theory of Aging"** adlı çalışmada, yaşlı bireylerin yaşam doyumunu korumak için alışkanlıklarını sürdürdüklerini belirtir. **T. B. L. Kirkwood (1977:25-49), "Disposable Soma Theory of Aging"** adlı eserinde, biyolojik yaşlanmayı hücrelerin kendini yenileme kapasitesiyle açıklamaktadır. **P. Laslett (1989:1-85), "A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age"** adlı çalışmasında, "Üçüncü yaş" kavramını geliştirerek yaşlanmanın üretkenlik boyutunu analiz etmiştir. **Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990), "Selective Optimization with Compensation Theory"** adlı eserinde, yaşlı bireylerin kayıplarını telafi ederek yaşam doyumlarını sürdürdüklerini ileri sürmüşlerdir. **S. Harper (2014:15-90), "Economic and Social Implications of Aging Societies"** adlı çalışmasında, demografik yaşlanmanın iktisadi büyüme ve sosyal refah üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yaşlanma Teorileri, yaşlanma sürecinin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerini açıklamaya çalışan çeşitli teorilerdir. Bu teoriler, yaşlanmanın nedenlerini, etkilerini ve yaşlılık döneminin toplumsal ve bireysel boyutlarını anlamaya yönelik farklı bakış açıları sunar. Yaşlanan nüfusun ekonomik, sosyal ve sağlık sistemleri üzerindeki etkilerini analiz eder. Uzun yaşam süresi ve düşük doğurganlık oranlarının sonuçlarına odaklanır. Emeklilik sistemlerinin sürdürülebilirliği, sağlık hizmetlerinin maliyeti ve yaşlı nüfusun ekonomik katkıları gibi konular üzerinde durur. Japonya ve İtalya gibi yaşlanan nüfus sorunu yaşayan ülkelerdeki politikalar ve stratejiler örnek verilebilir. *Demografik yaşlanma teorisinin en önemli argümanı, nüfusun yaşlanmasının, doğurganlık oranlarının düşmesi ve yaşam beklentisinin artmasıyla oluştuğudur. Bu durum, toplumda yaşlı bireylerin sayısının artmasına, genç nüfusun azalmasına ve buna bağlı olarak çalışma gücünde azalmaya, emeklilik ve sağlık sistemleri üzerinde büyük baskılara neden olur.* Bu teorinin temel özellikleri ve önemini belirtmek gerekirse (aktaran bkz: Aksu, 2024:191-192);

1. **Biyolojik Teoriler:** Yaşlanmanın genetik ve biyolojik süreçler tarafından nasıl etkilendiğini açıklar. Yaşlanma sürecinin biyolojik kökenlerine odaklanan bu yaklaşımlar, hücrelerin ve organların yaşlanma nedeniyle işlevlerini yitirdiğini öne sürer. Serbest radikallerin hücrelere verdiği zarar, telomerlerin kısalması ve hücresel düzeydeki değişiklikler bu teorilerde ele alınır.
 1. **Genetik Teoriler:** Yaşlanmanın genetik faktörlerle ilişkisi (örneğin, telomer teorisi).
 2. **Hücresel Teoriler:** Hücre hasarları ve yaşlanma ilişkisi (örneğin, serbest radikal teorisi).
2. **Psikolojik Teoriler:** Yaşlanma sürecinin bireylerin psikolojik durumları, bilişsel yetenekleri ve kişilik gelişimi üzerindeki etkilerini inceler. Bu teoriler, yaşlanmanın bireyin psikolojik ve zihinsel süreçleri üzerindeki etkisini inceler. Kişisel uyum, esneklik ve zihinsel sağlığın korunması yaşlılık sürecinde önemli faktörler olarak değerlendirilir. Kişinin hayatının bu dönemine uyum sağlayabilme kapasitesi, yaşlanmanın bireysel refah üzerindeki etkisini belirler.
 1. **Kognitif Teoriler:** Bellek, öğrenme ve bilişsel işlevlerdeki değişimler.
 2. **Duygusal Teoriler:** Duygusal düzenleme ve yaşlanmanın psikolojik etkileri.
3. **Sosyal Teoriler:** Yaşlanmanın toplumsal rolleri, sosyal etkileşimleri ve sosyal destek sistemlerini nasıl etkilediğini ele alır. Yaşlı bireylerin toplumdaki sosyal rolleri, emeklilik gibi geçiş dönemleri, yaşlanmanın sosyal boyutunda ele alınır. Bu teorilere göre, yaşlı bireylerin aktif sosyal rollerden uzaklaşması veya yeni roller üstlenmesi, yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir faktördür. Aktivite teorisi, yaşlı bireylerin toplumda aktif olarak yer aldıklarında daha tatmin edici bir yaşam sürdüklerini öne sürer.
 1. **Sosyal Rol Teorileri:** Yaşlılık döneminde toplumsal rollerin değişimi.
 2. **Sosyal Destek Teorileri:** Sosyal destek sistemlerinin yaşlı bireyler üzerindeki etkileri.
4. **Ekonomik Yaşlanma ve Emeklilik Teorileri:** Yaşlanan nüfusun ekonomik yükü, emeklilik sistemleri ve sosyal güvenlik üzerinde etkiler oluşturur. Yaşlanma teorileri, yaşlı nüfusun emek piyasasındaki yeri, emeklilik yaşının yükseltilmesi ve iş gücüne katılım oranları gibi konularla ilgilenir. Bu teoriler, ekonomik dengeyi sürdürebilmek için yaşlı nüfusun ekonomik katkısını artırmaya yönelik çözümler geliştirir.
5. **Toplumsal Yapı ve Yaşlanma (Değişim Teorileri):** Yaşlanmanın toplumsal yapılar üzerindeki etkisini inceleyen bu teoriler, yaşlı nüfusun toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini araştırır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun artışı, sağlık sistemleri, emeklilik fonları ve iş gücü yapısında köklü değişimlere yol açar.
6. **Karmaşık Yaklaşımlar:** Biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin birleşimini inceleyerek yaşlanmayı çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirir. Yaşamın her dönemi farklı gelişim aşamaları ve gereksinimler içerir. Bu teoriler, yaşlılık döneminin diğer dönemlerden farklı, kendine özgü bir gelişim aşaması olduğunu ve bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının bu dönemde değiştiğini savunur. Yaşlanma süreci, bireyin tüm yaşamı boyunca edindiği deneyimlerin ve sosyal rollerin birikimi olarak görülür.
 1. **Bio-Psiko-Sosyal Model:** Yaşlanmayı biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin etkileşimi olarak değerlendirir.

Yaşlanma teorileri, demografik dönüşüm sürecinde yaşlı nüfusun artışının bireysel refah, toplumsal yapı ve ekonomik sistemler üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlayan önemli kuramsal yaklaşımlar sunmaktadır. Bu teoriler, yaşlanmanın yalnızca biyolojik bir süreç olmadığını; sağlık, sosyal katılım, ekonomik güvenlik ve yaşam kalitesi gibi çok boyutlu unsurlarla birlikte ele alınması gereken yapısal bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Aksu'ya göre (2024: 193), yaşlanma sürecinin doğru analiz edilmesi, yaşlılık döneminde sağlık ve refahı artıran politika setlerinin geliştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda yaşlanma teorileri, sosyal devlet anlayışının güçlendirilmesine ve yaşam döngüsü temelli refah politikalarının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Yaşlanma teorilerinin politika geliştirme boyutu, özellikle sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik sistemleri ve yaşlı bakım hizmetlerinin planlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Artan yaşam beklentisi ve düşen doğurganlık oranları, birçok ülkede yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payını yükseltmekte ve bu durum kamu maliyesi üzerinde uzun vadeli baskılar oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşlanma teorileri, yaşlı nüfusun ekonomik etkilerinin öngörülmesine, emeklilik sistemlerinin sürdürülebilirliğine ve yaşlılık dönemine yönelik ekonomik planlamaların yapılmasına analitik bir zemin sunmaktadır (Aksu, 2024: 193). Aynı zamanda bu teoriler, yaşlı bireylerin üretkenliğini ve toplumsal katkılarını destekleyen aktif yaşlanma politikalarının önemini vurgulamaktadır.

Uygulama örnekleri incelendiğinde, yaşlanma teorilerinin başarısının büyük ölçüde sağlık ve sosyal hizmetlerin kurumsal kapasitesine bağlı olduğu görülmektedir. İskandinav ülkeleri, kapsamlı sağlık sistemleri, güçlü sosyal destek mekanizmaları ve kamusal yaşlı bakım hizmetleri sayesinde yaşlı nüfusun refah düzeyini yüksek tutmayı başarmışlardır. Benzer şekilde Japonya, dünyanın en yaşlı nüfusuna sahip ülkelerinden biri olmasına rağmen, gelişmiş sağlık altyapısı ve uzun dönemli bakım sigortası uygulamaları ile yaşlılık döneminde yaşam kalitesini görece yüksek seviyede tutabilmiştir (Aksu, 2024: 194). Bu örnekler, yaşlanmanın doğru politikalarla yönetildiğinde toplumsal bir yük olmaktan ziyade yönetilebilir bir demografik gerçeklik hâline gelebileceğini göstermektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerde yaşlanma süreci daha kırılgan bir yapıda ilerlemektedir. Yetersiz sağlık hizmetleri, sınırlı sosyal güvenlik kapsamı ve kurumsal kapasite eksiklikleri, yaşlı nüfusun refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yaşlı nüfus oranının hızla arttığı bazı ülkelerde iktisadi büyümenin yavaşlaması, kamu harcamalarının artması ve kuşaklar arası gelir transferi baskıları belirginleşmektedir. Aksu'nun (2024: 194) vurguladığı üzere bu durum, yaşlanma teorilerinin yalnızca analitik bir çerçeve sunmakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik planlama ve toplumsal entegrasyon stratejilerinin geliştirilmesi açısından da vazgeçilmez bir rehber niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bu Teorinin Baz Aldığı Konular (aktaran bkz: Aksu, 2024:194):

1. **Yaşam Kalitesi ve Sağlık Hizmetleri:** Yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak için sağlık hizmetleri ve bakım ihtiyaçları teorinin temel konularındandır. Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlıklı bir yaşam sürecinin desteklenmesi önemlidir.
2. **Sosyal Destek Ağları:** Yaşlı bireylerin sosyal ilişkileri ve destek ağları, yaşlanma sürecinde sosyal izolasyonun önlenmesi açısından önemli görülür. Aile, arkadaş çevresi ve toplumsal bağlar yaşlılık sürecinde psikolojik ve sosyal destek sunar.
3. **Ekonomik Güvence ve Sosyal Güvenlik:** Emeklilik, sosyal güvenlik ödemeleri ve yaşlı bireylerin ekonomik güvenliğinin sağlanması, yaşlanma teorilerinde önemli bir yer tutar. Yaşlı nüfusun ekonomik bağımsızlığını koruyabilmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği ile ilişkilidir.
4. **Yaşam Süresi ve Yaşam Beklentisi:** Yaşam süresinin uzaması ve ortalama yaşam beklentisinin artması, yaşlanma teorilerinin baz aldığı önemli konulardır. Uzun ömür, toplumların yaşlı nüfusa yönelik planlamalarını daha kapsamlı hale getirmektedir.

5. **Toplumsal Uyum ve Kültürel Algılar:** Yaşlı bireylere yönelik toplumsal algılar ve kültürel normlar, yaşlanma sürecinde bireylerin toplumla ilişkilerini belirler. Yaşlılara verilen değer ve destek, toplumun yaşlı nüfusuna olan yaklaşımını şekillendirir.

Yaşlanma Teorileri, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşlanmanın biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarını inceleyerek yaşlı nüfusun refahını artırmak için kapsamlı bir bakış açısı sunar. Yaşlanma Teorileri, yaşlanma sürecinin çok boyutlu bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerden yaşlanmanın etkilerini inceleyerek, yaşlılık döneminde yaşam kalitesini artırmak için stratejiler geliştirilmesine katkıda bulunur. Ülkeler, bu teorileri temel alarak yaşlılık politikalarını şekillendirir ve yaşlı bireylerin refahını artırmaya yönelik uygulamalar geliştirir. Bu teoriler, yaşlanmanın getirdiği fiziksel ve sosyal değişimlere uyum sağlamaya, toplumun yaşlı bireylere yönelik tutumunu iyileştirmeye ve yaşlanan nüfusun ekonomik katkısını sürdürülebilir hale getirmeye yönelik politikaların önemini vurgular (Aksu, 2024:194).

İktisat tarihi boyunca yaşlanma hem üretim gücünün hem de tüketim yapısının dönüşümünü belirleyen temel bir değişken olmuştur. Klasik iktisatçılar (Smith, Malthus, Ricardo), nüfusun artış veya azalış hızının üretim faktörleri üzerindeki etkisini vurgulamış; özellikle Malthus, yaşlı nüfusun artışını “üretim gücünün yavaşlaması” olarak görmüştür. Neoklasik yaklaşım ise (Solow, Swan) yaşlanmayı sermaye birikimi ve tasarruf dinamikleriyle ilişkilendirerek, nüfusun yaşlanmasının uzun vadede sermaye yoğunluğunu artırabileceğini, ancak emek arzını daraltacağını belirtmiştir. Bu tarihsel teorik çerçeve, günümüz Türkiye’si açısından da geçerlidir: Türkiye’nin demografik geçişi hızla yaşlanma evresine girmekte, bu da hem üretken nüfusun azalması hem de sosyal güvenlik yüklerinin artması anlamına gelmektedir. Türkiye, 1950–2000 arasında yüksek doğurganlık ve genç nüfus oranlarıyla “demografik fırsat penceresini” yaşadı; ancak 2010’lardan itibaren bu pencere daralmaya başladı. TÜİK verilerine göre 65 yaş üzeri nüfus oranı 2000’de %5,7 iken, 2024’te %10,2’ye ulaşmış; 2050 projeksiyonlarında bu oran %21’e yükselme eğilimindedir. Bu dönüşüm, Türkiye’nin orta gelirli bir ekonomi olarak “erken yaşlanma” riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Yani Türkiye, zenginleşmeden yaşlanmakta; bu durum sosyal güvenlik dengelerini, sağlık harcamalarını, işgücü arzını ve büyüme potansiyelini aynı anda baskı altına almaktadır. Yaşlanma süreci, ulusal tasarruf oranlarının düşmesine, emeklilik harcamalarının artmasına ve dolayısıyla kamu borç yükünün yükselmesine neden olur. Türkiye’de sosyal güvenlik açıkları hâlihazırda bütçenin %4–5’i civarındadır. Bu, yaşlı bağımlılık oranı arttıkça mali sürdürülebilirliği tehdit edebilir. IMF ve OECD çalışmaları, yaşlanmanın kamu finansmanına etkisini “demografik maliyet katsayısı” ile ölçer ve Türkiye bu katsayı bakımından hızla riskli bölgeye yaklaşmaktadır. Bu nedenle bütçe disiplini ve sosyal güvenlik reformları, yalnızca mali değil, demografik sürdürülebilirlik açısından da zorunludur. Türkiye, 2025 itibarıyla nüfusunun %10’undan fazlası 65 yaş üstü olan bir “yaşlı toplum” eşiğine yaklaşmaktadır. Yaşlanma Teorileri çerçevesinde Türkiye’nin politikaları **aktif yaşlanma, yaşam boyu öğrenme ve yaşlı dostu kentleşme** ekseninde yeniden yapılandırılmalıdır. Özellikle **Activity Theory** ve **Continuity Theory**, sosyal katılımı artıran modeller olarak Türkiye’de sosyal politika planlamasına entegre edilebilir. Türkiye’nin yaşlanma sürecini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu biçimde yönetebilmesi için, **“Demografik Dönüşüm Stratejik Eylem Planı (2030–2050)”** geliştirilmelidir. Bu plan üç eksende ilerlemelidir:

1. **Aktif Yaşlanma ve Üretken Katılım:** Yaşlı nüfusun istihdamda, gönüllü çalışmalarda ve bilgi aktarımında aktif tutulması.
2. **Finansal Sürdürülebilirlik:** Emeklilik ve sağlık harcamalarının çok katmanlı fon sistemiyle dengelenmesi.

3. **Demografik Denge ve Refah:** Doğurganlığın desteklenmesi, genç-yaşlı nüfus dengesinin korunması ve nesiller arası dayanışmanın kurumsallaşması.

Bu strateji, yalnızca demografik bir zorunluluk değil, aynı zamanda iktisadi büyümenin yeni paradigmasıdır: Türkiye, yaşlanan ama **bilgiyi, sağlığı ve üretimi yaşla birlikte büyütebilen bir toplum modeli** inşa etmek zorundadır.

2.11. Kentleşme ve Nüfus Teorisi (Urbanization and Population Theory)

Bu teorik yaklaşım, **W. S. Thompson, Kingsley Davis, Zelinsky, Harvey, Sjoberg, Castells ve Todaro** gibi bilim insanlarının katkılarıyla şekillenmiştir. **Warren S. Thompson (1929:960-975)**, nüfus geçişi ile kentleşme arasında doğrudan ilişki kurmuştur. **Kingsley Davis (1965:1-15)**, kentleşmeyi modernleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak ele almış, kentleşme oranlarını ölçen ilk modelleri geliştirmiştir. **Gideon Sjoberg (1960:35-110)**, endüstri öncesi ve sonrası kent yapılarını karşılaştırarak nüfus yoğunluğu ve üretim biçimlerini analiz etmiştir. **Manuel Castells (1977:45-90)**, kentleşmeyi kapitalist üretim ilişkileri ve sınıf dinamikleri çerçevesinde değerlendirmiştir. **Michael P. Todaro (1969:138-148)**, Kırsal-kentsel göçün ekonomik nedenlerini ve işsizlik etkilerini matematiksel olarak modellemiştir. **David Harvey (1973:15-60)**, kentsel alanın mekânsal adalet ve sermaye birikimi dinamikleriyle şekillendiğini öne sürmüştür. **Wilbur Zelinsky (1971:221-235)**, göç ve kentleşme sürecini beş aşamalı modelle açıklamıştır. Kentleşme ve Nüfus Teorisi, kentleşmenin nüfus dinamikleri üzerindeki etkilerini ve bu süreçlerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu inceleyen bir teoridir. Bu teori, kırsal alanlardan kentlere göç, şehirlerin büyümesi ve demografik değişimler gibi konuları ele alır. Nüfusun kentsel alanlara kaymasının iktisadi büyüme, altyapı gelişimi ve sosyal dinamikler üzerindeki etkilerini inceler. Kentsel nüfus artışının ekonomik fırsatlar ve sosyal hizmetler üzerindeki etkilerini analiz eder. Kentleşme ve Nüfus Teorisi, kentleşmenin nüfus dinamikleri üzerindeki etkisini ve bunun toplumsal yapı ile ekonomik gelişim üzerindeki sonuçlarını inceler. *Bu teorinin en önemli argümanı, kırsal alanlardan kentsel alanlara göçün, nüfus yapısının ve ekonomik aktivitelerin değişmesine yol açtığıdır. Kentleşme sürecinin nüfus büyüklüğü, nüfus yapısı ve göç dinamikleri üzerindeki etkilerini inceleyen bir teoridir. Bu teori, nüfusun kırsaldan kente akışını, kentlerin demografik yapısını, ekonomik aktivitelerini ve toplumun sosyo-ekonomik dinamiklerini nasıl etkilediğini ele alır. Kentleşme sürecinde nüfus yoğunluğu, yaşam alanları, altyapı gereksinimleri, iş gücü dağılımı gibi birçok faktör kentlerdeki yaşam kalitesini doğrudan etkiler.* Bu teorinin temel argümanları, özellikleri ve önemini belirtmek gerekirse (aktaran bkncz; Aksu, 2024:194-195);

1. **Göç ve Kentsel Nüfus Artışı:** Kentleşme, özellikle iş ve eğitim olanaklarının kırsal alanlara göre daha fazla olduğu kentlere göçü teşvik eder. Kırsaldan kente göç, kentlerde nüfus artışına neden olur ve bu artış, kentsel altyapı, konut, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerde talep artışına yol açar. Kentleşme süreci, bireylerin kırsal alanlarda bulamadıkları ekonomik fırsatları, iş olanaklarını ve sosyal hizmetleri kentsel alanlarda bulmaları nedeniyle oluşur. İnsanlar, daha iyi yaşam standartları, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi imkanlar aramak için şehirlere göç ederler. Bu, şehirlerin nüfusunu artırırken, kırsal alanların boşalmasına neden olur.
2. **Ekonomik Fırsatlar ve İş Gücü Çeşitliliği:** Kentleşme süreci, sanayileşmenin etkisiyle kentsel bölgelerde iş gücüne olan talebi artırır. Çeşitlenen sektörler, istihdam olanaklarını genişleterek kırsal alanlardan gelen vasıfsız iş gücünü çeker ve kentlerdeki ekonomik faaliyetleri canlı tutar. Kentleşme, gelen vasıfsız işçilere mesleki formasyon kazandırarak, aynı zamanda iş gücü çeşitliliğini destekleyerek, farklı mesleklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.
3. **Sosyal ve Demografik Yapı:** Kentleşme, demografik yapıyı dönüştürerek farklı sosyal grupların bir arada yaşamasını sağlar. Sosyal yapıda değişimlere neden olur. Kırsal alanlardan gelen insanlar,

kentlerde kültürel çeşitliliği artırır ve bu durum, kentsel alanlarda yeni sosyal normlar ve kültürel değişimler yaratır. Nüfusun artması, şehirlerde sosyal sorunları (gecekondu bölgeleri, işsizlik, yoksulluk) beraberinde getirirken, aynı zamanda kültürel dejenerasyonu ve kültürel çözölmeyi de beraberinde getirir. Eğitim seviyesinin artması, daha küçük aile yapılarının oluşması ve kadınların iş gücüne katılımının artması, kentleşmenin getirdiği önemli demografik dönüşümlerdendir.

4. **Altyapı ve Kamu Hizmetleri Üzerindeki Baskı:** Kentlere yoğun göç, altyapı ve kamu hizmetleri üzerinde baskı yaratır. Yol, su, enerji, sağlık hizmetleri gibi temel altyapı ihtiyaçlarının planlanması ve karşılanması gereklidir. Yetersiz altyapı, kentlerde yaşam kalitesini düşürebilir ve yoksulluk, barınma sorunları gibi sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Eğitim, sağlık, ulaşım ve diğer sosyal hizmetlerin sağlanması için kentlerin bu taleplere cevap verecek şekilde gelişmesi gerekmektedir.
5. **Çevresel Etkiler ve Sürdürülebilirlik:** Kentleşme sürecinin çevre üzerindeki etkileri de önemlidir. Hızlı kentleşme, doğal kaynakların tükenmesi, hava ve su kirliliği, yeşil alanların azalması gibi çevresel sorunlara yol açabilir. Bu durum, kentsel alanlarda sürdürülebilirlik politikalarının ve çevre dostu yaklaşımların önemini artırır.
6. **Yaşam Kalitesi ve Kentleşme Düzeyi:** Kentleşme, bireylerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimini artırırken, aynı zamanda kentsel yoksulluk, güvenlik, trafik gibi yaşam kalitesini etkileyen sorunları da beraberinde getirir. Bu noktada, kentleşmenin kalitesi ve kentlerin sunduğu yaşam koşulları önemli hale gelir.
7. **Sanayileşme ile İlişki:** Kentleşme süreci, genellikle sanayileşme ile paralel bir şekilde gelişir. Sanayi, iş gücüne ihtiyaç duyar ve bu da kırsal nüfusun kentlere akın etmesine yol açar. Sanayileşme, kentsel alanlarda yeni ekonomik faaliyetlerin ve iş olanaklarının doğmasına neden olur.

513

Özellikleri (aktaran bknz; Aksu, 2024:196):

1. **Göç Dinamikleri:** Kırsal kesimden kentsel alanlara doğru olan göç hareketlerini ve bu göçlerin nedenlerini inceler.
2. **Şehirleşme Hızı:** Kentlerin büyüme hızını ve bu büyümenin nüfus üzerindeki etkilerini analiz eder.
3. **Demografik Değişimler:** Kentleşme sürecinin doğum, ölüm ve göç oranları üzerindeki etkilerini değerlendirir.
4. **Ekonomik ve Sosyal Etkiler:** Kentleşmenin ekonomik kalkınma, iş olanakları, sosyal yapılar ve yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini araştırır.
5. **Altyapı ve Hizmetler:** Kentleşme sürecinde altyapı ve hizmetlerin gelişimi ve bu gelişimin nüfus üzerindeki etkilerini ele alır.

Kentleşme teorileri, nüfusun mekânsal yeniden dağılımını yalnızca demografik bir süreç olarak değil; ekonomik kalkınma, toplumsal dönüşüm ve çevresel sürdürülebilirlik ile doğrudan ilişkili çok boyutlu bir yapı olarak ele almaktadır. Aksu'ya göre (2024: 197), kentleşme özellikle sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı alanlar aracılığıyla iktisadi büyümenin temel itici güçlerinden biri hâline gelmiştir. Şehirler, ölçek ekonomileri, işgücü yoğunlaşması ve yenilikçi üretim süreçleri sayesinde ulusal kalkınmanın merkezleri olarak öne çıkarken, aynı zamanda eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlere erişimi artırarak toplumsal refahın yükselmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte kentleşme, plansız geliştiği durumlarda çevresel bozulma ve sosyal eşitsizlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Kentleşme

teorilerinin dayandığı temel konulardan biri, kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelen göç hareketleridir. Bu süreç, bireylerin daha yüksek gelir beklentisi, istihdam olanakları ve yaşam kalitesine ulaşma arzusuyla şekillenmektedir. Ekonomik nedenlerin yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi sosyal faktörler de kentsel çekiciliği artırmaktadır (Aksu, 2024: 197). Ancak bu yoğun nüfus hareketleri, şehirlerin altyapı kapasitesi üzerinde baskı yaratmakta; ulaşım, enerji, su ve atık yönetimi gibi alanlarda planlı yatırımları zorunlu kılmaktadır. Konut arzının yetersiz kaldığı durumlarda ise gecekondu alanları ve mekânsal ayrışma gibi yapısal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Demografik değişimler de kentleşme sürecinin önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Kentsel alanlarda doğum oranlarının görece düşmesi ve sağlık hizmetlerine erişimin artmasıyla ölüm oranlarının azalması, şehir nüfusunun yaş yapısını dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, kentlerin uzun vadeli planlama süreçlerinde nüfus projeksiyonlarının ve sosyal politika araçlarının önemini artırmaktadır. Aynı zamanda kentleşme, çevresel sürdürülebilirlik sorunlarını da gündeme getirmekte; hava ve su kirliliği, enerji tüketimi ve yeşil alan kaybı gibi sorunlar kentleşme politikalarının çevresel boyutunu zorunlu hâle getirmektedir (Aksu, 2024: 197).

Uygulama örnekleri incelendiğinde, kentleşmenin sonuçlarının ülkelerin kurumsal kapasitesi ve planlama anlayışıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Londra, New York, Singapur ve Tokyo gibi gelişmiş kentler; planlı büyüme, güçlü ulaşım altyapısı ve kentsel yenileme projeleri sayesinde yüksek yaşam kalitesini sürdürebilmektedir. Buna karşılık Rio de Janeiro, Nairobi, Mumbai ve Lagos gibi hızlı ve kontrolsüz kentleşme yaşayan şehirlerde altyapı yetersizlikleri, çevresel sorunlar ve sosyal eşitsizlikler belirginleşmektedir (Aksu, 2024: 198). Bu durum, kentleşme teorilerinin yalnızca nüfus yoğunlaşmasını açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir kentsel planlama ve bütüncül kalkınma politikalarının gerekliliğini ortaya koyduğunu göstermektedir.

Kentleşme ve Nüfus Teorisi, kentleşme sürecinin nüfus dinamikleri üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir araçtır. Bu teori, göç, şehirleşme hızı, demografik değişimler ve çevresel etkiler gibi konuları ele alarak, kentleşme sürecinin planlanması ve yönetilmesi için gerekli bilgileri sağlar. Uygulama ve başarı durumu, şehirlerin planlama ve yönetim kapasitesine bağlı olarak değişir. Planlı ve sürdürülebilir kentleşme politikaları, ekonomik kalkınmayı desteklerken, sosyal ve çevresel sorunları da minimize edebilir. Bu teoriye göre, kentleşme süreci iktisadi büyüme, sosyal değişim ve kültürel çeşitlilik açısından toplumsal yapıyı dönüştürürken, çevre ve altyapı yönetimi gibi alanlarda sürdürülebilir çözümler geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır (Aksu, 2024: 198). Kentleşme ve nüfus politikaları ayrı kutularda düşünülmemelidir. Türkiye için en akıllı yol, kentleşmeyi **demografik hedeflerle (genç istihdamı, kadın katılımı, yaşlanma yönetimi), çevresel sürdürülebilirlikle ve ekonomik verimlilikle** entegre eden çok sektörlü bir stratejidir. Başarının anahtarı: yerel kapasite, veri tabanlı karar alma, alan bazlı pilotlama ve finansal sürdürülebilirlik gereklidir. Türkiye’de kentleşme, nüfus artışıyla birlikte özellikle 1950’lerden sonra hız kazanmıştır:

- 1950’de kentsel nüfus oranı %25 iken, 2023 itibarıyla %77’ye ulaşmıştır (TÜİK, ADNKS).
- Kırsaldan kente göç, sanayi politikalarının, altyapı yatırımlarının ve eğitim olanaklarının mekânsal eşitsizliğiyle birleşerek **plansız kentleşme** ve **gecekondu bölgeleri** yaratmıştır.
- 2000 sonrası dönemde “kentsel dönüşüm” politikaları ekonomik ve inşaat odaklı ilerlemiş; ancak sosyal bütünleşme, gelir adaleti ve çevre faktörleri çoğu zaman geri planda kalmıştır.

Bu hızlı dönüşüm, Türkiye’de doğurganlık, hanehalkı yapısı ve istihdam dinamiklerini köklü biçimde değiştirmiştir:

- Kentsel doğurganlık oranı 1,4’e düşmüş, kırsal doğurganlık 2,1 civarında seyretmektedir.

- Tek ebeveynli ve çocuk sahibi olmayan haneler artmıştır.
- Kadın işgücüne katılım oranı kentlerde yükselmiş; buna karşın bakım hizmetlerinin eksikliği “çocuk sahibi olma” motivasyonunu azaltmıştır.

Türkiye’nin kentleşme süreci, demografik dönüşümün en belirleyici itici gücü haline gelmiştir. Ancak bu dönüşüm, plansız ilerlediğinde ekonomik potansiyeli sınırlamakta, sosyal eşitsizlikleri derinleştirmekte ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Türkiye’de kentleşme, 1950’lerden itibaren hızlı sanayileşme ve iç göçün birleştiği dinamik bir süreç olarak gelişmiştir. Bu süreçte **kentleşme oranı 1950’de %25’ten 2024 itibarıyla %93’e yükselmiştir** (TÜİK, 2024). Ancak kentleşmenin büyük bölümü “plansız ve istihdam temelli olmayan” biçimde gerçekleşmiş; bu durum **gecekondu, gelir eşitsizliği, kentsel yoksulluk ve çevresel baskılar** gibi sorunlara yol açmıştır. **Davis (1965) ve Zelinsky (1971)**’nin öngörülleri doğrultusunda, kentleşme Türkiye’de hem demografik dönüşümün hem de ekonomik yeniden yapılanmanın itici gücü olmuştur. **Sürdürülebilir kentleşme politikaları**, özellikle UN-Habitat (2020) raporunda vurgulandığı gibi, Türkiye’nin **demografik denge, bölgesel kalkınma ve iklim dayanıklılığı** hedefleriyle bütünleşmelidir. Böylece Türkiye, 21. yüzyılın kentleşme dalgasını **nüfus refahı ve çevresel sürdürülebilirlik** ekseninde yönetebilecek bir konuma ulaşabilir. Türkiye’nin önündeki temel görev, kentleşmeyi yalnızca nüfusun mekânsal yoğunlaşması olarak değil, **insan sermayesinin, üretkenliğin ve yaşam kalitesinin mekânsal organizasyonu** olarak yeniden tanımlamaktır. Sürdürülebilir bir Türkiye için politika önceliği, **nüfus dinamikleriyle uyumlu, çevre dostu, cinsiyet eşitliğini ve ekonomik kapsayıcılığı önceleyen kentleşme stratejileri** geliştirmektir. Bu strateji, 2030–2050 vizyonunda Türkiye’yi sadece daha fazla kentleşmiş bir ülke değil, **daha akıllı, daha dengeli ve insan merkezli bir kalkınma modeli** haline getirecektir. Başka bir deyişle, Türkiye’nin geleceği “ne kadar büyüdüğünde” değil, “nasıl kentleştiğinde” şekillenecektir.

2.12. Küresel Nüfus Teorisi (Global Population Theory)

Dünya genelindeki nüfus dinamiklerini, nüfus hareketlerini ve demografik değişimlerin küresel düzeydeki etkilerini inceleyen bir yaklaşımdır. Bu teori, küresel nüfus artışı, göç, yaşlanma ve diğer demografik süreçlerin uluslararası ilişkiler, ekonomi, çevre ve sosyal yapılar üzerindeki etkilerini anlamaya çalışır. *Bu teorinin en önemli argümanı, nüfus artışının sosyal, ekonomik ve çevresel sistemler üzerindeki etkilerinin birbirine bağlı olduğudur.* Nüfus hareketlerinin ve demografik değişimlerin küresel düzeydeki etkilerini inceler. Uluslararası göç politikaları ve küresel ekonomik kalkınma stratejilerinde kullanılır. **United Nations (2019, 2022:12-46, 2024:), “World Population Prospects Reports”,** Küresel nüfus artışı, yaşlanma ve göç verilerini sistematik biçimde analiz ederek yayımlanmıştır. **World Bank (2023:41-88), “World Development Indicators: Population and Sustainability”** adlı çalışmada, küresel nüfus artışının iktisadi büyümenin, kalkınma, gelir ve çevresel baskı üzerindeki ilişkisini istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. **Wolfgang Lutz & Warren Sanderson (2008:607-610), “Global Demographic Futures”** adlı eserinde, Nüfus projeksiyonlarının eğitim, yaş yapısı ve göç dinamikleriyle yeniden modellenmesini üzerine tezler geliştirmişlerdir. **Joel E. Cohen (1995:145-210), “How many people can the Earth support?”** adlı eserinde, Taşıma kapasitesi, sürdürülebilirlik ve küresel kaynak dengesini analiz etmiştir. **Tim Dyson (2010:183-200), “Population and Development: The Demographic Transition”** adlı eserinde, küresel nüfus büyümesini iklim değişikliği ve enerji tüketimiyle ilişkilendirmiştir. **David E. Bloom (2011:562-569), “7 Billion and Counting”** adlı çalışmada, küresel nüfusun büyüme dinamiklerini sağlık, göç ve üretkenlik üzerinden değerlendirmiştir. Küresel Nüfus Teorisi, nüfus dinamiklerinin dünya üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Bu teori, gelecekteki nüfus artışının yönetilmesi ve bunun toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlikle olan ilişkisini dikkate alarak, uluslararası iş birliği ve politikaların geliştirilmesini teşvik eder. Küresel Nüfus Teorisi, nüfus değişimlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarını bütüncül bir şekilde ele alarak, dünya genelinde karşılaşılan zorlukları anlamaya yardımcı olur.

Teori, nüfus artışının sadece bir demografik olgu değil, aynı zamanda karmaşık bir etkileşim ağı içinde yer alan önemli bir etken olduğudur. Bu bağlamda, nüfus politikalarının, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, toplumsal denge ve sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Teorinin başarı durumunu ve analizlerini ele almak gerekirse, göç politikaları ve uluslararası iş birliklerinde etkili olmuştur. Bu teorinin özelliklerini ve önemini belirtmek gerekirse (aktaran bkz: Aksu, 2024:198-199);

1. **Küresel Perspektif:** Nüfus hareketleri ve demografik değişimlerin ulusal sınırları aşan etkilerini inceler.
2. **Disiplinler arası Yaklaşım:** Ekonomi, sosyoloji, coğrafya, uluslararası ilişkiler ve çevre bilimleri gibi çeşitli disiplinlerden gelen verileri ve yöntemleri kullanır.
3. **Dinamik ve Karmaşık:** Nüfus artışı, göç, yaşlanma gibi dinamik süreçleri ve bunların karşılıklı etkileşimlerini analiz eder.
4. **Politik ve Ekonomik Etkiler:** Nüfus değişimlerinin uluslararası politikalar, ekonomik gelişme ve sosyal refah üzerindeki etkilerini değerlendirir.
5. **Çevresel Boyut:** Nüfus artışının ve hareketlerinin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini araştırır.

Bu Teorinin Temel Aldığı Konular (Aksu, 2024:201):

1. **Doğurganlık ve Yaşam Beklentisi:** Küresel nüfus teorisi, doğurganlık oranlarındaki değişimlerin ve yaşam beklentisinin artmasının nüfus artışını nasıl etkilediğini analiz eder. Ülkelerin doğurganlık oranları, nüfusun gelecekteki yapısını belirlemede kritik rol oynar.
2. **Ekonomik Kalkınma ve İstihdam:** Teori, nüfus artışının ekonomik kalkınma, istihdam olanakları ve iş gücü yapısı üzerindeki etkilerini inceler. Artan nüfusla birlikte iş gücü arzı artarken, bu durum işsizlik ve yoksulluk oranları üzerinde de etkili olabilir.
3. **Kentleşme ve Altyapı:** Kentleşme, artan nüfusun kentlerde yoğunlaşmasına ve bu durumun altyapı üzerindeki baskısına yol açar. Kentleşme ile birlikte barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerin yeterliliği önemli hale gelir.
4. **Sosyal Güvenlik ve Refah Sistemleri:** Özellikle yaşlanan nüfusun sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerine olan talebi teori kapsamında ele alınır. Bu, ülkelerin ekonomik sistemlerini yaşlanan nüfusa göre uyarlama gerekliliğini doğurur.
5. **İklim Politikaları ve Çevresel Yönetim:** Teori, nüfus artışının çevresel etkilerini azaltmak için alınacak iklim politikalarını ve kaynak yönetimini vurgular. İklim değişikliği ile mücadelede nüfus politikalarının rolü, küresel ölçekte önemli bir konudur.
6. **Küresel Gıda Güvenliği:** Nüfus artışı, özellikle gıda üretimi ve dağıtımı üzerinde baskı oluşturur. Bu teori, dünya nüfusunun sürdürülebilir şekilde beslenmesi için gıda güvenliğinin sağlanmasını temel konulardan biri olarak görür.

Küresel nüfus teorileri, nüfus artış hızının doğal kaynaklar üzerindeki baskısını merkeze alarak çevresel sürdürülebilirliğin sınırlarını analiz etmektedir. Aksu'ya göre (2024: 199–200), hızlı nüfus artışı; su, gıda ve enerji gibi hayati kaynakların daha kısa sürede tükenmesine yol açmakta ve özellikle gıda ile su güvenliğini küresel ölçekte stratejik bir sorun hâline getirmektedir. Bu bağlamda teori, yalnızca demografik eğilimleri açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda devletler ve uluslararası kuruluşlar arasında bilimsel temelli ortak politikaların geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Nüfus–kaynak ilişkisi, çevresel sınırlar ile iktisadi büyüme arasındaki gerilimi görünür kılarak sürdürülebilir kalkınma tartışmalarının merkezinde yer almaktadır.

Teorinin bir diğer temel boyutu, küresel nüfus dağılımındaki dengesizliklerin sosyo-ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmesidir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği ve eğitim olanaklarına erişimdeki eşitsizlikler daha belirgin hâle gelmektedir (Aksu, 2024: 200). Buna paralel olarak artan nüfus, işsizlik, iklim değişikliği ve siyasal çatışmalar gibi nedenlerle küresel göç hareketlerini hızlandırmaktadır. Afrika'dan Avrupa'ya, Orta Doğu'dan Türkiye'ye ve Latin Amerika'dan Kuzey Amerika'ya yönelen göç akımları hem göç veren hem de göç alan ülkelerin demografik yapısını, işgücü piyasalarını ve kültürel dokusunu dönüştürmektedir. Bu çerçevede teori, göçmen entegrasyonuna yönelik uzun vadeli ve kapsayıcı stratejilerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Küresel nüfus yapısındaki dönüşüm, yaşlanma ve genç nüfus artışı gibi karşıt eğilimleri aynı anda barındırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşlanan nüfus, sosyal güvenlik sistemleri ve sağlık harcamaları üzerinde ciddi baskılar yaratırken; gelişmekte olan ülkelerde genç nüfus artışı, işgücü piyasasında istihdam yaratma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir (Aksu, 2024: 200). Buna ek olarak, artan nüfusun çevre üzerindeki baskısı; karbon salınımının yükselmesi, orman alanlarının tahribi ve hava ile su kirliliğinin artması gibi sorunlar yoluyla iklim değişikliğini hızlandırmaktadır. Bu nedenle teori, iklim değişikliğine uyum ve çevresel risklerin azaltılması için nüfus politikalarının çevre politikalarıyla eşgüdüm içinde tasarlanmasını gerekli görmektedir.

Uygulama düzeyinde ise nüfus teorileri; göç politikalarının oluşturulması, ekonomik kalkınma stratejilerinin belirlenmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve sağlık hizmetlerinin yaş yapısına göre planlanması açısından önemli bir rehber işlevi görmektedir (Aksu, 2024: 201). Japonya ve Avrupa ülkelerinde yaşlanan nüfusun sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki etkileri, Çin ve Hindistan'daki hızlı kentleşmenin altyapı baskıları ve Amazon ormanlarının tahribatının küresel iklim üzerindeki sonuçları bu teorinin somut uygulama alanlarını oluşturmaktadır (Aksu, 2024: 202). Bu yönüyle teori, nüfus dinamiklerini küresel ölçekte ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin temel belirleyicilerinden biri olarak ele almaktadır.

Küresel Nüfus Teorisi, dünya genelindeki demografik değişimlerin karmaşıklığını ve bu değişimlerin uluslararası politika, ekonomi ve çevre üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir araç olmuştur. Uluslararası göç politikaları, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sosyal güvenlik sistemlerinin planlanmasında bu teori başarıyla uygulanmaktadır. Ancak, teoriye dayalı politikaların etkinliği, ülkelerin iş birliği düzeyine ve yerel koşullara uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Küresel Nüfus Teorisi, dünya genelindeki nüfus artışı ve demografik değişimlerin, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik eşitsizlik ve sosyal yapı üzerindeki etkilerini analiz ederek, küresel kaynakların adil ve verimli bir şekilde yönetilmesi gerekliliğini vurgular. Bu teori, küresel refahı sağlamak adına sürdürülebilir nüfus politikalarının geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır (Aksu, 2024: 202). Türkiye, 2000'lerden itibaren demografik geçişi hızla tamamlayan ülkeler grubunda; son veriler TFR'in 1.48'e kadar gerilediğini ve yaşlı nüfus oranının yükseldiğini göstermektedir. Bu durum, "erken yaşlanma" riskini beraberinde getirmektedir. Bu dinamizm, Türkiye için hem fırsat (insan sermayesi dönüşümü) hem de risk (SGK baskısı, işgücü daralması) anlamına gelir. Bu temel gerçekler politika önceliklerini belirler: kaliteye dayalı insan sermayesi, kadın katılımı, göç ve emeklilik reformu önem arz etmektedir. Türkiye, geçmişte demografik fırsattan (genç nüfus avantajı) yararlandı; ancak son yıllarda doğurganlığın düşmesi, kentleşmenin devamı ve yaşlanma eğilimi gibi yeni sorunlar ortaya koymaktadır. Bu yüzden Türkiye'de politika çerçevesi "**fırsatı kaçırmamak**" (insan sermayesine yatırım) ile "**yaşlanma maliyetlerini kontrol etmek**" (sosyal güvenlik, sağlık, aktif yaşlanma) arasında eş zamanlı adımların atılmasını gerektirmektedir (aktaran bkz: Aksu, 2024: 201-202).

2.13. Coale ve Hoover'ın Nüfus Artışı ve Ekonomik Kalkınma Bağlantısı Modeli

İki Amerikalı iktisatçı, demograf Ansley Johnson Coale (1917-2002) ve Edgar Malone Hoover'ın (1907-1992) 1956 yılına ait Hindistan nüfus verilerini kullanılarak, “Düşük Gelirli ülkelerde Nüfus Artışı ve Ekonomik Kalkınma (1958)” adlı eserlerinde doğurganlığın azalmasından kaynaklanan ekonomik kazanımların analizini yaparken, özellikle gelişmekte olan ülkelere yüksek doğum oranlarının ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini analiz etmekte kullanılmışlardır. Bu model, hızlı nüfus artışının gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini inceleyen bir teoridir. Bu model, nüfus artış hızının iktisadi büyümeye nasıl engel teşkil edebileceğini vurgular. Coale ve Hoover, nüfus artışının ekonomik kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan bir yaklaşıma sahiptirler. Onlara göre, özellikle hızlı nüfus artışı, ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu durum, kaynakların yetersiz olduğu ve altyapının zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelere daha belirgin hale gelmektedir (Coale ve Hoover, 1958: 45-89). Modelin temel tezi şudur: “Yüksek nüfus artışı, kişi başına düşen sermaye miktarını azaltarak iktisadi büyümeyi yavaşlatır; düşük nüfus artışı ise sermaye birikimi ve tasarruf oranlarını artırarak kalkınmayı hızlandırır.” (Aktaran bkz: Aksu, 2024: 202-203);

- **Nüfus Artışının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi:** Coale ve Hoover, nüfus artışının, kişi başına düşen sermaye stokunu azaltarak ekonomik kalkınmayı yavaşlatabileceğini savunur. Hızlı nüfus artışı, kaynakların daha geniş bir nüfusa yayılmasına neden olarak, eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel hizmetlerin kalitesini düşürebilir (Coale ve Hoover, 1958:45-89). Teorinin ana odağı, nüfus artışı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkidir. Coale ve Hoover, hızlı nüfus artışının iktisadi büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini savunur ve bu ilişkinin incelenmesini temel alır. Model, nüfus artışının tasarruf oranlarını düşürdüğünü ve tüketim dinamiklerini etkilediğini öne sürer. Yüksek nüfus artışı, ülkelerin tasarruf kapasitesini azaltabilir ve bu da iktisadi büyüme için gereken yatırımları sınırlayabilmektedir. Hızlı nüfus artışı bağımlılık oranlarını artırır ve çalışan nüfusun üzerindeki ekonomik yükü ağırlaştırır. Bu durum, kişisel ve ulusal tasarruf oranlarını düşürür ve ekonomik kalkınma için gereken kaynakları sınırlandırır.
- **Demografik Baskılar:** Model, yüksek doğum oranlarının, hükümetlerin iktisadi büyümeyi teşvik edecek yatırım yapma kapasitesini sınırlayabileceğini öne sürer. Yani, nüfus artışının iktisadi büyümeyi desteklemek yerine, mevcut kaynaklar üzerindeki baskıyı artırarak kalkınmayı yavaşlattığı vurgulanır.

Coale ve Hoover, gelişmekte olan ülkeler için çeşitli nüfus politikaları ve stratejiler önerirler. Bu stratejiler, nüfus artışının olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için geliştirilmiştir. Coale ve Hoover'ın modeli, gelişmekte olan ülkelere nüfus artışının kontrol altına alınması ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması için rehberlik etmiştir. Ancak, bu modelin başarısı, uygulanan politikaların etkinliği ve toplumun bu politikalara tepkisi gibi faktörlere bağlıdır. Coale ve Hoover'ın önerdiği politikalar, nüfus artışını yavaşlatma konusunda kısmi başarılar elde etmiştir. Ancak, bu politikaların uzun vadeli ekonomik kalkınmayı ne ölçüde desteklediği, uygulama ve yerel koşullara bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Coale ve Hoover, 1958:45-89; aktaran bkz: Aksu, 2024:203).

Coale ve Hoover Modelinin Önemli Noktaları (aktaran bkz: Aksu, 2024:204):

1. **Yatırımlar Üzerindeki Baskı:** Coale ve Hoover, hızlı nüfus artışının yatırımlar üzerinde baskı yarattığını ileri sürerler. Gelişmekte olan ülkelere genç ve hızlı büyüyen nüfus, eğitime, sağlık hizmetlerine ve altyapıya yönelik büyük yatırımlar gerektirir. Bu yatırımlar ise genellikle uzun vadeli iktisadi büyümeye harcanabilecek kaynaklardan sağlanır ve kaynakların verimli kullanılmasını zorlaştırır.

2. **Tasarruf Oranlarının Düşmesi:** Model, nüfus artışı ile tasarruf oranlarının ters orantılı olabileceğini öne sürer. Yüksek nüfus artışı, ailelerin tasarruf etme yeteneklerini sınırlar, çünkü artan birey sayısı, ailelerin harcamalarının artmasına yol açar. Dolayısıyla, düşük tasarruf oranları yatırımları sınırlayarak sermaye birikimini zorlaştırır ve uzun vadeli iktisadi büyümeyi olumsuz etkiler.
3. **Sermaye Yoğunluğunun Azalması:** Hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen sermayenin azalmasına yol açabilir. Sermaye yoğunluğu düştüğünde, iş gücünün verimliliği azalır ve iktisadi büyüme potansiyeli sınırlandırılmış olur. Bu da ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için gereken yatırımların kişi başına yeterince artırılmayacağını ifade eder.
4. **İşgücü Verimliliği ve Eğitim Üzerindeki Etkiler:** Coale ve Hoover, nüfus artışının iş gücü verimliliği üzerinde de etkili olduğunu vurgular. Genç ve büyüyen nüfusun eğitim ve beceri kazandırma ihtiyaçları arttıkça, eğitim ve sağlık gibi alanlara yönelik yatırımlar yetersiz kalabilir. Bu durumda, iş gücünün kalitesi ve verimliliği olumsuz etkilenir, çünkü yeterli eğitim alamayan bireyler ekonomiye tam anlamıyla katkıda bulunamaz.
5. **Bağımlılık Oranlarının Artması:** Model, nüfus artışının bağımlı nüfus oranını artırdığını belirtir. Özellikle genç bağımlı nüfusun artması, çalışan nüfusun üzerine ek bir ekonomik yük bindirir. Bu durum, kişi başına düşen gelirin azalmasına, ailelerin harcama yükünün artmasına ve ekonomik kalkınmanın yavaşlamasına neden olur.
6. **Gıda Güvenliği ve Kaynak Yetersizliği:** Hızla artan nüfus, gıda güvenliğini ve kaynak yönetimini de zora sokar. Nüfusun hızlı artışı, tarım ve gıda üretiminde daha fazla kaynak ayrılmasını gerektirir; bu durum, ekonomik kalkınma için kritik olan diğer alanlara yatırım yapılmasını sınırlayabilir.
7. **Aile Planlaması:** Coale ve Hoover, nüfus artışını kontrol etmek için aile planlaması programlarının yaygınlaştırılmasını savunurlar. Aile planlaması, doğum oranlarını azaltarak ekonomik kalkınmayı desteklemek için önemli bir araç olarak görülür.
8. **Eğitim ve Kadınların Güçlendirilmesi:** Kadınların eğitim seviyesinin artırılması ve işgücüne katılımının desteklenmesi, doğum oranlarını düşürmenin bir yolu olarak önerilir. Eğitimli ve ekonomik olarak bağımsız kadınlar, genellikle daha az çocuk sahibi olma eğilimindedirler, bu da nüfus artışını yavaşlatabilir (Easterlin, 1968:112-134; Bloom ve Canning, 2003:58-84).
9. **Yatırım ve Sermaye Birikimi:** Coale ve Hoover, sermaye birikiminin desteklenmesi gerektiğini savunurlar. Nüfus artışının kişi başına düşen sermayeyi azaltması nedeniyle, sermaye birikimini artıracak politikalar geliştirilmelidir.

Coale ve Hoover'ın Nüfus Artışı ve Ekonomik Kalkınma Bağlantısı Modeli, hızlı nüfus artışının gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimi, tasarruf oranları, iş gücü verimliliği ve eğitim gibi ekonomik faktörler üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayarak, sürdürülebilir ekonomik kalkınma için nüfus artışının kontrol altında tutulmasının önemini ortaya koyar. Coale ve Hoover'ın Nüfus Artışı ve Ekonomik Kalkınma Bağlantısı Modeli, hızlı nüfus artışının gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı olumsuz etkileyebileceğini savunur; bu modele göre, hızla artan nüfus, eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarına olan talebi artırarak sermaye birikimini ve tasarruf oranlarını düşürmekte, iş gücü verimliliği ve beşerî sermayenin kalitesini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir kılmak için nüfus artışının kontrol altına alınması ve kaynakların verimli yönetilmesi gerektiğini vurgulayan model, kalkınma stratejilerinde nüfus politikalarının kritik bir rol oynadığını öne sürer. Buna göre stratejik hedeflere ulaşmak için önlem ve tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmektedir (Aksu, 2024: 205). Türkiye son on- on beş yılda doğurganlıkta hızlı bir düşüş yaşadı; resmi ve analitik kaynaklara göre 2023–2024 döneminde toplam

doğurganlık oranı (TFR) ~1,5 civarına geriledi — yani yenilenme seviyesinin (≈ 2.1) oldukça altında. Bu hızlı düşüş, Coale & Hoover çerçevesinde hem **fırsat** (eğer insan sermayesine yatırım yapılırsa) hem de **risk** (hızlı yaşlanma, emeklilik/bütçe baskısı) taşıyor. Coale & Hoover, nüfus-büyüme ilişkisini tarihsel olarak aydınlatan ve politika çıkarımları güçlü bir model sundu. Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu hızlı doğurganlık düşüşü bu modelin sahadaki sınanma sahasıdır: **eğer** kısa ve orta vadede insan sermayesi, işgücü piyasası ve aile-bakım altyapısına eşlik eden güçlü politikalar hayata geçirilirse Coale & Hoover'ın öngördüğü net ekonomik kazançlar mümkün; **aksi** halde ülke erken yaşlanma, sosyal güvenlik baskısı ve büyüme ivmesi kaybı riskiyle karşılaşır. Türkiye, Coale & Hoover'ın modelinin öngördüğü süreci tarihsel olarak yaşamıştır (aktaran bkz: Aksu, 2024: 2204-205).

Tablo 1: Türkiye'nin demografik dönüşüm süreci

Dönem	Nüfus Artış Oranı	Ekonomik Özellik	Sonuç
1950–1980	Yüksek doğurganlık (TFR > 5,0)	Hızlı kentleşme, düşük kişi başı gelir	Sermaye yetersizliği, kırsal işsizlik
1980–2000	Azalan doğurganlık (TFR 3,0 → 2,1)	Dışa açılma, eğitim artışı	Beşerî sermaye artışı, üretkenlik kazanımı
2000–2024	Düşük doğurganlık (TFR 2,1 → 1,51)	Hizmet sektörü yoğunluğu, kent yoğunluğu, yaşlanma	Tasarruf yetersizliği, sosyal güvenlik baskısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu geçiş süreci, Türkiye'nin artık “**demografik fırsat penceresinden demografik olgunluk evresine**” geçtiğini göstermektedir. Coale ve Hoover'ın nüfus-kalkınma modeli, Türkiye'nin mevcut demografik konjonktürünü anlamak için hâlâ güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Türkiye artık yüksek doğurganlık baskısı altında değil; tam tersine **nüfusun yaşlanması ve beşerî sermaye kullanımında verimsizlik** riskleriyle karşı karşıyadır. Bu nedenle, politika önceliği nüfusun büyüklüğünü değil, **ekonomik üretkenliğini ve insani sermaye kalitesini artırmak** olmalıdır. Türkiye, 2030–2050 vizyonunda, demografik avantajını sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu şekilde yönetebilirse, Coale & Hoover'ın uyardığı “**demografik yük**”ü “**demografik itici güç**”e **dönüştürme** kapasitesine sahiptir. Bu dönüşümün başarısı; gençlerin nitelikli istihdama katılması, kadınların üretken ekonomide aktif yer alması, yaşlı nüfusun toplumsal dışlanmadan korunması ve tasarruf-yatırım dengesinin güçlendirilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Türkiye'nin geleceği, **dengeli nüfus artışıyla desteklenen yüksek beşerî sermaye, güçlü tasarruf yapısı ve kapsayıcı kalkınma stratejilerinde** yatmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye, Coale ve Hoover'ın modelini yalnızca kalkınmanın ön koşulu olarak değil, **nüfus kalitesine dayalı sürdürülebilir refah stratejisi** olarak yeniden yorumlamalıdır (aktaran bkz: Aksu, 2024:205).

2.14. Roma Kulübü'nün Büyümenin Sınırları Modeli (Club of Rome)

Roma Kulübü (Club of Rome), 1968 yılında bir grup bilim insanı, ekonomist, iş insanı ve devlet adamı tarafından kurulmuş, küresel sorunlar üzerinde çalışan uluslararası bir düşünce kuruluşudur. Dennis ve Donella Meadows'un 1972 yılında yayımladıkları “**Büyümenin Sınırları**” (Limits to Growth) raporu, dünya nüfus artışı, iktisadi büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik konularına dair önemli görüşler sunmuştur. “**Büyümenin Sınırları**” modeli, dünya kaynaklarının sınırlı olduğunu ve sürekli nüfus artışının bu kaynakları tükenme noktasına getireceğini savunur. Rapor, dünya nüfus artışının, endüstriyel üretimin, kirliliğin ve doğal kaynak tüketiminin belirli sınırlar içinde sürdürülebilir olması gerektiğini vurgular. Aksi takdirde, bu büyüme sürdürülemez ve dünya ekosistemi üzerinde geri dönüşü olmayan zararlar oluşabilir.

Bu modelin temel argümanı, “dünya nüfusunun ve iktisadi büyümenin sürekli artışının doğal kaynakların tükenmesi, çevresel bozulma ve sosyal krizler gibi ciddi sorunlara yol açacağıdır. Model, sistem dinamikleri yaklaşımını kullanarak, uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için büyümenin sınırlandırılması gerektiğini vurgular.” (Meadows, Meadows, Randers ve Behrens III, 1972:1-211; aktaran bknz: Aksu, 2024:205-206).

- **Sistem Dinamikleri:** Model, dünya nüfusu, sanayi üretimi, gıda üretimi, kirlilik ve kaynak tükenmesi gibi faktörleri içeren dinamik bir sistem modeli üzerine kuruludur. Bu faktörler arasındaki karşılıklı etkileşimler ve geri beslemeler, dünya sisteminin sürdürülebilirliğini belirler.
- **Nüfus Artışı:** Rapor, nüfus artışının doğal kaynaklar üzerinde büyük bir baskı oluşturduğunu ve bu artışın mevcut seviyelerde devam etmesinin uzun vadede ekonomik ve çevresel çöküşe yol açabileceğini belirtir.
- **Sürdürülebilir Kalkınma:** Model, sürdürülebilir kalkınmanın, nüfus artışının ve iktisadi büyümenin doğa ile uyumlu bir şekilde yönetilmesi gerektiğini savunur. Bu görüş, dünya nüfusunun ve ekonomisinin sınırsız büyümesinin mümkün olmadığını ve kaynak sınırlarının dikkate alınması gerektiğini öne sürer.

Politika ve Stratejileri (aktaran bknz: Aksu, 2024:206):

Roma Kulübü, dünya çapında nüfus artışını, iktisadi büyümeyi ve doğal kaynakların kullanımını dengelemek için çeşitli stratejiler önermiştir. Bu stratejiler, sürdürülebilir bir geleceğin inşa edilmesi için küresel politikalar geliştirmeyi amaçlar (Randers, 2012:68-102; Meadows, 2008:23-57; Bardi, 2011:35-64; aktaran bknz: Aksu, 2024: 206).

- **Nüfus Kontrolü:** Rapor, nüfus artışını sınırlamak için aile planlaması ve doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılmasını önerir. Bu, çevresel sürdürülebilirlik ve kaynak yönetimi açısından kritik bir adımdır.
- **İktisadi Büyümenin Sınırlandırılması:** Sürekli büyümenin sürdürülebilir olmadığını savunan model, büyümenin belirli bir seviyede durdurulması ve sürdürülebilir kalkınma odaklı politikalara geçilmesi gerektiğini öne sürer.
- **Kaynak Yönetimi:** Doğal kaynakların verimli kullanımı ve yeniden kullanımına odaklanan politikaların geliştirilmesi önerilir. Yenilenemeyen kaynakların korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, raporun temel stratejileri arasında yer alır.
- **Çevresel Koruma:** Çevresel kirliliğin azaltılması ve ekosistemlerin korunması için küresel ölçekte iş birliği yapılması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda, çevresel düzenlemelerin sıklaştırılması ve uluslararası çevre anlaşmalarının desteklenmesi önerilir.

"**Büyümenin Sınırları**" raporu, dünya çapında geniş bir yankı uyandırmış ve çevre hareketinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Ancak, raporun bazı bulguları ve öngörülleri zamanla eleştirilmiş ve güncellenmiştir (aktaran bknz: Aksu, 2024: 207).

- **Eleştiriler ve Güncellemeler:** Raporun, nüfus artışı ve iktisadi büyümenin dünya üzerindeki etkilerini abarttığı ve teknolojik gelişmelerin göz ardı edildiği eleştirileri yapılmıştır. Bununla birlikte, raporun temel mesajı olan sürdürülebilirlik ve kaynak sınırlarının dikkate alınması gerektiği görüşü, günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır.

- **Uygulama ve Başarı Durumu:** Raporun önerdiği politikalar, bazı ülkelerde kısmen uygulanmış olsa da küresel ölçekte tam anlamıyla başarıya ulaşmamıştır. Ancak, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma konularında önemli bir farkındalık yaratmış ve birçok çevresel politika için temel bir referans noktası olmuştur.

Roma Kulübü'nün "**Büyümenin Sınırları**" modeli, dünya nüfus artışının, iktisadi büyümenin ve doğal kaynakların kullanımının sınırlı olduğunu savunan ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden bir yaklaşım sunar. Bu model, 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan çevresel sorunlar karşısında önemli bir uyarı niteliği taşır ve günümüzde hala çevresel sürdürülebilirlik politikaları için bir referans noktası olarak kabul edilir. Bu rapor ve devamında yapılan diğer önemli çalışmalarda, insanlığı tehdit eden bir dizi küresel sorun tanımlanmıştır. Bu sorunlar, insanlığın geleceğini ve sürdürülebilir kalkınmayı tehdit eden en önemli faktörler olarak görülmektedir. Roma Kulübü'nün çalışmaları, çevre ve ekosistem sağlığını korumanın iktisadi büyüme kadar önemli olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, gezegenin sınırlı kaynakları üzerindeki baskının azaltılmasını temel alır. Kulüp, *The Limits to Growth* raporunda sistem dinamikleri ile çalışan küresel bir model kullanarak büyüme, kaynak kullanımı ve çevresel etkiler arasındaki ilişkileri analiz etmiştir. Bu sistematik yaklaşım, dünyanın kaynaklarını ekonomik ve çevresel faktörlerle bütünleşik bir şekilde ele alır. Roma Kulübü, kısa vadeli ekonomik kazançlardan çok, uzun vadeli sürdürülebilirlik politikalarına odaklanılması gerektiğini savunur. Kaynakların nesiller boyu sürdürülebilir kullanımı, temel alınan en önemli kavramlardan biridir. Roma Kulübü, yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin çevresel bozulmadan orantısız bir şekilde etkilendiğini ve bunun ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirdiğini vurgular. Küresel çözüm önerilerinin, bu eşitsizlikleri de dikkate alarak ele alınması gerektiğini belirtir. İşte Roma Kulübü'nün belirlediği başlıca tehditler şunlardır (aktaran bknz: Aksu, 2024: 207-208):

1. Nüfus Artışı

- **Tehdit:** Hızla artan dünya nüfusu, sınırlı doğal kaynaklar üzerinde büyük bir baskı oluşturur. Aşırı nüfus artışı, gıda güvenliği, su kaynakları, enerji talebi ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde ciddi tehditler yaratır.
- **Sonuç:** Nüfus artışı kontrol edilmezse, yetersiz kaynaklar, artan yoksulluk ve çevresel bozulma ile karşı karşıya kalınabilir.

2. Doğal Kaynakların Tükenmesi

- **Tehdit:** Fosil yakıtlar, su, ormanlar ve mineraller gibi yenilenemez doğal kaynakların aşırı tüketimi, bu kaynakların hızla tükenmesine neden olur. Kaynakların tükenmesi, iktisadi büyüme ve insan refahı için kritik öneme sahip olan ekosistemleri zayıflatır.
- **Sonuç:** Kaynak tükenmesi, ekonomik krizlere, gıda ve enerji kıtlıklarına yol açabilir.

3. Çevresel Kirlilik

- **Tehdit:** Sanayi faaliyetleri, tarım, enerji üretimi ve atık yönetimi gibi insan faaliyetleri, hava, su ve toprak kirliliğine yol açar. Kirlilik, ekosistemlere zarar verir, biyolojik çeşitliliği azaltır ve insan sağlığını tehdit eder.
- **Sonuç:** Kirlilik, iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi ve su kaynaklarının kirlenmesi gibi küresel ölçekte çevresel sorunları tetikler.

4. İklim Değişikliği

- **Tehdit:** Karbondioksit ve diğer sera gazlarının atmosfere salınımı, küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine yol açar. Bu durum, deniz seviyelerinin yükselmesi, ekstrem hava olayları, tarım üretiminde azalma ve biyoçeşitlilik kaybı gibi ciddi sonuçlar doğurur.
- **Sonuç:** İklim değişikliği, tüm ekosistemleri ve insan topluluklarını tehdit eder, göç, çatışma ve ekonomik kayıplara yol açabilir.

5. Gıda Güvenliği

- **Tehdit:** Tarım arazilerinin azalması, su kaynaklarının kirlenmesi, iklim değişikliği ve nüfus artışı gibi faktörler, dünya genelinde gıda üretimini tehdit eder. Gıda güvenliği sorunu, yetersiz beslenme, açlık ve sosyal istikrarsızlığa neden olabilir.
- **Sonuç:** Gıda krizleri, küresel çapta ekonomik ve sosyal krizlere yol açabilir.

6. Biyoçeşitlilik Kaybı

- **Tehdit:** Ormansızlaşma, habitat kaybı, kirlilik ve iklim değişikliği, dünya genelinde biyolojik çeşitliliğin azalmasına neden olur. Biyoçeşitlilik kaybı, ekosistem hizmetlerinin bozulmasına ve insan topluluklarının yaşam kalitesinin düşmesine yol açar.
- **Sonuç:** Ekosistemlerin çökmesi, tarım, balıkçılık ve orman ürünleri gibi insan faaliyetlerini de olumsuz etkiler.

7. Ekonomik Eşitsizlikler

- **Tehdit:** Küresel ekonomik sistemdeki eşitsizlikler, zengin ve yoksul arasındaki gelir farkını artırır. Bu durum, sosyal adaletsizliklere, gelir dağılımı bozukluklarına, toplumsal huzursuzluklara ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açar.
- **Sonuç:** Ekonomik eşitsizlikler, siyasi istikrarsızlık, göç ve çatışmaların artmasına neden olabilir.

523

8. Sosyal ve Politik İstikrarsızlık

- **Tehdit:** Nüfus artışı, kaynak kıtlığı ve çevresel bozulma gibi faktörler, sosyal ve politik istikrarsızlıklara yol açabilir. Bu istikrarsızlıklar, iç çatışmalar, göç ve terörizm gibi küresel tehditleri artırır.
- **Sonuç:** Sosyal ve politik istikrarsızlık, iktisadi büyümeyi yavaşlatır ve uluslararası iş birliğini zorlaştırır.

9. Teknolojik İşsizlik

- **Tehdit:** Otomasyon ve yapay zekâ gibi teknolojik ilerlemeler, geleneksel iş kollarını tehdit eder ve işsizlik oranlarını artırabilir. Bu durum, özellikle düşük vasıflı işçiler için büyük bir risk oluşturur.
- **Sonuç:** Teknolojik işsizlik, sosyal eşitsizlikleri artırabilir ve iktisadi büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

10. Enerji Krizi

- **Tehdit:** Fosil yakıtların tükenmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının yetersiz gelişimi, küresel bir enerji krizine yol açabilir. Enerji krizi, sanayi üretimini ve iktisadi büyümeyi tehdit eder.

- **Sonuç:** Enerji kıtlığı, ekonomik durgunluğa ve uluslararası çatışmalara yol açabilir.

11. Küresel Yönetişim Eksiklikleri

- **Tehdit:** Küresel sorunlarla başa çıkmak için yeterli uluslararası iş birliğinin ve etkili küresel yönetişimin olmaması, sorunların çözümünü zorlaştırır. Bu eksiklikler, küresel çapta etkili politika geliştirilmesini engeller.
- **Sonuç:** Küresel yönetimdeki eksiklikler, dünya çapında istikrarsızlık ve kaosa yol açabilir.

Roma Kulübü'nün tanımladığı bu sorunlar, insanlığın geleceğini tehdit eden ve sürdürülebilir kalkınmayı engelleyebilecek en önemli faktörlerdir. Bu tehditlerin üstesinden gelmek, küresel iş birliği, sürdürülebilir politika geliştirme ve yenilikçi çözümler gerektirir. Roma Kulübü'nün Büyümenin Sınırları Modeli, dünya genelinde sürdürülebilir bir geleceği sağlamak için kritik bir perspektif sunar. Model, insanlığın kaynakları aşırı kullanmasının ve büyümenin sınırsız olduğunu düşünmesinin sonuçlarını vurgulayarak, toplumları daha bilinçli ve sürdürülebilir politikalar geliştirmeye yönlendirir. Bu bağlamda, büyümenin sınırlarının bilinmesi ve buna göre ekonomik ve çevresel politikaların belirlenmesi, gelecekteki sorunların önlenmesine yardımcı olabilir. Roma Kulübü'nün teorisi ve *The Limits to Growth* raporu, sınırsız iktisadi büyüme ve hızlı nüfus artışının, sınırlı dünya kaynakları üzerinde sürdürülemez bir yük oluşturduğunu vurgulayarak, ekonomik modellerin çevresel sürdürülebilirlik ve uzun vadeli toplumsal fayda doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerektiğini savunur. Ayrıca, Roma Kulübü, küresel çevre sorunlarının ulusal sınırları aşan etkileri olduğunu savunur ve bu nedenle sürdürülebilir çözümler için uluslararası iş birliği ve uyumun gerekli olduğunu ileri sürmektedir (Aksu, 2024: 210). Türkiye'nin 2000–2025 dönemi demografik evrimi (hızlı kentleşme, düşen doğurganlık, bölgesel göç) ekonomik dönüşümle birlikte gerçekleşti; aynı zamanda su stresi, arazi erozyonu, hava kirliliği ve enerji talebinde artış gibi biyofiziksel kısıtlar gözlemleniyor. LTG perspektifi, Türkiye'nin kısa dönem büyüme hedefleri ile orta-uzun dönem çevresel sürdürülebilirlik hedefleri (SKH) arasındaki gerilimi anlamak ve politikaları bu gerilimi azaltacak şekilde tasarlamak için yardımcı olacaktır. Roma Kulübü'nün LTG modeli Türkiye'ye açık bir mesaj vermektedir: **sürdürülemez bir büyüme rotasında devam etmek, kısa vadeli kazançlar sağlasa da orta-uzun vadede sistemik riskleri büyütür**. Türkiye için yol haritası, (1) biyofiziksel sınırlarla uyumlu ekonomik sektör seçimi ve yerelleştirme; (2) talep yönetimi ve verimlilik yatırımları; (3) dönüşümün sosyal olarak adil yapılmasıdır. Bunun için acil su ve enerji verimliliği önlemleri ile başlayan; orta vadede tarım, kentsel planlama ve döngüsel ekonomiyle genişleyen; uzun vadede ise refah tanımını GSYH'den biyofiziksel sınırlarla uyumlu göstergelere taşıyan bütüncül bir politika programı şarttır (Aksu, 2024: 209-210).

2.15. Leibenstein'in Nüfus Artışının Motivasyon Teorisi

Harvey Leibenstein'in (1922-1994) Nüfus Artışının Motivasyon Teorisi, ekonomik ve psikolojik motivasyonların nüfus artışındaki etkisini vurgulayan önemli bir teodir. Bu teoride, nüfus artışının yalnızca ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda bireylerin davranışlarına, sosyal normlara ve psikolojik motivasyonlarına da dayandığı ifade edilir. Leibenstein, özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık oranlarının yüksek olmasının nedenlerini açıklamak için bu yaklaşımı geliştirmiştir. Leibenstein, nüfus artışının sadece ekonomik zorunluluklar veya demografik değişkenlerle açıklanamayacağını, aynı zamanda bireylerin davranışlarını ve motivasyonlarını da dikkate almak gerektiğini savunur (Leibenstein, 1957: 123-145; Leibenstein, 1974: 87-112; aktaran bknz: Aksu, 2024: 211).

Leibenstein, özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık oranlarının yüksek olmasının nedenlerini açıklamak için bu yaklaşımı geliştirmiştir. Nüfus artışını kontrol altına almak için eğitim ve bilinçlendirme programlarının önemini vurgular. Eğitimin artması, bireylerin çocuk sahibi olma konusunda daha bilinçli kararlar almasını sağlar. Ekonomik kalkınmanın doğurganlık oranlarını azaltmada önemli bir rol oynayacağına inanır. Gelir düzeyinin artması ve ekonomik güvencenin sağlanması, ailelerin daha az çocuk sahibi olma eğilimini destekler. Leibenstein'in teorisi, fakirlik ile yüksek doğurganlık arasındaki döngüyü de açıklar. Fakirlik, yüksek doğurganlık oranlarına yol açar, çünkü aileler daha fazla çocuk sahibi olmanın ekonomik faydasını görürler. Ancak yüksek doğurganlık, kaynakların yetersizliği nedeniyle aileleri daha fazla fakirliğe sürükleyebilir. Bu döngü, nüfus artışının kontrol altına alınmasını zorlaştırır. Harvey Leibenstein'in Nüfus Artışının Motivasyon Teorisi, nüfus artışını açıklamak için ekonomik ve sosyal motivasyonların rolüne odaklanır. Leibenstein, bu teoride, bireylerin ve toplumların nüfus artışını nasıl değerlendirdiklerini ve bunun arkasındaki nedenleri irdeleyerek, nüfus dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışır (Leibenstein, 1957: 123-145; Leibenstein, 1974: 87-112; aktaran bknz: Aksu, 2024: 211). Leibenstein'in teorisi, Malthusçu ve Neo-Malthusçu yaklaşımlara karşı bir alternatif olarak görülür. Malthus'un nüfus teorisi, nüfus artışının sınırlı kaynaklar üzerinde baskı yarattığını savunurken, Leibenstein bireylerin motivasyonlarını ve sosyal normları dikkate alarak nüfus artışının dinamiklerini daha karmaşık bir şekilde ele alır. Leibenstein'in Nüfus Artışının Motivasyon Teorisi, nüfus dinamiklerini sadece ekonomik modellerle açıklamanın yetersiz kaldığı durumlarda, psikolojik ve sosyokültürel faktörleri dikkate alarak daha kapsamlı bir anlayış sunar. Bu nedenle, nüfus politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli bir rehber olarak kabul edilir (Leibenstein, 1957:123-145; Leibenstein, 1974:87-112; aktaran bknz: Aksu, 2024:211).

Leibenstein'in Teorisi Hakkında Temel Bilgiler (Leibenstein, 1957: 123-145; Leibenstein, 1974: 87-112; aktaran bknz: Aksu, 2024: 211-212).

1. Motivasyonel Faktörler:

- Leibenstein'a göre, nüfus artışı bireylerin çocuk sahibi olma motivasyonlarından kaynaklanır. Bu motivasyonlar ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörlerle şekillenir. Örneğin, çocuklar, ebeveynler için bir tür "yatırım" olarak görülür; yaşlandıklarında onlara destek olacak bireyler olarak değerlendirilir.

2. Ekonomik Geri Besleme Mekanizması:

- Leibenstein, az gelişmiş ülkelerde çocuk sahibi olmanın maliyetinin düşük olduğunu, çünkü çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlayarak aile ekonomisine katkıda bulunduğunu belirtir. Bu, yüksek doğurganlık oranlarının ekonomik bir gerekçesi olarak sunulur. Ekonomik kalkınmanın doğurganlık oranlarını azaltmada önemli bir rol oynayacağına inanır. Gelir düzeyinin artması ve ekonomik güvencenin sağlanması, ailelerin daha az çocuk sahibi olma eğilimini destekler.

3. Yoksulluk ve Doğurganlık İlişkisi:

- Yoksul aileler genellikle daha fazla çocuk sahibi olma eğilimindedir, çünkü çocuklar hem ekonomik bir katkı sağlar hem de aile için bir güvenlik ağı oluşturur. Bu nedenle, yoksul toplumlarda nüfus artışı yüksek kalır.

4. Kültürel ve Sosyal Faktörler:

- o Leibenstein, kültürel ve sosyal normların da nüfus artışında önemli bir rol oynadığını vurgular. Bazı toplumlarda, geniş aile yapıları ve yüksek doğurganlık oranları sosyal olarak teşvik edilir ve bu durum, bireylerin çocuk sahibi olma kararlarını etkiler.

5. Eğitim ve Bilinçlenme:

- o Leibenstein, eğitim seviyesinin ve toplumsal bilinçlenmenin artmasıyla birlikte doğurganlık oranlarının düşeceğini öngörür. Daha fazla eğitim, bireylerin çocuk sahibi olmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini daha iyi anlamalarına ve buna göre kararlar vermelerine olanak tanır.

Leibenstein'in Nüfus Konusundaki Görüşleri ve Önerileri (Leibenstein, 1957:123-145; Leibenstein, 1974:87-112). Leibenstein'in bu önermeleri, özellikle az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışını anlamak ve kontrol altına almak için önemlidir. Az gelişmiş ülkelerdeki yetersiz sosyal güvenlik sistemleri nedeniyle, aileler çocuk sahibi olmayı yaşlılık döneminde bir güvence olarak görürler. Çocuklar, ebeveynlerine yaşlılık döneminde bakım sağlama ve ekonomik destek verme rolünü üstlenir. Bu güvenlik beklentisi, yüksek doğurganlık oranlarına yol açar. Teorinin uygulanabilirliği, ülkenin sosyo-ekonomik koşullarına ve kültürel normlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu teori, bireylerin ekonomik, psikolojik ve sosyal motivasyonlarının doğurganlık kararlarını nasıl etkilediğini inceler (Aksu, 2024: 212-213).

1. Ekonomik Motivasyonlar:

- o Leibenstein'a göre, az gelişmiş ülkelerde çocuk sahibi olmanın ekonomik bir değeri vardır. Çocuklar erken yaşlarda iş gücüne katılarak aile ekonomisine katkı sağlar ve yaşlılık döneminde ebeveynlerine destek olurlar. Bu durum, yüksek doğurganlık oranlarını teşvik eder. Çocuklar, özellikle kırsal bölgelerde, çocuklar erken yaşlarda tarım işlerinde çalışarak ailenin gelirine katkıda bulunur.

2. Psikolojik ve Sosyal Motivasyonlar:

- o Bireylerin çocuk sahibi olma motivasyonları sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal faktörlere de dayanır. Aileler, çocuk sahibi olmayı sosyal bir statü, güvenlik ve geleceğe yatırım olarak görür. Toplumun çocuk sayısına dayalı değer yargıları, bireylerin doğurganlık kararlarını etkiler.

3. Doğurganlık ve Kalkınma İlişkisi:

- o Leibenstein, doğurganlık oranlarının eğitim ve ekonomik kalkınma ile ters orantılı olduğunu savunur. Eğitim seviyesi arttıkça ve ekonomik kalkınma sağlandıkça doğurganlık oranlarının düşeceğini öngörür. Leibenstein, ekonomik kalkınmanın ve eğitim seviyesinin doğurganlık oranları üzerinde ters bir etkisi olduğunu savunur. Eğitim seviyesinin artması ve kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla birlikte, aileler daha az çocuk sahibi olma eğilimi gösterir. Ekonomik kalkınma, bireylerin çocuk sahibi olma motivasyonlarını azaltarak doğurganlık oranlarını düşürür.

Leibenstein'in Nüfus Artışının Motivasyon Teorisi, bireylerin çocuk sahibi olma kararlarında ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisini vurgulayarak, nüfus artışının yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda bireylerin rasyonel tercihlerine dayalı motivasyonlarla belirlendiğini ve bu motivasyonların ekonomik kalkınma ve gelir düzeyine göre değişiklik gösterebileceğini öne sürer. Sonuç olarak, Leibenstein'in teorisi, nüfus dinamiklerinin ekonomik ve sosyal koşullara duyarlı olduğunu vurgular. Teori, bireylerin çocuk sahibi olma kararlarını, çocukların sağlayabileceği ekonomik getiriler ve maliyetler üzerinden değerlendirdiği bir bakış açısı sunar. Bu teoriye göre nüfus artışı, bireylerin ekonomik ve sosyal koşullarına, toplumsal

beklentilere ve çocuk sahibi olmanın maliyet-fayda analizine göre değişiklik gösterir. Bu analiz, nüfus artışını etkileyen ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörlerin bir arada ele alınması gerektiğini öne sürer ve nüfus politikaları belirlenirken bireylerin motivasyonlarının dikkate alınmasının önemine vurgu yapar (Aksu, 2024: 214). Birçok gelişmiş ve yükselen ekonomide (Japonya, Güney Kore, İtalya, Almanya) Leibenstein'in teorisinin sonuçları gözlenmiştir: yüksek gelir, yüksek eğitim, düşük doğurganlıktır. Bu ülkelerde doğurganlığı kısmen artıran politikalar, motivasyonel dengeyi yeniden kurmaya yöneliktir —örneğin Fransa'nın kreş sistemi, İsveç'in cinsiyet eşitliği politikaları, Güney Kore'nin aile yaşamı eğitimleri. Türkiye, bu örneklerden öğrenerek, sadece ekonomik değil, **sosyal ve duygusal teşvik bileşenlerini** içeren çok katmanlı bir nüfus politikası tasarlamalıdır. Türkiye, Leibenstein'in nüfus artışının motivasyon teorisinde tanımladığı geçiş sürecinin merkezindedir: ekonomik modernleşme, kentleşme ve bireysel özgürleşme, çocuk sahibi olmanın hem ekonomik hem sosyal faydasını zayıflatmıştır. Ancak bu süreç, doğru politikalarla yönetilirse bir kriz değil, yeni bir kalkınma evresine dönüşebilir. Türkiye'nin sürdürülebilir nüfus politikası, "daha fazla çocuk" çağrısından çok **"daha bilinçli, eşitlikçi ve üretken ebeveynlik"** vizyonuna dayanmalıdır. Bu vizyon; kadın istihdamını güçlendiren, çocuk bakım maliyetlerini düşüren, sosyal güvenlik sistemini dengeleyen ve aileyi sadece doğurganlıkla değil, **beşerî sermayenin kalitesiyle** tanımlayan bir stratejik paradigma gerektirir. Böylece Türkiye hem nüfusun nicel dengesini koruyabilir hem de niteliksel olarak bilgi, üretkenlik ve sosyal refah temelli bir kalkınma modeline geçebilir. Bu durumda, **Leibenstein'in motivasyonel çerçevesini, sürdürülebilir büyümenin insani temeline dönüştürmek** anlamına gelmektedir. Teoriye göre doğurganlığı etkileyen temel motivasyonlar üç eksenle analiz edilebilir (Aksu, 2024:214):

Tablo 2: Leibenstein Modeliyle Türkiye'nin Politika Yorumlaması

Motivasyon Türü	Açıklama	Türkiye'de Gözlenen Durum
Ekonomik motivasyon	Çocuğun üretken katkısı veya yaşlılık sigortası olarak algılanması	Kentleşme ve sosyal güvenlik sistemleriyle bu motivasyon azaldı.
Sosyal motivasyon	Aile ve çevresel baskı, kültürel değerler	Geleneksel değerlerin çözülmesiyle sosyal baskı azaldı.
Psikolojik motivasyon	Duygusal tatmin, ebeveynlik isteği	Artan yaşam maliyetleri, stres, kariyer hedefleri nedeniyle erteleniyor.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.16. Ester Boserup'un Tarımsal Değişim ve Nüfus Artışı Modeli (1910-1999)

Ester Boserup, Danimarkalı bir ekonomist ve demograf, özellikle nüfus artışı ve tarımsal gelişme üzerine geliştirdiği teorilerle tanınır. Boserup'un nüfus artışının motivasyon teorisi, Malthusçu nüfus teorisine karşıt bir yaklaşım sunar. Hindistan'daki araştırma ve deneyimlerine dayanarak alternatif bir tarımsal gelişme modeli ortaya koymuştur (Boserup, 1965: 11-30; Boserup, 1981: 45-67). Boserup'un görüşleri, tarımsal üretim ve nüfus artışı arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirir ve bu ilişkiyi tersine çevirir. Boserup'un çalışması, Thomas Malthus'un "**nüfus tuzağı**" teorisine doğrudan bir yanıt niteliğindedir. Malthus, nüfusun gıda üretiminden daha hızlı artacağını, bu durumun kıtlığa ve yoksulluğa yol açacağını savunmuştur. Boserup ise, nüfus artışının, tarımsal üretimi artıran yenilikçi yöntemlerin gelişmesine yol açacağını savunur. Bu açıdan, nüfus artışı bir tehdit değil, bir teşvik unsuru olarak görülür. Yani, teori, Malthus'un "**nüfus arttıkça kaynakların yetersiz kalacağı**" görüşüne karşı çıkararak, insanın adaptasyon yeteneğine vurgu yapar. Boserup'a göre nüfus artışı, insanları yeni tarım yöntemleri geliştirmeye ve daha verimli üretim teknikleri bulmaya teşvik eden bir unsurdur. Ester Boserup'un Tarımsal Değişim ve Nüfus Artışı Modeli, tarımsal üretim ile nüfus artışı arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamada önemli bir çerçeve sunar. Bu model, *özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımsal yeniliklerin ve üretkenliğin artırılmasında nüfus dinamiklerinin nasıl etkili olabileceğini gösterir; nüfus arttıkça gıda ihtiyacının da artacağını, bunun sonucunda toplumların tarımda verimlilik ve üretim tekniklerini geliştirmek zorunda*

kalacağını savunur. (Boserup, 1965:11-30). **Ester Boserup'un** nüfus artışı ve tarımsal gelişme üzerine geliştirdiği teoriler, nüfus artışını bir kriz değil, bir fırsat olarak görmesi bakımından önemli bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerin tarımsal kalkınma stratejilerinde etkili olmuştur ve birçok araştırmacı tarafından tartışılmaya devam etmektedir. **Ester Boserup'un** nüfus artışı teorisi; "İhtiyaç, yeniliğin annesidir; nüfus artışı üretim sistemini baskılar, ama bu baskı, teknolojik ilerlemeyi doğurur." (Aksu, 2024: 214-215).

Boserup'un Nüfus Teorisinin Önemi (Boserup, 1965:11-30; Boserup, 1981: 45-67; aktaran bkz: Aksu, 2024: 215-216):

1. **Malthusçu Teorinin Tersine Çevrilmesi:** Boserup'un çalışması, Thomas Malthus'un "nüfus tuzağı" teorisine doğrudan bir yanıt niteliğindedir. Malthus, nüfusun gıda üretiminden daha hızlı artacağını, bu durumun kıtlığa ve yoksulluğa yol açacağını savunmuştu. Boserup ise nüfus artışının, tarımsal üretimi artıran yenilikçi yöntemlerin gelişmesine yol açacağını savunur. Bu açıdan, nüfus artışı bir tehdit değil, bir teşvik unsuru olarak görülür (Lee, 1986:96-120).
2. **Tarımda Teknolojik Yenilik ve Yoğunlaşma:** Boserup'un teorisi, artan nüfusun, toprakların daha yoğun kullanımını ve tarımsal yeniliklerin ortaya çıkmasını teşvik ettiğini öne sürer. Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal politikalar için önemli bir temel oluşturur. Tarımsal üretimin nüfus baskısı altında nasıl dönüştüğünü anlamak, kalkınma politikalarının etkin bir şekilde tasarlanmasına yardımcı olabilir. Teori, nüfus artışının teknolojik ilerleme ve tarımsal yeniliklerin önünü açtığını savunur. İnsanlar, karşılaştıkları kaynak sınırlamalarını aşmak için yeni yöntemler geliştirir. Bu yaklaşım, nüfus artışının gıda kıtlığı yaratacağı endişesine karşılık, insanın kaynaklarını daha verimli kullanma kapasitesine vurgu yapar.
3. **Sürdürülebilir Kalkınma ve Gıda Güvenliği:** Boserup'un çalışmaları, sürdürülebilir kalkınma ve gıda güvenliği tartışmalarında da önemli bir yer tutar. Nüfus artışı ile tarımsal üretim arasındaki olumlu ilişki, kırsal kalkınma ve gıda güvenliği stratejilerinin temelini oluşturabilir. Bu, özellikle nüfusun hızla arttığı bölgelerde tarımsal yeniliklerin önemini vurgular.
4. **Kalkınma Ekonomisi Üzerindeki Etkisi:** Boserup'un nüfus teorisi, kalkınma ekonomisinde büyük yankı uyandırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki iktisadi büyüme ve kalkınma stratejilerinde, tarımsal yeniliklerin teşvik edilmesi gerektiğini savunur. Bu, uluslararası kalkınma politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Teori, ekonomik ve sosyal koşulların tarımsal üretim üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurur. Yani, tarımsal üretim yalnızca nüfus artışına bağlı değil, aynı zamanda sosyal örgütlenme, mülkiyet yapıları ve ekonomik teşviklerle de desteklenir.
5. **Cinsiyet ve Kalkınma Çalışmaları:** Boserup'un çalışmaları, kadınların tarımsal üretimdeki rolüne de ışık tutmuştur. Kadınların tarımdaki kritik rolü, kalkınma projelerinin ve politikalarının şekillendirilmesinde dikkate alınması gereken bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.
6. **Gıda Üretimi ve Nüfus Dengesi:** Boserup'a göre, nüfus artışı gıda üretimindeki teknikleri dönüştürdüğünden, uzun vadede nüfus ile gıda üretimi arasında denge sağlanabilir. Bu bakış açısı, tarımsal üretim kapasitesinin teknolojik yeniliklerle sürekli olarak artırılabilirliğini savunur.

Teorinin Baz Aldığı Konular (aktaran bkz: Aksu, 2024: 215-216):

- **Nüfus Dinamikleri:** Boserup, nüfus artışının sadece tüketimi artırmadığını, aynı zamanda üretim biçimlerini de dönüştürdüğünü vurgular.

- **Tarımda Yenilik ve Adaptasyon:** Nüfus artışı, tarımda teknolojik yenilikler ve adaptasyon süreçlerini harekete geçirir.
- **İşgücü Kullanımı ve Tarım:** Daha fazla nüfus, tarımda daha fazla işgücü kullanımı ve yoğun tarım uygulamalarını teşvik eder.
- **Sürdürülebilirlik ve Verimlilik:** Boserup, nüfus artışı ile sürdürülebilir tarımsal verimlilik arasında pozitif bir ilişki kurar.

Ester Boserup'un Tarımsal Değişim ve Nüfus Artışı Modeli, nüfus artışının tarımsal üretimi artırıcı bir etkiye sahip olduğunu savunarak, toplumların adaptasyon yeteneğine vurgu yapar. Boserup'un teorisinde, nüfus artışı toplumlar için bir zorunluluk yaratarak mevcut tarımsal sistemleri geliştirmeye itici bir güç olur. İnsanın bilgiyi kullanma, geliştirme ve ihtiyacını karşılama sürecini değiştirerek ve dönüştürerek yaptığını belirtir. Bu teoriye göre, artan nüfus baskısı, insanların tarımsal yenilikler ve verimlilik artışları yoluyla gıda üretimini sürekli olarak artırmalarına yol açar, böylece nüfus artışı ve kaynak tüketimi arasında sürdürülebilir bir dengenin sağlanabileceğini ileri sürer. Teori, nüfus artışının teknolojik ilerleme ve tarımsal yeniliklerin önünü açtığını savunur. Nüfus arttıkça daha fazla gıda üretilmesi gerektiği için insanlar yeni tarım teknikleri geliştirir. Örneğin, toprak ekiminin yoğunlaştırılması, sulama sistemlerinin geliştirilmesi veya daha fazla işgücü kullanımı gibi yöntemler benimsenir (Aksu, 2024: 216). Türkiye, Boserup'un teorisinin hem tarihsel hem çağdaş aşamalarını aynı anda yaşamaktadır.

- 1950–1980 döneminde hızlı nüfus artışı ve kırsal yoğunluk, tarımda verim artışı ihtiyacını tetiklemiş; mekanizasyon, sulama, gübreleme ve devlet destekleri bu süreci desteklemiştir.
- 1980 sonrası ise hızlı kentleşme ve kırsal nüfusun azalmasıyla **“Boserup etkisi” tersine dönmüştür:** nüfus baskısı azalmış, tarımsal inovasyon motivasyonu zayıflamış, kırsal işgücü yaşlanmıştır.
- 2020 sonrası dönemde ise dijital tarım, iklim değişikliğiyle mücadele ve gıda güvenliği konuları Boserup'un teorisini yeniden gündeme taşımıştır — bu kez “kıtlık değil, teknoloji adaptasyonu” odaklı bir biçimdedir.

529

Ester Boserup'un modeli, Türkiye için yalnızca tarihsel bir referans değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir kalkınma stratejisidir. Türkiye, nüfus artış hızının yavaşladığı, kırsal nüfusun yaşlandığı ve kentleşmenin hızla sürdüğü bir dönemde, **nüfus baskısını inovasyon baskısına dönüştürmek zorundadır.** Bu, Boserup'un en temel öğretileridir: demografik dinamikleri baskı unsuru değil, üretkenliğin tetikleyicisi olarak görmek. Türkiye için sürdürülebilir politika hedefi, “daha çok toprak değil, daha verimli bilgiyle işlenen toprak” paradigmasına dayanmalıdır. Tarımsal mekanizasyon, dijitalleşme, kadın emeğinin güçlendirilmesi ve genç çiftçilerin dönüşü, yeni nesil bir “Boserup dönüşümü” yaratabilir. Bu dönüşüm hem gıda güvenliğini güçlendirecek hem de sürdürülebilir kalkınmanın tarımsal ve demografik temelini oluşturacaktır. Dolayısıyla Türkiye, **Boserup'un “nüfus baskısı yeniliği doğurur” tezini,** kendi koşullarında “demografik durgunluğu inovasyonla aşan ülke” modeline dönüştürmelidir. Bu vizyon, 2030–2050 perspektifinde Türkiye'yi yalnızca bölgesel bir tarım gücü değil, aynı zamanda **bilgi, teknoloji ve sürdürülebilirlik temelli bir kalkınma modeli** haline getirecektir (aktaran bkz: Aksu, 2024: 215-216).

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME ANALİZİ

İktisat ekollerinin nüfus teorileri incelendiğinde, nüfusun kimi zaman büyümenin sınırı (Malthusçu yaklaşım), kimi zaman ise büyümenin temel dinamiği (beşerî sermaye ve içsel büyüme yaklaşımları) olarak

konumlandırıldığı görülmektedir. Günümüz iktisat politikaları ise bu iki uç yaklaşımı sentezleyen daha dengeli bir perspektife yönelmektedir. Artık mesele yalnızca nüfus artış hızının yüksek ya da düşük olması değil; nüfusun üretkenlik kapasitesi, eğitim seviyesi, yenilik üretme gücü ve kurumsal uyum yeteneğidir. Bu bağlamda Gary Becker'in beşerî sermaye yaklaşımı ile Paul Romer'in içsel büyüme teorisi, nüfusun nicel artışından ziyade nitel dönüşümüne vurgu yaparak çağdaş kalkınma politikalarına teorik zemin sunmaktadır.

Sonuç olarak, hızla artan nüfusun beraberinde getirdiği su ve beslenme sorunları, yalnızca ekonomik ve çevresel boyutlarıyla değil, aynı zamanda sosyal istikrar ve küresel barış açısından da kritik bir kırılganlık alanı oluşturmaktadır. Su kaynaklarının tükenmesi ve tarımsal üretim kapasitesinin daralması, gelecekte gıda güvenliğini tehdit edecek en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Demografik yapının iktisadi büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisi, özellikle Nüfus ve İnovasyon Teorisi çerçevesinde açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu, yeterli eğitim ve beceri yatırımları ile desteklendiğinde, inovatif üretkenlik ve Ar-Ge kapasitesi açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. Bu durum hem küresel rekabet gücünü artırmakta hem de teknoloji odaklı sektörlerde sürdürülebilir iktisadi büyümeyi desteklemektedir. Tarihsel bağlamda, nüfus artışı ile inovasyon arasındaki ilişki, Boserup'un tarımsal üretim teorilerinden Romer ve Aghion & Howitt'in endojen büyüme modellerine kadar uzanan bir perspektifte ele alınmaktadır. Türkiye özelinde, genç nüfus ve göçmen işgücü potansiyeli, Ar-Ge ve teknoloji yatırımları ile entegre edilirse, ekonomik kalkınmada "nüfus kaynaklı inovasyon avantajı" ortaya çıkabilir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi, eğitim kalitesi ve işgücü niteliğine doğrudan bağlıdır. Nüfus İkamesi Teorisi perspektifinde Türkiye, doğurganlık hızının düşüşe geçmesi ve yaşlanan nüfus trendi ile karşı karşıyadır. Bu durum, orta vadede işgücü açığı ve sosyal güvenlik sistemlerinde dengesizlik riskini beraberinde getirmektedir. Planlı ve hedef odaklı göç politikaları, genç ve nitelikli işgücünü Türkiye'ye çekerek demografik boşluğu azaltabilir ve iktisadi büyümeyi destekleyebilir. Özellikle işgücü piyasası ihtiyaçları ile göçmen profillerinin eşleştirilmesi, sürdürülebilir bir nüfus ikamesi stratejisinin temelini oluşturur. Demografik Bağlantılar Teorisi, Türkiye'nin hâlen genç nüfus avantajını kullanabileceğini göstermektedir. Düşen çocuk bağımlılık oranı ve artan çalışma çağındaki nüfus, tasarruf oranlarını yükseltebilir ve üretkenliği artırabilir. Ancak bu "demografik bonus" yalnızca uygun eğitim, sağlık ve istihdam politikaları ile ekonomik kazanca dönüştürülebilir. Aksi takdirde, genç nüfus potansiyeli işsizlik ve sosyal gerilim olarak geri dönebilir. Türkiye'nin mevcut demografik yapısı, genç nüfusun eğitim düzeyi, işgücü niteliği ve girişimcilik kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. STEM alanlarında ve dijital teknolojilerde eğitim ve beceri yatırımlarının artırılması, genç nüfusun üretkenliğini ve inovatif katkısını maksimize edecektir. Üniversite-sanayi iş birlikleri ve Ar-Ge merkezleri, genç yeteneklerin doğrudan ekonomik üretime yönlendirilmesini sağlayacak önemli araçlardır. Göç ve nüfus ikamesi politikaları, Türkiye'nin hem işgücü açığını kapatmak hem de sosyal ve ekonomik dengesizlikleri azaltmak açısından kritik öneme sahiptir. Entegrasyon politikaları, dil ve mesleki beceri programları ile desteklenmeli; göçmenlerin yerel ekonomiye hızlı adapte olmaları sağlanmalıdır. Bu yaklaşım hem demografik boşluğu dolduracak hem de sosyal uyum ve kapsayıcılığı güçlendirecektir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri perspektifinden bakıldığında, Türkiye'nin demografik fırsatlarını stratejik politikalarla desteklemesi gerekmektedir. SDG 4 (eğitim), SDG 8 (iktisadi büyüme ve iş), SDG 9 (sanayi ve inovasyon) ve SDG 3 (sağlık) hedefleri ile uyumlu politika paketleri, demografik bonus ve nüfus ikamesi avantajlarının iktisadi büyümeye dönüşmesini sağlayabilir. Türkiye'nin demografik stratejileri aynı zamanda bölgesel kalkınmayı da desteklemelidir. İç göç ve kentleşme ile birlikte nüfus yoğunluğunun arttığı şehirlerde, teknoloji parkları, inovasyon merkezleri ve eğitim altyapısı güçlendirilmelidir. Bu sayede demografik avantaj, sadece ulusal ölçekte değil, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından da kullanılabilir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, demografik yapı önemli bir dönüşüm sürecindedir. Türkiye uzun yıllar "demografik fırsat penceresi" olarak adlandırılan, çalışma çağındaki nüfus oranının yüksek

olduğu bir dönemi yaşamıştır. Ancak son yıllarda doğurganlık oranlarının düşmesi ve nüfusun yaşlanma eğilimine girmesi, klasik anlamda emek arzına dayalı büyüme modelinin sınırlarına işaret etmektedir. Bu noktada mesele, nüfusun büyüklüğünden çok, genç nüfusun eğitim kalitesi, mesleki yeterliliği ve teknolojiye uyum kapasitesidir. Özellikle genç işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi, nüfusun potansiyel bir büyüme motoru olmaktan çıkıp yapısal bir soruna dönüşme riskini göstermektedir. Bu durum, beşerî sermaye yatırımlarının (eğitim, Ar-Ge, dijital beceriler) kalkınma stratejisinin merkezine yerleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan yaşlanan nüfus olgusu da sosyal güvenlik sistemleri ve kamu maliyesi üzerinde yeni baskılar oluşturmaktadır. Emeklilik sistemi, sağlık harcamaları ve bağımlılık oranlarındaki artış, sürdürülebilir büyüme ile sosyal refah politikalarının birlikte düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede nüfus teorileri, yalnızca büyüme oranlarını açıklayan soyut modeller değil; aynı zamanda maliye politikası, sosyal politika ve işgücü piyasası düzenlemeleri için yol gösterici kuramsal araçlardır. Özellikle aktif yaşlanma politikaları, kadınların işgücüne katılımının artırılması ve nitelikli göç stratejileri, nüfus yapısındaki dönüşüme uyum sağlayan politika örnekleri olarak öne çıkmaktadır.

Göç hareketleri de Türkiye açısından nüfus teorilerinin güncelliğini artıran önemli bir boyuttur. Türkiye hem göç alan hem de göç veren bir ülke konumundadır. Nitelikli işgücünün yurt dışına yönelmesi (beyin göçü) beşerî sermaye kaybı riskini artırırken; ülkeye yönelen göç akımları ise işgücü piyasası, eğitim sistemi ve sosyal uyum politikaları üzerinde etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda nüfus, yalnızca sayısal bir büyüklük değil; bilgi, yetenek ve üretkenlik kapasitesi üzerinden değerlendirilmesi gereken stratejik bir kalkınma unsurudur.

İktisat ekollerinin nüfus teorileri günümüzde soyut tartışmalar olmaktan çıkmış; eğitim ve sağlık politikalarından, para ve maliye politikalarına, gelir dağılımı politikalarından beşerî sermaye politikalarına, göç stratejilerinden çevre düzenlemelerine kadar geniş bir politika alanını şekillendiren kuramsal analiz ve referanslarına dönüşmüştür. Türkiye açısından temel mesele nüfusun büyüklüğü değil;

- Niteliği,
- Üretkenliği,
- Yenilik kapasitesi,
- Demografik dengesi,
- Çevresel sürdürülebilirlik ile uyumu olmalıdır.

Dolayısıyla nüfus teorileri, günümüz kalkınma stratejilerinin teorik omurgasını oluşturmaya devam etmektedir. Bu konu ile alakalı uygulanması gereken başlıca politikalar şunlardır;

- Eğitim kalitesinin artırılması ve müfredatın dijital dönüşüme uyarlanması gerekir,
- STEM, yapay zekâ ve ileri teknoloji alanlarında uzmanlaşmanın teşvik edilmesi gerekir,
- Mesleki ve teknik eğitimin işgücü piyasasıyla uyumlu hale getirilmesi gerekir,
- Üniversite–sanayi iş birliğinin güçlendirilmesi gerekir,
- Ar-Ge harcamalarının ve inovasyon teşviklerinin artırılması gerekir,
- Yaşam boyu öğrenme programlarının yaygınlaştırılması gerekir,
- Doğurganlık oranlarını dengeleyici aile destek programları gerekir,
- Çocuk bakım hizmetleri ve kreş altyapısının yaygınlaştırılması gerekir,

- Kadınların işgücüne katılımını artırıcı esnek çalışma modelleri gerekir,
- Aktif yaşlanma politikalarının geliştirilmesi gerekir,
- Emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin demografik yapıya uyarlanması gerekir,
- Genç işsizliğiyle mücadele programlarının güçlendirilmesi gerekir,
- Kadın ve genç istihdamına yönelik teşviklerin artırılması gerekir,
- Bölgesel kalkınma ve istihdam destekleri gerekir,
- Aktif işgücü piyasası programları (staj, işbaşı eğitim vb.) gerekmektedir,
- Kamu yatırımları yoluyla talep ve istihdam desteklenmesi gerekir,
- Beyin göçünü azaltmaya yönelik teşvik mekanizmaları gerekir,
- Yurt dışındaki nitelikli işgücünün geri dönüş programları gerekir,
- Nitelikli yabancı işgücünü çekmeye yönelik stratejiler gerekir,
- Göçmenlerin eğitim ve işgücü piyasasına entegrasyonu gerekir,
- Göç yönetiminin ekonomik planlama ile entegre edilmesi gerekir,
- Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımları gerekir,
- Kaynak kullanımında verimlilik ve döngüsel ekonomi uygulamaları gerekir,
- Planlı şehirleşme ve altyapı yatırımları gerekir,
- Tarım ve gıda güvenliği politikalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Vergi sisteminde adaletin güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Sosyal transfer ve yardım mekanizmalarının etkinleştirilmesi gerekmektedir.
- Eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişimin sağlanması gerekmektedir.
- Yoksullukla mücadele programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.
- Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin artırılması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Nüfusun niceliğinden ziyade niteliğine odaklanması, demografik yapıya uyumlu uzun vadeli kalkınma stratejilerinin oluşturulması, beşerî sermaye, sürdürülebilirlik ve kapsayıcı büyümenin birlikte ele alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak, nüfus teorileri tarihsel bir düşünce mirası olmanın ötesinde, günümüz iktisat politikalarının tasarımı aktif bir referans çerçevesi sunmaktadır. Kalkınma stratejilerinin sürdürülebilirlik ilkesiyle uyumlu biçimde şekillendirilmesi, çevresel kapasite ile iktisadi büyüme arasındaki dengenin korunması ve beşerî sermaye yatırımlarının güçlendirilmesi, klasik ve modern nüfus teorilerinin sentezini gerektirmektedir. Bu çalışma, söz konusu teorik birikimi tarihsel süreklilik içinde ele alarak, nüfusun günümüz Türkiye’inde büyüme, gelir dağılımı ve sosyal refah politikalarının merkezindeki konumunu analitik bir çerçevede ortaya koymakta; böylece literatürdeki kuramsal tartışmaları güncel politika bağlamına taşımaktadır. Türkiye, sahip olduğu görece genç nüfus yapısı, dinamik göç hareketliliği

ve gelişmekte olan inovasyon kapasitesiyle demografik açıdan tarihsel önemde bir eşikte bulunmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu demografik avantajların kendiliğinden sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kazanımlara dönüşmesi mümkün değildir. Bu potansiyelin etkin biçimde değerlendirilebilmesi; eğitim sisteminin niteliksel dönüşümü, işgücü piyasasında yapısal reformlar, stratejik göç yönetimi, sağlık altyapısının güçlendirilmesi ve Ar-Ge odaklı üretim modelinin eşgüdüm içinde tasarlanmasına bağlıdır. Demografik stratejiler yalnızca büyüme oranlarını veya istihdam göstergelerini artırmaya yönelik araçlar olarak değil; sosyal bütünleşmeyi güçlendiren, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltan ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu bir kalkınma anlayışının temel bileşenleri olarak ele alınmalıdır. Etkin biçimde yönetilen bir demografik dönüşüm, Türkiye'nin 21. yüzyıl küresel rekabet ortamında yenilikçi, yüksek katma değer üreten ve kurumsal kapasitesi güçlü bir ekonomi konumuna yükselmesinde belirleyici bir unsur olacaktır.

KAYNAKÇA

Aksu, L. (1998). Dünyada ve Türkiye'de nüfus analizleri. *Sosyoloji Konferansları*, (25), 219–309. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sosyoloji Metodoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, Çantay Kitabevi.

Aksu, L. (2014). İktisat ekollerinin iktisadi büyüme konusundaki düşünceleri ve modellerinin analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (208), 351–392.

Aksu, L. (2018). *İktisadi büyüme, iktisat okullarının bakış açısı ve Türkiye* (1. baskı). İKSAD Publishing House.

Aksu, L. (2021). *21. yüzyılda Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve stratejik analizleri*. Ankara: İKSAD Publishing House.

Aksu, L. (2024). *Dünyada ve Türkiye'de nüfus politikaları ve analizleri (Strateji, teori ve kavramlar)*. Ankara: İKSAD Publishing House.

Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of aging. *The Gerontologist*, 29(2), 183–190.

Bal, H. (2019). *Demografi* (1. baskı, Yayın No. 21). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bardi, U. (2011). *The limits to growth revisited*. Berlin: Springer. (pp. 40–72).

Basu, A. M. (2002). *Why does education lead to lower fertility? A critical review of some of the possibilities*. *World Development*, 30(10), 1779–1790.

Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. New York: Columbia University Press.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). (2023). *Human Development Report 2023/24: Breaking the gridlock*. New York: United Nations.

Blacker, J. (1947). *The demographic transition: Analysis and implications*. *Population Studies*, 1(2), 88–102.

Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2003). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change*. RAND Corporation.

Bongaarts, J. (2009). Human population growth and the demographic transition. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 364(1532), 2985–2990.

Boserup, E. (1965). *The conditions of agricultural growth: The economics of agrarian change under population pressure*. Aldine Publishing.

Bouvier, L. F. (2001). Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Aging Populations? *Population and Environment*, 22(3), 377–381.

Caldwell, J. C. (1976). Toward a restatement of demographic transition theory. *Population and Development Review*, 2(3/4), 321–366.

Caldwell, J. C. (2006). Demographic transition theory. *Springer Science & Business Media*. (pp. 75–85).

Cannan, E. (1924). Optimum population. *Economic Journal*, 34(135), 123–138.

Carr-Saunders, A. (1936). *The population problem: A study in human evolution and social policy*. London: Oxford University Press. (pp. 256–278)

Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach* (pp. 45–90). Edward Arnold.

Chesnais, J. C. (1992). *The demographic transition: Stages, patterns, and economic implications*. Oxford University Press.

Clark, C. (1957). Population growth and living standards. *The Economic Journal*, 67(266), 3–14.

Coale, A. J., & Hoover, E. M. (1958). *Population growth and economic development in low-income countries: A case study of India*. Princeton University Press.

Coale, A. J., & Watkins, S. C. (Eds.). (1986). *The decline of fertility in Europe*. Princeton University Press.

Cohen, J. E. (1995). *How many people can the Earth support?* New York, NY: W. W. Norton & Company. (pp. 145–210).

Coleman, D. (2002). Replacement migration, or why everyone's going to have to live in Korea: A fable for our times from the United Nations. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 357(1420), 583–598.

Coleman, D., & Rowthorn, R. (2011). Who's afraid of population decline? A critical examination of its consequences. *Population and Development Review*, 37, 217–248.

Condorcet, M. de. (1795). *Sketch for a historical picture of the progress of the human mind*. Paris: Maradan.

Cumming, E., & Henry, W. E. (1961). *Growing old: The process of disengagement*. New York: Basic Books. (pp. 1–90).

Davis, K. (1951). *The population of India and Pakistan*. Princeton, NJ: Princeton University Press. (pp. 15–48).

- Davis, K. (1965). The urbanization of the human population. *Scientific American*, 213(3), 1–15.
- Demeny, P. (2003). Population policy: A concise summary. *Population and Development Review*, 29(2), 357–370.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013): Nüfus, demografi ve istihdam raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
- Diamond, J. (1997). *Guns, germs, and steel: The fates of human societies*. W. W. Norton & Company.
- Dyson, T. (2010). *Population and development: The demographic transition*. London: Zed Books. (pp. 183–200).
- Easterlin, R. A. (1975). An economic framework for fertility analysis. *Studies in Family Planning*, 6(3), 54–63.
- Ehrlich, P. R. (1968). *The population bomb*. Sierra Club/Ballantine Books. (pp. 65–98).
- Fargues, P. (2005). *International migration and the demographic transition: A two-way interaction*. *Mediterranean Migration Observatory*, 1–32.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 17(1), 69–83.
- Grant, L. (2001). “Replacement Migration”: The UN Population Division on European Population Decline. *Population and Environment*, 22(3), 391–399.
- Godwin, W. (1793). *Enquiry concerning political justice, and its influence on general virtue and happiness*. London: G. G. J. and J. Robinson.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- Harman, D. (1956). Aging: A theory based on free radical and radiation chemistry. *Journal of Gerontology*, 11(3), 298–304.
- Harper, S. (2014). *Economic and social implications of aging societies*. London: Routledge. (pp. 15–90).
- Harvey, D. (1973). *Social justice and the city* (pp. 15–60). London: Edward Arnold, Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism* (pp. 85–120). Oxford University Press.
- Havighurst, R. J. (1963). Activity theory of aging. In P. H. Hansen (Ed.), *Aging and society* (pp. 80–120). Chicago: University of Chicago Press.
- Hirschman, C. (1994). Why fertility changes. *Annual Review of Sociology*, 20, 203–233.
- Jevons, W. S. (1871). *The theory of political economy*. London: Macmillan and Co.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest, and money*. London: Macmillan.
- Kirk, D. (1996). Demographic transition theory. *Population Studies*, 50(3), 361–387.
- Kirkwood, T. B. L. (1977). Evolution of ageing. *Nature*, 270(5635), 25–49.

Kuznets, S. (1967). Population and economic growth. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 111(3), 170–193.

Laslett, P. (1989). A fresh map of life: The emergence of the third age. Cambridge, MA: Harvard University Press. (pp. 1–85).

Lee, R. (2003). The demographic transition: Three centuries of fundamental change. *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 167–190.

Leibenstein, H. (1957). *Economic backwardness and economic growth: Studies in the theory of economic development*. John Wiley & Sons.

Leibenstein, H. (1974). An interpretation of the economic theory of fertility: Promises and limitations. *Population and Development Review*, 1(3), 87–112.

Lutz, W., Sanderson, W., & Scherbov, S. (2008). *The coming acceleration of global population ageing*. *Nature*, 451(7179), 716–719.

Lutz, W., & Sanderson, W. (2008). Global demographic futures. *Population and Development Review*, 34(3), 605–630.

Malthus, T. R. (1798). *An essay on the principle of population*. J. Johnson.

Marshall, A. (1890). *Principles of economics*. London: Macmillan and Co.

Marx, K. (1976). *Capital: A critique of political economy. Volume I*. (B. Fowkes, Trans.). London: Penguin Books. (Original work published 1867).

McDonald, P. (2011). Migration and the demographic replacement in low fertility countries. *Population and Development Review*, 37(3), 485–499.

McNicoll, G. (1980). Institutional determinants of fertility change. *Population and Development Review*, 6(3), 441–462.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth*. Universe Books.

Meadows, D. H. (2008). *Thinking in systems: A primer*. Chelsea Green Publishing.

Münz, R., & Ulrich, R. (2003). *Migration, population ageing, and European labour markets*. In United Nations Economic Commission for Europe (Ed.), *Economic Survey of Europe 2003 No. 2* (pp. 25–38). Geneva: United Nations.

Notestein, F. W. (1945). Population—the long view. In T. W. Schultz (Ed.), *Food for the world* (pp. 36–57). University of Chicago Press.

O'Brien, P. (1989). The impact of migration on population change. *Population Studies*, 43(1), 65–78.

Randers, J. (2012). *2052: A global forecast for the next forty years*. Chelsea Green Publishing. (pp. 68–102).

Robbins, L. (1932). Economic planning and population. *The Economic Journal*, 42(165), 68–75.

Rostow, W. W. (1960). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press.

Ryder, N. B. (1964). Notes on the concept of a population. *American Journal of Sociology*, 69(5), 447–463.

Sachs, J. D. (2008). *Common wealth: Economics for a crowded planet*. New York: Penguin Press. (pp. 21–78).

Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17.

Schultz, T. W. (1971). Investment in human capital: The role of education and research. *New York: Free Press*.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Alfred A. Knopf. (pp. 87–122).

Sidgwick, H. (1883). *Principles of political economy*. London: Macmillan. (pp. 391–404).

Simon, J. L. (1981). *The ultimate resource*. Princeton, NJ: Princeton University Press. (pp. 348–370).

Sjoberg, G. (1960). *The preindustrial city: Past and present* (pp. 35–110). Glencoe, IL: The Free Press.

Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. W. Strahan and T. Cadell.

Solow, R. M. (1956). *A contribution to the theory of economic growth*. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.

Teitelbaum, M. S. (2014). *Falling birth rates and the coming demographic crash*. New York: W. W. Norton & Company. (pp. 45–85).

Thompson, W. S. (1929). Population and urbanization. *American Journal of Sociology*, 34(6), 959–975.

The Club of Rome. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books.

Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review*, 59(1), 138–148.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2024*. Ankara: TÜİK Yayınları.

United Nations. (2001). *Replacement migration: Is it a solution to declining and ageing populations?* United Nations Population Division.

UN-Habitat. (2020). *World cities report 2020: The value of sustainable urbanization* (pp. 20–85). United Nations Human Settlements Programme.

Ünsal, E. M. (2007). *İktisadi büyüme* (1. basım). Ankara: İmaj Yayınları.

Walras, L. (1874). *Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale*. Lausanne: Corbaz.

Weeks, J. R. (2012). *Population: An introduction to concepts and issues* (11th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. Allen Lane.

World Bank. (2023). *World development indicators 2023*. Washington, DC: World Bank.

World Health Organization (WHO). (2022). *World population ageing 2022*. Geneva: WHO.

Zelinsky, W. (1971). The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, 61(2), 219–249.

Zimmermann, K. F. (1995). European migration: Push and pull. *International Regional Science Review*, 19(1–2), 95–128.